

కోపిదులు

3 K 104

ఆదిభృత్య నారాయణ దాను

16B

35

920

119

గుండవరవు లక్ష్మినార

ఆంధ్రప్రదేశ్ న

Blank Page

A

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

గుండవరపు లక్ష్మినారాయణ

అంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రముఖ

B

అకాడమీ ప్రమాద నం : 34
నవంబర్, 1975

© A. P. SANGEETA NATAKA AKADEMI

పెల : రూ. 2

గ్రంథాలయ ప్రతి : రూ. 4

ప్రతులకు :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ
కాశాభవన్, హైదరాబాద్ - 500 004

టో లి ప లు కు

సంగీత, నృత్య నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా కళలలో శిక్షణాలయాలకు, సాంస్కృతిక సంస్థలకు, నిస్సహాయ స్థితిలో గల వృద్ధకళాకారులకు ఆర్థిక సహాయము చేయటం, మరు గున పడిపోతున్న మన సంప్రదాయు, జానపద కళారూపాల పునర్వ్యాఖానానికి కృషిచేయటం మున్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రచురించే కార్యక్రమాన్ని కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపట్టింది. ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రాచీనాంశిక సంగీత, నృత్యశాస్త్ర గ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీత రత్నాకరం' మొదటి భాగం, 'నృత్యరత్నావళి', కర్మాటక సంగీతానికి సర్వస్వంగా వేరుపాందిన 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శని' మొదటి రెండు సంపుటములు ప్రచురించాము.

పూర్వ గ్రంథాల అనువాదాలు, పునరుద్ధరణలు చేపట్టటమే కాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియ పరచే స్వతంత్ర గ్రంథాలను ప్రచురించాలని కూడా అకాడమీ సంకల్పించింది. మొగట నాటక కర్తృతమ గురించి గ్రంథాలను ప్రచురించాలని అకాడమీ నిర్ణయించింది. ఆ ప్రకారం నాటకకర్తలుగా చిలకమర్త్తి, తిరుపతి వెంకటకవులు, ధర్మవరం, కోలాచలం గురించిన గ్రంథాలను ప్రచురించాము. గురజాడ, కందుకూరి, వేదం ప్రశ్నతి

నాటక కర్తలను గురించి క్రమంగా గ్రంథాలను ప్రచురించసంకలిపించాము.

ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల కార్యవర్గం కోర్కెననుసరించి అకాడమీ సంగీత, నృత్య, నాటక, జూనపద, చలనచిత్రకళలకు సంబంధించిన 11 గ్రంథాలను తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హండీ భాషలలో ప్రచురించింది.

కథాగాన, సంగీత, నృత్య, కళాకోవిదుల గురించి కూడా గ్రంథాలు ప్రచురించ తలపెట్టాము. ఈ పథకం క్రింద మొదటిగా కథాగాన కళాకోవిదులు, ఆంధ్ర హరికథా పితామహులైన ఆదిభట్లు నారాయణదాసుగారిని గురించి గ్రంథం వెలువరిస్తున్నాము. అకాడమీ వెలువరిస్తున్న ప్రచురణలు కళాకారులకు, కళాభిమానులకు కూడా ఉపయోగకరం కాగలవని మా విశ్వాసము.

మేము కోరినంతనే ఆంధ్ర హరికథా పితామహులు ఆదిభట్లు నారాయణదాసుగారి జీవిత చరిత్ర వ్రాసి ఇచ్చిన గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణగారికి ధన్యవాదములు తెలియపరుస్తున్నాము.

కళాభవన

మూర్ఖ వెణుగోపాలస్వామి

1-11-1975

సవరణలు

పుట	పంక్తి ఉన్నది	ఉండవలసినది.
3	6 ఆదిభట్ట	ఆదిభట్టు
3	12 ప్రతిని	ప్రతిన
3	17 శ్రయమని	శ్రమయని
4	6 అప్రతిగ్రహీత	అప్రతిగ్రహీత
6	1 సందర్భంలో	సందర్భములో
6	11 సూచనమో	సూచనలో
6	11 అబ్బినది	అబ్బినవి
8	15 తొమ్మిదేండ్ల	తొమ్మిదేండ్ల
8	21 వైణికుడైన	వైణికులైన
11	13 అప్పటికీ	అప్పటికే
11	14 పాణిగ్రహం	పాణిగ్రహం
12	6 వేసెను	వేసిరి
12	6 సీతారామయ్య	సీతారామయ్యగారు
12	19 కళాసోషణ	కళాపోషణ
13	22 తమనెట్లు	తమ్మునెట్లు
16	3 వాగ్దానము	వాగ్దానము
16	12 నిచ్చెను	నిచ్చిరి
16	17 చేసెను	చేసిరి
16	20 చెప్పించుకొనిరి	చెప్పించుకొనెను

స్తం	పం <u>కి</u>	ఉన్నది	ఉండవలసినది
17	4	కొన్నినాళ్ళకీ	కొన్నినాళ్ళకే
18	13	సాపత్యమో	సాపత్ను యో
19	21	మంతటగా	మంతటను
21	3	అప్పటికీ	అప్పటికే
22	10	అప్పటికీ	అప్పటికే
24	7	డేంమూ త్యాడ్లలో	ఈ మూడేండ్లలో
26	10	ఆచార్యులుగారు	ఆచార్యులు
27	23	రామానుజాచారిగారు - రామానుజాచారి	
28	15	నిరాంటంకముగ	నిరాతంకముగ
29	17	మైనది	మైనది
30	13	ఎదురు	ఎదురు
31	3	వేసిన	వ్రాసిన
31	21	మనందందరికొక	మనందరికొక
31	22	చెప్పచుండిఎంరు	చెప్పచుండివాడు
31	23	ఇచ్చిరస్తు	ఇచ్చినన్న
31	24	ఆదుచుండిఎంరు	ఆదుచుండివాడు
33	2	సాహాయుషున	సాహాయ్యమున
33	4	మిథును	దంపతులు
34	17	దాసుగారికి	దాసుగారిని
35	8	న్యాయపతి	న్యాయపతి
35	17	కోరుకోమనెను	కోరుకొమ్మనెను
37	19	పాడి చూపించెను	పాడి చూపించిరి

పుటు	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
39	12	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
40	7, 8	అవ్యోనించిరి	అవ్యోనించెను
42	15, 21	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
42	17	గౌరవించిరి	గౌరవించెను
44	17	హరికథేరి	హరికథేతరి
45	2	హరికథేరి	హరికథేతరి
47	14	ఉపాధ్యాయులలో	ఉపాధ్యాయులలో
48	18	ప్రదర్శనమైన	ప్రదర్శకమైన
53	4, 5	జీవితంలోని	జీవితములోని
54	1	సౌంట్రలు	సౌంట్రలు
57	22	Centere (?)	Company
63	సైటిలు	పూర్వరంగం	పూర్వరంగము
65	8	హరికథకుల	హరికథకులు
65	24	ప్రథాన	ప్రథాన
67	4	నామకరణములతో	నామములతో
69	6	చారిత్రక	చారిత్రిక
69	14	రెడవ	రెండవ
70	19	విద్యద్విద్వద్వరుడు	విద్వద్విద్వద్వరుడు
75	5	అశ్వాశము	అశ్వాసము
77	2	విడువదేమో	విడువదేమ్ము
77	6	ననబ్రతికించు	నన్ బ్రతికించు
79	13	థోరణి	థోరణి
79	20	శబ్ద	శబ్ద

పుట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
80	15	అళక్తతను	అళక్తతలను
80	19	హరికథలలో	హరికథలో
80	19	శపథము	శపథము
83	4	కూడా	కూడ
84	12	ప్రథానాదారములు	ప్రథానాధారములు
86	1	యెట్టెన	యెట్టెన
86	18	మెలుచు	మెలుచు
92	10	లుబ్బురాలితో	లుబ్బురాలితో
93	9	అనాధ	అనాధ
93	15	హరికథ	హరికథ
94	4	కేకను	కేకను
96	3	ప్రక్రియకు	ప్రక్రియను
97	1	భాక్త్యము	భాక్త్యము
97	5	ప్రగల్భత	ప్రగల్భత
97	18	భిన్న పెద్దలు	భిన్న పెద్దలు
102	7	కూడా	కూడ
103	15	దాముగారికి	దాసుగారికి
103	22	లేదన్న	లేరన్న
105	19	సలుపుచున్నది	సలుపుచున్న
105	21	ప్రఖాపము	ప్రఖాపము
106	2	నేటివారి	నేతివారి
106	12	కీర్తిధ్వజము	కీర్తిధ్వజము
106	22	పెండి	పెండి
107	4	వేసితీతాల్చు	వేసితీ తాల్చు
109	17	కొన్నినాట్టేనియన్	కొన్నినాట్టేనియన్

V

గ్రంథకర్త

1967 లో Andhra University, Waltair లో University First గా ఉత్సవాల్లో నారు.

A.U.P.G. Centre, గుంటూరులో ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారిపై పరిశోధన చేస్తున్నారు.

శర్మా (వద్యకావ్యము-అముద్రితము), తిరుపతి వేంకట్టి యము (అధునిక నాటకము - ముద్రితము) అను గ్రంథములను, అనేక వ్యాసాలు ప్రాచారు.

ప్రస్తుతము జాగర్రమూడి కుప్పుస్వామి చౌదరి కణకాలలో అంధ్రప్రస్తావములుగా పని చేస్తున్నారు.

Blank Page

జీవిత సంగ్రహము

పూర్వ భాషితామహులైన శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు ఆట పాట మాట మీటలచే ఏక గ్రివముగా నెన్నుకొనబడిన చతురాస్యులు, సంగీత సాహాత్య నాట్యముల త్రిపేణీ సంగమమునకు ప్రథమ తీర్థంకరులు. వారికథలను మిషతో రాజాస్థానములను శారదా పీరములుగా మలచిన సర్వకళా స్వరూపులు. ఈ ఆట పాటల మేటి చక్కరుట్టుడైన పుంభావ సరస్వతి.

గృహనామము :

నారాయణదాసుగారు వారి గృహనామమగు 'ఆదిభట్ట' కు ముందు 'అజ్ఞాద' అని ప్రాయుట మసకు వారి గ్రంథములందు కన్నడు విలక్షణ విషయము. దానికొక కారణమున్నది. శ్రీకాకుళ మండల మందలి బొల్లిపురి తాలూకాలోగల అజ్ఞాద గ్రామము వారి ఆభిజననము. ఆదిభట్టవారు పలుతావుల గలరు. అందు అజ్ఞాదాదిభట్ట వారిదొక విశిష్టత. 'ఆదిభట్ట' అను ఇంటి పేరునకు ముందు వారి జన్మస్తలమైన 'అజ్ఞాద' అని కలిపి ప్రాయుటకు ఆ అనుబంధమే ముఖ్యకారణము.

ఇక ఆదిభట్ట యను గృహనామ మేర్పుడుట కొక కారణమున్నది¹. రెండు వందల యొబదియొండ పూర్వము జయపురాధీశు దైన కృష్ణ చంద్రదేవుని ఆవ్యోనము పురస్కరించుకొని 'పేరూరు' అను గ్రామము నుండి 'ఆదిభట్ట' అను పేరుగల మహావిచాయం నుడు 'అజ్ఞాద' గ్రామమునకు వచ్చి స్థిరపడెను. ఆదిభట్టునకు శాస్త్ర ప్రపంచమునందు అచుంపితమైన అంశము లేదు. ఈతడెంతటి శాస్త్రనిష్టాతుడో అంతటి తపశ్చాపలి.

1. జగజ్ఞోర్ధ్వతి - ప్రథమ సంపుటము - వంశాపత్రి.

గురుమల్యదగు ఆదిభట్ట గురువగుటచే కృష్ణ చంద్రదేవ రాజేంద్రుని రాజ్యము సురక్షితముగ నున్నది. కానీ ప్రభువైన కృష్ణ చంద్రున కెంతకాలమునకును సంతానముగలుగలేదు. ఒక నాడు కృష్ణ చంద్రుడు తన సంతాన వాంచను ఆదిభట్టునకు తెలిపి “యేధైన శాస్త్రమార్గమున్నదేమో యోజింపుదు” అనగా ఆదిభట్టు తపముకావించి యొక్క వత్సరములోన పుత్రు నీ కలరింతు గాయత్రిసాక్షి” అని ప్రతినచేసి తపసుననకేగను. ఆదిభట్టుయొక్క తపశ్చ క్రిక్తి క్రువు ఆశ్చర్యమంది ఆనందముతో ఆదిభట్టు కుమారుడైన హయగ్రీవునకు అర్థరాజ్య మిచ్చెను. ఆ రాజ్య ము హయగ్రీవుడు స్వల్పకాలము పాలించి సద్రాఘామైలకు రాజ్యారక్తం బాధ్యత అనవసరమైన శ్రయమని తలచి, ఆదిభట్టాదేశాను సారము కృష్ణ చంద్రదేవుని రాజ్యమును మరల తిరిగి యిచ్చెను. ఆదిభట్టు అంతటి తపస్సంపన్నదు అంతటి నిర్లిప్తుదు.

వుషముతో పూర్వతరములందు వాసికెక్కిన మహామహుల పేర గృహనామము లేర్పుడుట పరిపాటియే కదా! అట్టే ఆదిభట్ట వంశియుల గృహనామము ‘అదిభట్ట’ యైనది².

దాసుగారు భారద్వాజగోత్రజులు. అందులకే వారి హరికథలు భరద్వాజుని విందులు.

2. దాసుగారు ‘అదిభట్ట’ యనియు, ‘అదిభట్ట’ అనియు ప్రాయము చుండురు.

పుట్టువు - పూర్వోత్తరములు :

నారాయణదాసుగారి తండ్రి వేంకట చయనులు. అజాను శాహుదు. “కుండల మండిత గండవికాసుదు. పండిత మరడల మోద నివాసుదు”. అప్రతిగ్రహీత. మహా పౌరాణికుడు, కవి, వ్యాఖ్యాత, సత్యాయుధుడు, భాస్కరారాధకుడు. ఒకసారిళీకాష్టక సుతిచే గంగాభవాని అనుగ్రహమునుబొంది సీను పడని నూతిని నుత జల పూరితముగా జేసిన మహాభక్తుడు.

దాసుగారి తల్లి నరసమై బహుపురాణజ్ఞ ... పురాణముల నరసమై గారనియు, చదువులవ్యాయనియు అజ్ఞాడ ప్రాంతమునందు ప్రభ్యాతి గాంచిన విద్యావతి.

ఈ దంపతులకు సంతానమ్మ తొమిగైదిమంది. ఐదుగురు పుత్రులు, నలుగురు పుత్రులకు. మొదటి కుమారుడు క్రమాంత స్వాధ్యాయ వేత్తయు, మహాబలాధ్యదునై న జగావథాని. రెండవ కుమాసుడు న్యాయవాదియు పరతంత్ర వేత్తయునైన సీతా రామయ్య³. మూడవ కుమారుడు నాటకాలంకార రహస్యజ్ఞుడు, గోత్ర పావనుడునైన అగ్నిహాత్రశాస్త్రి. నాల్గవ కుమారుడు దాసుగారితో కలసిపాడి అందరి మన్ననలందుకొన్న పేరన్న. ఐదవ కుమారుడు సూర్యనారాయణ. ఈసూర్యనారాయణయే నారాయణ దాసు. దాసురూ నరసమాంబూ వేంకట చయనుల పుత్రసంతాన

3. దాసుగారిని ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకు ప్రాపోత్సహించిన సోరరుడు.

ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకు దాసుగారు విజయసగరమునకు రాకుండి నచో వారి బీవితము మటయొక విధముగా నుండిచి.

ములో కడపటివాడై నను సంతానమందు కడపటివాడుకాదు. ఎనిమి దవ సంతానము.

నారాయణదాసుగారికి తల్లి దండ్రులు సూర్యనారాయణ అని పేరు పెట్టుటకొక బలవత్తర కారణమున్నది. దాసుగారు జన్మించు టకు కించిత్తూర్ధము వారి తండ్రియైన వేంకట చయనులుగారు కుయవ్యాధి పీడితులైరి. అప్పుడు మహాత్మ క్రూలై న వేంకటచయనులు గారు సూర్యోద్యమాసనచే ఆవ్యాధిని నిరూపించుచేసికొనిరి.ఆ కారణముచే వేంటనే పుట్టిన బిడ్డకు సూర్యనారాయణ అని నామకరణము చేసిరి. కనుక దాసుగారికి తల్లి దండ్రులు పెట్టిన పేరు సూర్యనారాయణ. కాని వారిని ఇంట, బయట పిలిచెడి ముద్దుపేరులు సూర్యన్న, చిన్న సూరి. లోకము దాసుగారి 'సూర్యనారాయణ' అను నామము నుండి 'నారాయణ' అనునది మాత్రమే గ్రహించి, దానికి 'దాసు'ను ఛేర్చి 'నారాయణదాసు'గా మార్చినది.

పేరు పెరిగిన కొలదిపేరు తరుగుట పెద్దల యందు కన్నడు విచిత్ర లక్షణము. సూర్యోద్యమాసకుని కుమారుడగుడచే కాబోలు దాసుగారి గాత్రము జనులకు కర్ణపర్వమైనది.

దాసుగారు రక్కాష్టి సంవత్సర శ్రావణ కృష్ణ చతుర్దశీ బుధ వాసరమున మహా నక్షత్ర చతుర్దశ చరణమునందు సువర్ణమథి నది ప్రాంతమైన అజ్ఞాడ గ్రామమున జన్మించిరి. ఇంగ్లీషు లెక్క ప్రకారము 31-8-1864.

విద్యా వ్యాసంగము

దాసుగారి విద్యాశక్తులు ప్రధానముగా భగవద్తుమలే. గురుశ్రూషా లభ్యములు కావు. పీరికి పరమేశ్వరుడే పరమ గురువు. ప్రకృతి పరిశీలనమే వారి ప్రధానమైన సాధన. ప్రపంచమే వారి ప్రామాణీక పరన గ్రంథము. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు ఒక

సందర్భంలో—“దాసుగారు పాణినీయంలో గూడా తగుమాత్రం ప్రవేశం సంపాదించారన్నది సత్యదూరం కాదు. అయితే అందులో యొవరి శిష్టులు అంచే, అందులోనేకాదు, యొదులోనూ కూడా యొవరి శిష్టులు కాదు”⁴ అని ప్రతికా ముఖమున పరికిన పలుకులు ప్రత్యక్షర సత్యములు.

లాంచన ప్రాయముగ అజ్ఞాడలో నున్న శిష్టకరణముల పాఠ శాల కేగుచున్నను, దాసుగారికి అక్కరజ్ఞాన భిక్షపెట్టినది తనూ భిక్ష పెట్టిన తల్లిదండ్రులే. నాలుగేండ్ర ప్రాయమునందే చిన్నసూరికి భాగ వతమందలి పద్యములు శ్రవణసందముగా చదువుట, పదులకొలది పద్యములు కంఠ స్థములగుట పూర్వజన్మ సంసారవశమున భవిష్యదు జ్యోల జీవిత సూచన మోయన్నట్లు అబిఘ్రనది. చదువులవ్వ నిరంతర సాన్నిధ్యము ఈ ప్రతిభకు ప్రథాన లాకిక కారణము. గడగడ గ్రంథము చదువుట అబిఘ్రను అప్పటి కింకను సూరన్నకు లిపి అల వడలేదు.

ఉదవయేట దాసుగారికి ఉపనయనము జరిగినది. ఈ వయస్సు నందే చిన్నసూరి జీవితసూనందు మఱువతేని ఒక విచిత్ర సంఘటనము జరిగినది.

పార్వతీపుర ప్రాంతమునందు ‘గుంప’అనునొక షైత్రనున్నది. నాగావళి జంరుంపతీ నదుల నదుమనున్న దీని ఈ గుంపు షైత్రము. అక్కడ మహాశివరాంత్రి నాడు ప్రతి సంవత్సరము ఉత్సవము జరుగు చుండును. చిన్నసూరిని చంకణెత్తుకొని చదువులవ్వకూడ శివరాంత్రి పర్వదినమున ఆ షైత్రస్వామిని సేవించుటకు వెళ్ళను. శివుని సేవించి ఆ రాంత్రి జాగరణముచేసి మరునాడు ఉదయము బయలుదేరి కొండల

నదుమ నడవి పార్వతీ పురము చేరిరి. పార్వతీపురమునందు రామాను బుల రంగయ్య యనునొక పుస్తక విక్రేత దగ్గరకు వెళ్లి, చదువు లవ్వ “భాగవతమున్నదా?” అని ప్రశ్నించెను. ఆ ప్రశ్నకు సాతాని రంగయ్య ఆశ్చర్యముతో “అదుదానవు. నీ కెందుకమారై భాగవతము? చదువురాదుక దాఅని యన, నరసమైగారుఅభిమానముతో చంక నున్న చిన్నసూరిని చూపించి “ఈ పిల్ల వాడుచదువును నేన్ భద్రము చెప్పే దను” అని అనెను. “అట్లుచేసిన పుస్తకము నూరక యే యిచ్చేదను” అని రంగయ్య వక్కాణించి తెల్లనిగుడ్డ యట్టతో గూడిన భాగవత గ్రంథమును సూరన్న చేలిలో పెట్టెను. చిన్నసూరి వెంటనే గ్రంథమును తెరచి దశమ స్కూంధమునందలి వర్ష ర్ష వర్ష నవసనగల వచనమును శరవేగముతో అప్పటికే అక్కడచేరిన జనసమూహమునకు ఆశ్చర్యము కలుగునట్లుగా చదివెను. సూరన్న చదిపిన వెంటనే చదువులవ్వ మంచినీళ్ల ప్రాయముగ వ్యాఖ్యానించెను. ఆ విచిత్ర దృశ్యమునకు పీథి యంతయు సదస్సుగా మారినది. రంగయ్య సంతోషముతో ఆ భాగవత గ్రంథమునకు తోలు అట్టవేయించి వారికి బహుమానముగా నిచ్చెను. దాసుగారి జీవితమునందు ఈ భాగవత గ్రంథము ప్రశ్నమ ప్రశ్న పరిపణము. దానిని దాసుగారు తుది వరకు బహుభద్రముగ పదిలపలుచుకొనిరి.

దాసుగారి తండ్రి సంస్కృత విద్యాంసులు. తెలుగున వారికి ప్రవేశము తక్కువ. తండ్రికడ ఈ ఐదేండ్ల యామునందే దాసుగారు రఘువంశమును చదివిరి. అప్పుడు గంటి సీలకంఠావధాని, న్యాయ తీర్థ ఆదిభట్టరామమూర్తిశాస్త్రిగారు పీరి సహార్థోతలు. తెలుగు పారము చెప్పటట వేంకట చయనులుగారి శిష్యులైన తాతన్నగారి చెంత దాశరథీ శతకము, భూషణవికాసశతకము, రుక్మిణీ కల్యాణము నేడ్యుకొనిరి,

ఎనిమిదేండ్రప్పదు దాసుగారిని వేంకట చయనులుగారు వేద పాఠమునకై పేరయ్య యొజ వద్దకు పంపిరి. పేరయ్యయొజ అప్పటికి అరువదియేండ్రవాడు. “ముకోగ్గపి” పేరయ్యగారు బోధించిన దాని కన్న దర్శిలతో, చింత బరికలతో బాధించినది అధికము.

చెట్టెక్కుట, నదిలో ఈతలు గొట్టుట, గేదెలపై నెక్కి తిరుగుట చిన్నసూరికి చిన్న వయసులోని సరదాలు. ఆటలు, అల్ల రిచేష్టులు చిక్కినదెల్ల తినుట నాటి ప్రీతికర విషయములు. మనుష్యులనుతప్ప తక్కిన సర్వలోకమును చోద్యపుగా పరిశీలించుట, సంకల్ప శరీర ముతో ఊహా ప్రపంచములో అతిమానుష చర్యలతో విహారించుట, చీకటి యొఱుగని సూర్యునివలె కపటమొఱుగని హృదయముతో ప్రవర్తించుట సూరన్న శైవానుభూతులు. అకారణ వైరము, నిష్టారణప్రేమ వెన్నెముక ముదరక ముందునుండి ముదిరిన గుణములు.

ఈ ఎనిమిదేండ్ర వయస్సునందే ఒకసారి నీటి గండము నుండి జీవ్యప్ప సోదరుడైన జగ్గావథాని రక్తించెను తోమైదేండ్రప్పదు మశాచికము దాసుగారి శరీరమునకు అతిథియైనది.

గుంటుచాళ్ల అడవలసిన పదియేండ్ర వయస్సునందు సూరన్న తాళపత్రములపై గంటముతో ప్రాయగల గెంటరియైనాడు.

ఈ పదేండ్ర వయస్సునందొకసారి దాసుగారు మాతా మహా సులమైన వంతరాము వెళ్లుట తట్టస్థించినది అప్పుడు భగవత్ప్రేరణమో యన్నట్లుగ, ఆ గ్రామమునకు బొబ్బిలి సంస్కార వైణికుడైన వానో సాంబయ్యగారు వచ్చుట జరిగినది. ఆ సాంబయ్యగారు ఎక్కడకునైనను కావడిలో ఒకవైపు వీణను మటియొకవైపు గుడ్లమూటను పెట్టుకొని స్వయముగా మోసికొను తిరుగు సంగీత ప్రీతులు. ఈ గ్రామమునకు కూడనకై వచ్చిరి. ఆ సంగీతకళా

మర్మజ్ఞని యెదుట అక్కడ చేరిన పెద్దలు మహాభారతములోని కొన్ని పద్యములను సూరన్నచే చదిచించిరి. సంగీతశాస్త్ర జ్ఞానము లేకపోయినను యథేష్ట రాగలయలతో కూడిన సూరన్న పర్షణ్యగ్రా గంభీర కంతస్వరముశకు సంగీత సాగరము నాపోళనము పట్టిన అంతటి విద్యాంసుడు కూడ దిగ్ంబరుతుడై “ఈ అబ్బాయులో అసాధారణ ప్రతిఫలాగుడు మూతలాడుచున్నది. నాతో పంపుడు ఇతని ప్రతిఫలు స్వరశాస్త్ర వాసనను తోడు చేయించెదను. ఇతడు గొప్పవిద్యాంసు డగును” అని పలికెను. తల్లి నరసమై సంతోషముతో నంగీకరించి సూరన్నను సాంబయ్యగారితో బొఖిలికి పంపెను. బొఖిలిలో వారములు చేసికొనుచు సూరన్న ఒక నెల రోజులు మాత్రమే యండి అజ్ఞాడకు తిరిగి వచ్చెను. నారాయణదాసుగారు తమ జీవితాల ములో గురుముఖముగా సంగీత మధ్యసించినది ఈ నెలరోజులు మాత్రమే.

దాసుగారు పదునాలుగేంద్రు దాటువరకు ఏ సూక్తులో (అంగ్లపాఠశాలను దాసుగారు సూక్తులు అని ప్రాయముందురు) చేరలేదు. దాసుగారి సోదరులలో నొక్కరెన సీతారామయ్యగారి ప్రోత్సాహముతో వేంకట చయనులుగారు దాసుగారిని ఆంగ్ల విద్యా భాగ్యసమున్నకై విజయనగరమునకు పంపిరి. ఇట్లు ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమున్నకై విజయనగరమువచ్చ వరకు సూరన్న కౌపీన వంతుడే. పట్టణమునకు వచ్చిన తరువాత గోచిమంచిదీ కాదని యొంచి గావంచ ధరించెను.

దాసుగారు విజయనగరములోని ఆంగ్ల పాఠశాలలో మొదటి తరగతి ‘ఏ’ డివిజనులో చేరిరి.

సూరన్న ఆ తరగతి విద్యార్థులందటలోను వయస్సులో పెద్ద వాడు⁹. ఏకసుథాంగ్రహియగుటచే మొదటి తరగతి నుండి డబుల్ ప్రమోషనులో మూడవ తరగతిలోనికి అధ్యాపకులు చేరిపి. ఇట్లు దాసుగారి ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసము సాగుచుండగా 1880 సంవత్సర ములో దాసుగారి తండ్రియైన వేంకట చయనులుగారు తయ వ్యాధితో పరమ పదించిరి. అప్పటికి వేంకటచయనులుగారి వయస్సు బిబదితామైన్నది. దాసుగారి వయస్సు పదునారు.

ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకై విజయనగరము ప్రవేశించుటతో దాసుగారి జీవితనాటకమునందొక క్రొత్త అంకము ప్రారంభమైనది. అప్పటివిజయనగరమునకు రాజయోగముండుటచే సర్వవిద్యాలకక్కడ రాజయోగము పట్టినది. శాస్త్రములకు రెండవ కంశిగా ప్రశస్తి గాంచినది. మహారాజ పోషణముండుటచే ఎందడిదలో సంగీత విద్యాంసులు, సాహితీవేత్తలు, నటులు, నటువరాండ్రు ఆ పట్టణమున పీతము పెట్టుకొనిరి. ఇంక సెందరో ఆ పట్టణమున జరుగుచుండి ఉత్సవ సమయములందు వచ్చి శక్తి సామర్థ్యములను ప్రదర్శించి పోవుచుండివారు. విజయనగరమునందు మెప్పుపొందినవాడే వండితుడని నాటి విశ్వాసము. అప్పటి విజయనగరము నిజముగా విద్యా నగరమే.

దాసుగారిలో బీజముగానున్న ప్రతిభ విజయనగరమందలి మహాబత్సభాన్, దుర్మాణుల సూర్యనాచాయణ సోమయూలు, పప్పు వెంకన్న, వీచా వేంకట రమణదాసు, కలిగొట్ట కామరాజు మొదలగు మహా సంగీత విద్యాంసుల పరిచయదోషాద క్రియలచేకోటి శాఖలతో గూడిన మహావృక్షమగుటకు అవకాశమేర్పడినది. దాసు

9. దాసుగారు స్వీచ్ఛ చంపి లో అప్పటి తమ సహా పాతుఁసురుచ్చి విపులముగా వివరించిరి.

గారికి వీటా వాదనమందు అభిరుచి కలించినది వైటిక ప్రేషుడగు వీటా వేంకటరమణదాసు కలిగొట్టకామరాజు లయయందు దీటులేని మేటి. కామరాజు సానిన్నధ్వము దాసుగారి లయసాధనమునకు నిలయమైనది.

వాసా సాంబయ్యగారివద్ద బొబ్బిలిలో ఒకమాసకాలము నేర్చుకొన్న ప్రాథమిక జ్ఞానము, విజయనగరమునందలి ఈ యనుభవజ్ఞుల సాహచర్యము దాసుగారి భవిష్యదుజ్ఞుల సంగీత జీవితమునకు పూర్వ రంగము సిద్ధముచేసిన ప్రధానకారణములు. మహా ప్రతిభావాతులైన దాసుగారు విద్యార్థి దశయందే స్వల్పావకాశ జనిత పాండిత్యముతో అసాధారణమైన వారి స్వప్రతిభను జోడించి సంగీతముచే, పురాణ పతనములచే వారిని పీరిని మెప్పించుచుండడివారు. విజయనగరమందే కాక పరిసరగ్రామములందు కూడ ఈ విద్యార్థిదశయందే సంగీత ప్రియులను మెప్పించు చుండడివారు. అప్పటికే దాసుగారిని పద్య రచనాశక్తి పాణిగ్రహమైనరించినది. ఇక అనుకరణము, అభినయము దాసుగారికి నడకతో నడచి వచ్చిన విద్యలు.

మొదటి హరికథ

దాసుగారు స్వభానుసంవత్సరములో (1883) మెట్రిక్యులేషను చదువుచుండగా హరికథకు అంకురార్పణ మేర్పడినది. కుప్పు స్వామి నాముడు అను భాగవతారు చెన్న పట్టణము నుండి విజయ నగరమువచ్చి కాసుకు ర్తి హనుమంతరావుగారి యింటి యందు ఆడుచు పాడుచు ధ్రువచరిత్ర హరికథచెప్పేను. అదిచూచిన తణమే సంగీత నృత్య సాహిత్యముల నొకచోట ననుసంధించి ప్రదర్శించుటకు అనుమతిన ప్రజారంజకమైన ఏకైక సకలేంద్రియ సుతర్పణ ప్రక్రియ హరికథ - అను భావము దాసుగారి దవారాకాశమున మెఱసినది. వెంటనే హరికథ వ్రాయవలెనని సంకల్పించి దాసుగారు కూడ నొక

ధ్రువ చరిత్రమును వ్రాసిరి. ఈ ధ్రువచరిత్రము దాసుగారి సాంతకీ ర్తు మొదటి గ్రంథము. ఈ ధ్రువచరిత్రమునందు దాసుగారి సాంతకీ ర్తు నలతోపాటు విశాఖపట్టణ వాసుడైన ధూఢిపాట కృష్ణయ్యపద్యములు ఆంధ్ర భాగవత పద్యములు కూడ నున్నవి. అట్లు తయారు చేసిన హరికథను సోదరుడైన పేరన్నతో కలసి రెండవ అన్నయైన సీతా రామయ్య గారింట మొదట 'రిహస్తము' వేసెను. సీతారామయ్య నారాయణదాసు ప్రతిఫను జూచి సంతోషముతో గజైలను బహుక రించిరి. దాసుగారు ఆ గజైలను ధరించి వేఱగోపాలస్వామి మరములో మిత్రుల యొదుట ఆడుచు పాడుచు ధ్రువచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఈ హరికథ దాసుగారి హరికథా సంకలప సాధ్యయైకగ్రతొలికాన్ని. అప్పటికి దాసుగారి వయస్సు పందొమైదైండ్లు.

దాసుగారి ప్రథమ హరికథా ప్రదర్శనమును జూచిన మిత్రులు, విద్యాంసులు “ ఈ కుట్టివాని బహుముఖ ప్రతిఫకు సరి యైన సాధనము హరికథ ” యని ప్రశంసించి ప్రోత్సహించిరి.

మొదటి దేశ సంచారము

విజయనగర పౌరుల ప్రోత్సాహముతో, అంతకు ముందేకల్గిన పరిసర గ్రామసంచారానుభవముతో, అత్మపిశ్యాస ధనముతో దాసుగారు పేరన్న యన్నతోగూడి దేశసంచారమునకు బయలుదేరిరి. ఆ రోజులలో ఉర్లాము కళాసోషణ కేంద్రములలో నొకటి, ఆ ఉర్లాము జమీందారిణియైన కందుకూరి మహాలక్ష్మమైగారికి కళారాధనా ప్రియత్వమేక్కావ. దాసుగారు ఉర్లాము వెళ్లి ఆ జమీందారిణిని అక్కడనున్న ఆస్తాన పండితులను తన ఆశకవిత్వములతో, హరికథా ప్రదర్శనముతో మెప్పించిరి. అక్కడనున్న పండితులు దాసుగారి ప్రతిఫను జూచి అష్టావధానము చేయగలరా ? యుని ప్రశ్నంప, దానికి దాసుగారు నిస్సంశయముగ చేయగలనని చెప్పిరి. జమీందా

రిణి మరునాడే అవధానము నేరావుటు చేయింపగా దాసుగారు తొలిసారిగ సాహిత్యావధానమునుచేసి మెప్పించిరి. ఆ అవధాన నిర్వహణ నై పుణ్యమును, ఆ హరికథా ప్రదర్శన విధానమును జూచి జమీందారిణి వార్షికమిచ్చి గౌరవించెను.

అక్కడనుండి పేరన్నతోగూడి దాసుగారు నరసన్న పేటకు వెళ్లి పురప్రముఖుల సమక్కమున ద్రువచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఆ సభలో శ్రీకాకుళమండల ఉప మండలాధికారి (Sub-Collector) యైన H. R. Bardswell యొకరు. ఆ హరికథకు ఆ సవకల్కెర్లు ఎంత ఆనందించెనన్న జీవితాంతమువలుకు దాసుగారి హరికథ యన్నచో చెవికోసికొనెడివాడు. దాసుగారి ముఖ్యమిత్రులలో నొకడై నాడు.

నరసన్న పేటనుండి బరంపురమునకు బయలుదేరిరి. శ్రీపలో ఇచ్చాపురమందొక కథ చెప్పిరి. బరంపురమునందు మరువాడ జగన్నాథమును నొక ప్రముఖ న్యాయవాది కలడు. ఆతడు దాసుగారికి బంధువు. మరువాడ జగన్నాథముగారు ప్రముఖ వ్యాపారి యైన నాళము శ్రీమరాజుగారింట హరికథ నేరావుటుచేసిరి. ఆ హరికథకు శ్రీమరాజు సంతోషించి పట్టువస్తునులు, నూటపదారు రూప్య ముల నిచ్చి సత్కరించెను. ఆ హరికథను జూచిన ప్రేతకులలో కుప్పుస్వామి నాయుడుగారొకరు. కుప్పుస్వామి నాయుడు హరికథా నంతరము దాసుగారినిజూచి “మీకు హరికథ నేరించునురువులెవరు?” అని యన, దాసుగారు “మీరే” అని నవ్వుచు విజయనగరముననాయుడుగారి హరికథతమనెట్లు ప్రభావితము చేసెనో వివరించిరి. అప్పుడు నాయుడు గారు ఆనందమును ఆసుకొనలేక దాసుగారిని కౌగలించుకొన్న దృశ్యము బ్రహ్మనంద సదృశము.

ఈ బరంపుర పర్యాటనమునందు దాసుగారికి వరిచయ్యైన మహా మసీమి యొకడు కలడు. ఆయన జయంతి కామేశ్వము

పంతులుగారు. ఈయన ప్రముఖ న్యాయవాది, రసికుడు. విద్యావేత్త, దాత, జూనకీవరశతకము. రామశతకము వ్రాసిన కవి. దాసుగారిని బరంపురమునందు అనేక విధముల సత్కరించిన కళాహృదయుడు. దాసుగారిని బరంపురమునుండి సాగనంపుచు “దాసుగారూ! మీ ప్రతిథను లోకము సరిగా గుర్తింపలేక మిముగైల నవమానించునేమో” యని భయపడిన పండితాభిమాని.⁶

దాసుగారి ఈ పర్వటునమునందు చత్రపురములో ఒక నంపుటున జరిగినది. చత్రపురములో ఒక ధనవాతుని యింటియందు దాసుగారు ధ్రువచరిత్ర హరికథ చెప్పగా, ఆ సభ్యులలో నొకరైన ఒక ఆఫీసరు “ఈ హరికథ మీరు వ్రాసినదే యగునా” అని సందేహమును వెలిబుచ్చేను. దానికి దాసుగారు “నేను వ్రాసినదే” యనిరి. “అట్లయిన అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి చెప్పము” అని ఆ ఆఫీసరనగా, దాసుగారు పట్టుదలతో ఆ రాత్రికి రాత్రియే అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి ధారణచేసి మనునాడుదయమే గజ్జకట్టి ఆ హరికథను ఆశ్చర్యజనకముగా చెప్పిరి. ఈ యింబరీషోపాభ్యాసము దాసుగారి రెండవ రచన (1884) ఇది వ్రాయువులకు దాసుగారు చెప్పిన హరికథలన్నియు ఒక్క ధ్రువచరిత్రయే.

ఈ సంచారమునందే దాసుగారు ‘లోకనాథము’ అను గ్రామములో మొట్టమొదటసారిగ సంగీత సాహిత్యప్రావధానమును

6. ఇయింటి కామేశు గాం చూపించ ప్రేమును మలువలేక, దాసుగారు కామేశుగారు మనిషిచిన ఉరువాన స్వీయచరిత్ర నంకిత మిచ్చిరి. ఈ స్వీయచరిత్ర ఆప్యటికిని ముద్రింపబడలేదు. ఈ ఆముద్రిత స్వీయచరిత్రను నా పరిశోధన కిచ్చినవారు శ్రీ కట్టా ఈశ్వర రాపుగారు. ఈయన దాసుగారి దోషించికి ఉర్త. గుంటూరునందలి “దాసాత్మ” ప్రకాశక్కలు.

చేసిరి. అక్కడనుండి సుబ్బమ్మాపేటలో, పర్మాకిమిడిలో, శ్రీకాకుళములో. అరసవల్లిలో ఎన్నియో హరికథలు చెప్పి మహా పండితుల సెందఱనో మెప్పించి నారాయణదాసు అను పేరుతో ప్రసిద్ధిచెంది విజయనగరము చేరిరి. దాసుగారి కప్పటికి ఇరువదేండ్లు.

దాసుగారికి నిరువది యొకటవ సంవత్సరమునందు వడ్డమాని అన్నప్పగారి పుత్రీక యగు లక్ష్మినరసమ్మ నిచ్చి పెద్దలు వివాహము చేసిరి.

కళాశాలలో విద్య

దాసుగారికి ఆటపాటులైపై నున్న శ్రద్ధలో ఆవగింజంతయైన బడి చదువుటాన్ని లేదు. ఆ కారణముచే మెట్రిక్యులేషను పరీక్ష ఇంతముందే తప్పిరి ఈ పెండ్లయైన సంవత్సరముందే పీటాంబరము హనుమంతరావు, పూడి పెద్ది పోమనాథము అను సహపాఠులతో పై వేటుగా జదివి మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నుత్తిర్చులైరి. కాని పై చదువులు చదువుట దాసుగారి కీపములేదు. హరికథలు చెప్పి జీవించవలెనని వారి వాంచ. వారికిషములేకపోయినను పై చదుపులలు కళాశాలలో చేరిరి. దానికి కొన్ని కారణములున్నావి. అప్పటి విజయనగరవు కాలేజి ప్రిన్సిపాలు చంద్రశేఖర శాస్త్రగారు. వారు సంగీత ప్రియులు దాసుగారు ఒకసారి బొంతులదిబ్బటి హరికథ చెప్పుచుండగా ఏని దాసుగారిపై సదభిషాయము కలియిండిరి. వారు దాసుగారిని పై చదువులా ప్రింత్సహించిరి. చంద్రశేఖర శాస్త్రగారి ప్రింత్సహించునకు తోడు అన్నయైన సీతారామయ్య యొత్తిడి యెక్కువైనది. ఈ రెండింటిని మించిన బలవత్తర కారణము మటియొకటి యున్నది. అప్పటి విజయనగర సంస్థానమునకు దివానీ శ్రీ పెనుమత్న జగన్నాథరాజు. ఈయనకూడ దాసుగారి హరికథను ఒకసారి వినుట తటస్థించినది. ఏని ముగ్గుడై జగన్నాథ

రాజు దాసుగారి పొట్టను సవరించుచు, “ఇంత చిన్న బొజ్జలో⁶ ఇన్ని గొప్ప కళలు ఎల్లు నిండియుండెనో” అని చమత్కరించెను. అంతేకాదు కళాశాలలో⁷ సాగ్రలరుషిప్పు ఇప్పింతునని వాగ్దానము చేసెను. ఈ కారణాత్మయము దాసుగారు కళాశాలలో పై చదువులు చదువుటకు మూలములైనవి 1886 లో విజయనగర కళాశాలలో ఎఫ్. ఎ లో⁸ ప్రవేశించిరి

కళాశాలలో⁹ ప్రవేశించినను దాసుగారు హరికథలు చెప్పుటు మానటేదు. ఈ సంవత్సరమందే గణేంద్రమోత్సవమును హరికథను రచించిరి.

కళాశాలలో¹⁰ సాగ్రలరుషిప్పు ఇప్పించిన దీవాన్ని పితాపురము రాజయిన గంగాధర రామారావుగారిని దర్శింపుమని దాసుగారికి ఒక ‘సిపార్సు’ ఉత్తరము నిచ్చెను. దివాన్ సాపోబు చేసిన రెండవ యుపరామిది. దాసుగారు పేరన్నతో కలసి పితాపురము బయలు దేరిరి. త్రోపలో¹¹ కాశింకోటు జమిందారుగారిని హరికథచెప్పి మెప్పించిరి. పితాపురము వెళ్లి అక్కడ దివానుగారికి సిపార్సు ఉత్తరము చూపింపగా, పితాపురము దివాన్ని మాధవస్వామి ఆలయములో¹² హరికథ నేర్చాటు చేసెను. ఇంతలో¹³ అనుకోకుండగ విజయనగరము దివాన్ని పితాపురము వచ్చుట జరిగినది. అతడు కోటలో¹⁴ హరికథ నేర్చాటు చేసెను గంగాధర రామారావు దాసుగారి హరికథకు ముగ్గుడై మరల మరియుక హరికథ చెప్పుమని కోరి చెప్పించుకొనిరి. రెండవసారి దాసుగారు వారి సంగీత పై దుష్టముతో¹⁵ హరికథను శ్రవఃపర్వముగ జేసిరి. పితాపురము రాజు దాసుగారి గానమాధుర్య మునకు పరవళము చెంది “దాసుగారూ! మీ సంగీతము లడ్డుమీద పన్నిరు చల్లినట్లున్నది” అని ప్రశంసించి, వారి సంప్రదాయాను సారము ‘కైజారు’ పై నుండి నూటపదారులిచ్చి సత్కరించెను. దాసుగారు పొందిన ఘన సత్కారములలోనిది యొకటి,

నారాయణదాసుగారు పితాపురమువెళ్లి వచ్చిన కొలది దిన ములకే ప్రినీపాలు చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు స్వగ్రహితెరి. వారి మరణ మునకు దాసుగారు పసిపిల్ల వానివలె రోచించిరి.

అది యేమిదై వ దురివ్వపాకమో కొన్నినాళ్ళకీ దివాన్జీ జగ న్నాథరాజుగారు కూడత సువు చాలించిరి. శ్రేయాభిలాషులిట్లు ఇరువురు మరణించుటతో దాసుగారు దుర్వాళ్య చేయబడిన కవివలె హతాశులై రి.

తరువాత కాలేజీకి ప్రినీపాలు అయినవారు కిఛాంబి రామా నుజాచారిగారు. ఈయన సంస్కృతాంగ్రములందు గట్టిదిట్ల. శతావ ధాని. కాని సంగీత ప్రియత్వము లేదు. అందువలన చదువక హరి కథలు చెప్పుచు తిరుగువానికి సాక్షాత్కారమిప్పు ఎందులకని దాసుగారి సాక్షాత్కారమిప్పును తొలగించెను. దాసుగారప్పుడు విజయనగరము కాలేజీ నుండి Evidence certificate తీసికొని ఎఫ్.ఎ రెండవ సంవత్సరము చదువుటకు విశాఖ పట్టణము హిందూ కాలేజీకి వెళ్ల వలసి వచ్చినది. అప్పుడు (1887-88) విశాఖపట్టణము కాలేజీకి ప్రినీపాలు రామయ్యగారు. వారు లభ్యప్రతిష్టాలైన దాసుగారిని గూర్చి విని సాక్షాత్కారమిప్పు ఈయగా దాసుగారు ఎఫ్ ఎ. సీనియరు అక్కడ చదివిరి. మద్రాసు హైకోర్టున్యాయాదిపత్రులైన శ్రీవేశారామేశుగారు అప్పుడు అక్కడదాసుగారి ‘క్లాసు మేట్లు’.

విశాఖ పట్టణమందు చదువుకొనుచున్నప్పుడు దాసుగారిని కాళింకోటు జమీందారు పిలిపించుకొని రెండు హరికథలను చెప్పించు కొని నూటపదారులతో వారి యానందమును ఛెలియుజేసిరి. ఆ రోజు లలో సోమంచి భీమశంకరమును సాహోత్యాభిరుచిగల ప్రముఖన్యాయ వాది విశాఖపట్టణమందున్నాడు. దాసుగారి ప్రతిహారికథకు మొదటి సభ్యుడు ఈ భీమశంకరము. దాసుగారు ఒక సంవత్సరములో నలువది

హరికథలు చెప్పుటకు ప్రథానకారకుడు. అప్పుడు విశాఖ పట్టణమందు అంకితము వేంకట నరసింగరావు⁷ అనునోక జమీందారు కలదు. అతడు విద్యాస్నాతకుడు విద్యాపోషకుడు. దాసుగారి హరికథ లను విని ఆనందించెడి నిత్యసభ్యులలో⁸ నొకడు నరసింగరావు దాసు గారిని అష్టావధానము తన నివాసమునందు చేయుమని కోరెను. దాసుగారు సంతోషముతో అంగీకరించి అత్యద్యుతముగ అష్టావధాన మును చేసిరి. ఇది సామాన్యమైన అష్టావధానము కాదు. కీ షాంశము లతో⁹ గూడిన ఈ యవధానమును అనాయాసముగ నిర్వహించిన దాసుగారి ప్రతిభకు పరమానందముచెంది జమీందారు నూటపదారులు వార్షిక మిచ్చుచుంటినని సభాముఖమున ప్రొకటించెను. ఈ యవధాన ముతో ప్రతిథాకాంత దాసుగారికి సహాధర్మిచారిణిగానున్నను యశః కాంత దిక్కులు మాచుట మొదలు పెట్టినది. ప్రతిథాకాంత ఒక్క సారి ప్రదర్శనమందు బై టీకివచ్చిన చాలును అదెక్కడి సాపత్యమో! యశఃకాంత తిరిగినచోటు తిరుగక దేశమంతయు సంచరించి రావలసినదే.

ఈట్లు అష్టావధాన నిర్వహణములతో, హరికథా వాయసంగము లతో దాసుగారు కాలేజీ చదువుపై శ్రద్ధమాపలేదు. ఎఫ్.ఎ. పరికును

7. విశాఖపట్టణమంచలి సేటి ఎ.వి.యన్. కాలేజీ వీర వేర వెలసిన కాలేజీయే.

8. అంశములు :-

1. గ్రీకు భాషలో ఒకను చంపిన ఘుటములను అప్పగించుట.
2. కోరిన పురాణ ముట్టములను చంపి వానికి చొటువే రాగములను కూర్చుట.
3. పుంకము గిరిగిర | తిప్పుచుండగా చదుపుట
4. శీజ గణితము (అట్లిప్రా) నందించిన చిక్కులెక్కలను విప్పుట.
5. విసరు పుష్టములను లెక్కించుట.
6. ఛండస్సంభాషణము.
7. తెనుగులో ఆశుకవిత్వము.
8. సంకృతములో ఆశుకవిత్వము.

లెక్కలలో తప్పిరి. పరికు తప్పటకు కారణము ఆ చదువువై వారికి గల నిర్లక్ష్యమే. ఎఫ్. ఎ. రెండవ సంవత్సరము చదునుచున్న ఇరువది నాగ్లేండ్ ప్రాయమునందే కాళిదాసు, మేక్కుపియను రచనలను కొంత కొంత అనువదించుట ప్రారంభించిరి. శాటసారియను కల్పిత ప్రబంధ మును వ్రాసినది కూడ ఇప్పుడే.

దాసుగారు రెండవ పర్యాయము ఎఫ్. ఎ. పరికు కూర్చుండిరి. హారికథల వ్యాసంగము వలనగాని, శ్రద్ధాలోపము వలనగాని మరల లెక్కలలో తప్పిరి అంతే దీనితో దాసుగారు ఆంగ్ల విద్యకు స్వత్సే చెప్పిరి.

దాసుగారు వారి విద్యార్థి జీవితమునందు ఒక్క ఆంగ్లము తప్ప మరి ఏ విద్య కూడ గురు ముఖమున నేర్చుకొనలేదు.

దేశ సంచారము :

దాసుగారు చదువుమాని విశాఖపట్టణము నుండి విజయనగరము వచ్చిరి. మిత్రులు కోరగా కొన్ని హారికథలు విజయనగరమున చెప్పిరి. అప్పటికే దాసుగారిలో హారికథలు చెప్పి జీవించవలెను అనుభావము వేరు ప్రాకి స్థిరపడినది. విద్యావ్యాసంగమను ఔటంకము తొలగుటచే అవకాశము కూడ వచ్చినది. దానికితోదు “వీడు హారికథలు చెప్పుకొని బ్రతుక గలడులే” అని సోదరుడైన సీతారామయ్య కూడ అభ్యంతరము చెప్పిలేదు. దీనికితోదు ప్రేయోభిలాషుల ప్రోత్సాహమేక్కువైనది. ఈ కారణముల బలముతో దాసుగారు హారికథా సరస్వతిని ఆంధ్రదేశమంతటగా ఊరేగింపవలెనని సంచారము నుకై బయలుదేరిరి. ఈ సంచార కాలము వదునాలుగు నెలలు (1888-89). ఈ సంచారములో పేరన్న తోదులేదు.

దాసుగారు ఈ సంచారములో మొదట పాదము పెట్టినచోటు రాజమహేంద్రవరము. అవి వీరేశలింగము పంతులుగారి సంఘసంస్క

రణోద్యమములతో ఆంధ్రదేశమంతయు ఉడికిపోవుచున్న రోజులు. విరేశలింగముగారి ప్రథ వెలిగిపోవుచున్న రోజులు. అసంస్కృతాంగములకు రాజమహేంద్రవరము రాజధాని. దాసుగారి హరికథా పద్మతి క్రొత్తది యగుట వలనను, దాసుగారి సామర్థ్యము వలనను రాజమహేంద్రవర పురప్రముఖులందరు ఆకర్షితులైరి. వారు వీరనక అందరు దాసుగారిని నెత్తిపై పెట్టుకొని పూజించిరి. అక్కడదాసుగారి అభిమానులలో ప్రథమ గణ్యులు ప్రముఖులు న్యాయవాదులు శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావుగారు. నాటి ప్రముఖులలో ప్రముఖులైన విరేశలింగముగారు మాత్రము తగిన గౌరవమీయలేదు. దానికి కారణము పంతులుగారికి సంఘ సంస్కృతాంగములపై నున్న శ్రద్ధ సంగీతముపై లేకపోవుటయే. దాసుగారికికూడ పంతులుగారి సంస్కృతములపై మంచి చూపులేదు. ఇట్లు ఈ మహా వ్యక్తు లినువురు భిన్నరుచులుగల వారగుటచే ఒకరిపై నొకరికి అంత సద్భావము లేక యుండిరి⁹. ఒకసారి రాజమండ్రి తౌన్ హాలులో దాసుగారి సమక్కమన మఱియెక వ్యక్తితో విరేశలింగముగారు “వెదవ హరికథలు” అని విమర్శింపగా, దాసుగారు “పంతులుగారికి సహవాసబలము కాబోలు. ఎప్పుడు విధవాస్త్రరణము చేయుచుందురు” అని విరేశలింగముగారిని హేతున చేసిరి¹⁰.

రాజమండ్రి నుండి న్యాపతి సుబ్బారావుగారు, సోమంచి శీమ శంకరముగారు తోడు రాగా దాసుగారు పడవపై ప్రయాణము చేసి

9. దాసుగారు తమ స్వియు చరిత్రలో విరేశలింగముగారి పేరు కూడ ఉచ్చరించుట కిష్టపడక “విచిత్ర వివాహకర్త” అని వాసిరి.

10. తొలి రోజులలో ఒకరి నొకరు ఇట్లు విమర్శించుకొన్నను తరువాత ఒకరి నొకరు గౌరవించుకొనిపట్లు ఆధారములున్నవి. దాసుగారి భాటసారి గ్రంథమును మెట్టిప్పులేవన్ పరీక్షకు (1902) పాత్యగ్రంథముగా విరేశలింగముగారు నిర్ణయించుట ఒక మంచి సాక్ష్యము.

అమలాపురము వెళ్లిరి. న్యాపతి సుబ్మారావుగారు అమలాపురము లోని న్యాయవాదులు పరిచయము చేయగా, వారు కొన్ని హరి కథలనేర్చటు చేసిరి. అప్పటికీ రసికులను వశపతమకొనుటలో గడి తేరిన దాసుగారి హరికథా విలాసినీ విలాసములకు అమలాపురపొరులు ఆటబొమ్మెత్తెరి. అమలాపురమున కీర్తి ధ్వజము నాటి తిరిగి రాజుండ్రి వచ్చిరి.

రాజుండ్రిలో కొన్ని రోజులుండి అక్కడ నుండి కాకినాడ వెళ్లిరి హరికథలు చెప్పటపు వెళ్లిన దాసుగారు అనుకోకుండగ కాకి నాడ నాటక సమాజము వారి నిర్వహణమున ప్రదర్శించుచున్న విక్రొల్పు మొర్యాశీయ నాటకమునందు రాజుపాత్ర వేయవలసివచ్చినది. అనేక పాత్రలను వేషధారణము లేకుండగానే అభినయించి పాత్రసాంఘాత్కారము కల్పింప జేసిన హరిదాసునకు వేషధారణముతో ఒక్క పాత్రను గ్రహించి మెప్పించుట ఒకలెక్కయా! దాసుగారు నాటకమందు పాత్రధారణము చేసిన ఎక్కుక సందర్భమిదియే. కొన్ని హరికథలను చెప్పి రాజుండ్రి వచ్చిరి.

రాజుండ్రి నుండి శీమశంకరముగారితో ఏలూరువచ్చి కొన్ని హరికథలను తెచ్చిరి. ఈ పర్యాటనమునందు దాసుగారు తీరికదొరికి నపుడెల్ల కాళిదాసు, మేత్సపియరు గ్రంథములలోని ఘుట్టములను అనువదించుచుండిరి. అప్పుడు వారు చేయుచున్న అనువాద ప్రభావము వారి హరికథలపై కూడ ప్రసరించుట ప్రారంభించినది. వారి తెలుగు హరికథలలో కాళిదాసు, మేత్సపియరు తెలుగు గొంతులతో కన్పుడుట ప్రారంభించిరి. ఈ లక్షణము ఏలూరు హరికథల నుండి అధికమైనది.

ఏలూరు నుండి పండిత మండలీ మండితమైన బందరువచ్చిరి. ప్రేతకులలో పండితులెక్కవ కన్పుడుటచే దాసుగారు అక్కడ వారి పాండిత్య పీరమును ప్రదర్శించిరి. అక్కడ వారు చెప్పినవి కేవలము

హరికథలుంచు. శాస్త్రసభలు. కొన్ని సంగీతశాస్త్ర వైదుష్య ప్రకటన ప్రధానములు. కొన్ని సాహిత్య విద్యావిభవ ప్రభావితములు.

బందరు పట్టణములో హరికథలకన్న దాసుగారికి ఎక్కువ కీర్తి తెచ్చి పెట్టినది, వారు పుంతులుగారి మేడవై చేసిన అసాధ్యాపొవధానము¹¹ అప్పకి ప్రాంశవులతో గూడిన ఈ అసాధ్యాపొవధానమును దాసుగారి పూర్వమే అపధానియు చేసినట్లు కన్నడదు. నా వంటి వాడు వేయి సంవత్సరాలకు ఒకదు కూడ పుట్టదు” అని దాసుగారు సన్నిహితులతో ననుచుండిపొరట. ఆ మాటకు నిదర్శనమైనది ఈ అసాధ్యాపొవధాన నిర్వహణము.

కాని అప్పటీకీ బందరులో కొందరు సంగీత విద్యాంసులు దాసుగారి ప్రతిభవై అసూయపడుచుండిరి. అట్టి పండితులకు అండగా

11. ఇను హస్తములతోడఁ షైరి యొక తాళంబు

చరణ ద్వయాన సేమరక రెండు
పచరించి, ప్ల్ల వింబాడుచుఁ గోరిన
జాగాకు ముక్కాయి సరిగనిడుట
నయ మొప్ప న్యస్తాకరియును వ్యస్తాకరి
ఆంగ్లంబులో నుపన్యాస; మవల
నల్యారకున్ దెల్లున్న నల్యారకు సంస్కర
తంబున వలయు వృత్తాలగై త
సంశయాంశములై శేముహీ శక్తితోబ
రిష్కరించుట; గంటల లెక్కగొంట
మటియు ఛందస్నృతోడి సంభాషణంబు
వెలయ నష్టావధానంబు సతిపె నతడు.
పెద్దింటి సూర్యనారాయణ దీక్షితదాసు నారాయణదాస
జీవిత చరిత్ర (యతుగానము) పుట-20.

నన్న బుధవిధేయినీ ప్రతికా సంపాదకుడై న పురుషో త్తమశాస్త్రి, ఈ యవధానమును “చిన్న పనుల గుంపు” అని విమర్శించెను. ఆ విమర్శనమును జూచి దాసుగారు అగ్గిమీద గుగ్గిలమై ‘కలుషవోరిణి’ ప్రతికలో సమాధానము చెప్పిరి. అందులో విష్ణుస్తుతివలె నుండి నిందాగర్భముగ పురుషో త్తమ శాస్త్రిని విమర్శించిన పద్యమునాడు అతిప్రసిద్ధము¹². దాసుగారి ప్రతివిమర్శాత్మక సమాధానముతో బందరు పట్టణము రెండుచీలికలై నది. నారాయణదాసునకు కృతులుకూడరావని కొందరు, అంతటి ప్రతిభావాతుడింత వఱకు పుట్టలేదని కొందసు వాదములు చేయసాగిరి. వాదోపవాదములు పెచ్చమీరినవి. పోటీ సభల అవసరము వచ్చినది. గొప్పపోటీ సభను ఏర్పాటు చేసిరి. ఆ సభకు ‘సప’లు వచ్చిన ప్రతి సంగీత ప్రియుడు వచ్చేను. తగాదాలు లేకుండ సభ నిర్విఫ్ఫన్మాముగ సాగుటకు పోలీసు బందోబస్తుకూడ చేయబడినది. సభ ప్రారంభమైన తరువాత పరీకుయెట్లు జరుగ వలెనని వాదములు చెలరేగినవి. తుదకు దాసుగారు “శ్రీత్వరంజక స్వర సందర్భము సంగీతము. కనుక వీరందర్చకాని వీరిలో కొందరు కాని యొకగంట పాడనిండు పిదప నేనొకగంట పాడెదను. ఎవ్వరి పాట మిక్కిలి రంజకముగా నుండునో వారధికులుగ నిర్ణయింపబడుదురు”¹³ అని పరీష్ఠ పద్ధతి తెల్పిరి. ఆ మాటకు సభ అంగీకరించినది. కాని ప్రతిపత్తులు నిలువలేక కుంటిసాకు లతో ఇంటి మొగము పట్టిరి. దాసుగారికి విజయము లభించినది

12. అలియొరులకాయె అ త్తసీపాలాయె

ముడ్డి శుదుపులాయె బుధ విధేయ
నేతి శీరకాయరీతి సీపేరాయె
ఉ త్తముండ పూరుషో త్తముండ

13. నారాయణదాన బీపితచరిత్రము (మరువాడ వేంకటచయనులు)
పట-83.

ఈ పర్యటనమందే కాదు దాసుగారి జీవితమునందే గణింపదగిన ఘన విజయమిది. ఇట్లు అంధ్రదేశములోని కొన్ని ప్రముఖ పట్టణములలో విజయశేరి ప్రేమించి దాసుగారు విజయనగరము చేరిరి. ఇప్పటికి దాసుగారి వంచుస్ని ఇరువదియైదేండ్లు మాత్రమే.

తరువాత మూడు సంవత్సరములు ఎక్కువగా దేశ సంచారము చేయాడు పరిసర ప్రాంతములందు మాత్రము హరికథలు చెప్పుచు, విజయనగరమందే యుండి కొన్ని గ్రంథములను ప్రాసీరి. డేంమూళుడ్లలో (1890-93) ప్రాసిన గ్రంథములే దంభపుర ప్రహసనము¹⁴, సారంగధర నాటకము, మాఘ పురాణ కథాను సరణమైన మార్గం దేయ చరిత్రము.

1894లో స్వీయ చరిత్ర రచన ప్రారంభించిరి. ఈ యేడే రామేశ్వరయాత్రకు పోవుచున్న చోడవరపు మునసబుగారైన బుట్టా రాజలింగశాస్త్రితో మద్రాసు చూచుటకు దాసుగారు, పేరన్నగారు గూడ వెళ్లిరి. మద్రాసులో అప్పుడు ప్రముఖ న్యాయవాదియైన రెంటాల సుబ్బారావుగారి పరిచయమేర్పడినది. సుబ్బారావుగారు దాసుగారి జాటసారి కావ్యమును విని “మంచి గంధపు చెక్కుపై నునుపువలె మీ తెలుగు మెత్తగనున్న” దని ప్రశంసించి, కపాలేశ్వరాలయమువద్ద అంబరీషోపాఖ్యానము చెప్పించిరి. దాసుగారు లెక్కలేనన్న సారులు అంతచాగుగాచెప్పినను, ఈ హరికథకువచ్చినకీ రీమరియే హరికథకు రాలేదు. మద్రాసు పత్రికలు దాసుగారి ప్రతిథను వేనోళ్ల పొగడినవి. 30-6-1894 తేది నాటి హిందూపత్రిక ఎట్లు ప్రశంసించి నదో చూడదగిన విషయము.

14. ఇం లభ్యము కంలేదు. 'It contained caricatures of several of his contemporaries' Adibhatle Narayanadas by Vasantarao Brahmaji Rao - page 35.

“— An exquisite poet, a versatile genius conversant with English, profound scholar in Telugu and Sanskrit; an accomplished musician of the most enchanting type. While this pride of Vizianagaram was unfolding the story with his inimitable skill, the audience was beside it self with joy. Not only was he applauded time after time, but at the close, there was a spontaneous out burst from everyone present exclaiming that it was a rare and excellent treat of the gifted expounder, it may be well and truly said, that he is entitled to be spoken of in glowing terms by the best of pandits, by the most skilful songsters, by the most ardent lovers of music and by the most reputed of locutionists. The rhythmic cadences of his harmonious voice the melodious into nations of his musical flight, and snatches of vivid and picturesque representations of nature conjured up by his lively and constructive faculty of imagination and his powerful command of the language appealed to the listeners spiritual sensibilities”

అప్పుడు మద్రాసలో పనప్పకము అనందాచార్యులను ప్రముఖ న్యాయవాది డయున్నాడు. ఆయన అటు రాజకీయ ప్రపం

చమునందు, ఇటు సాహిత్య ప్రపంచమునందు అందెవేసిన చేయి¹⁵. ఈయనను దాసుగారికి పరిచయముచేసినవాడు సోముంచి భీమశంకరము. ఆనందాచార్యులు దాసుగారి ప్రతిభను గ్రహించి సత్కరించు టయీగాక రెవిన్యూబోర్డుమెంబరు గ్రోలుదొర మొదలగు సురప్రము ఖులకు కూడ, పరిచయము చేసెను. గ్రోలుదొర సతీసమేతుడై దాసుగారి పాటవిని పొందిన ఆనందమునకు మేరలేదు. గ్రోలుదొర దాసుగారి పరిస్థితిని గమనించి “రామనాథ రాజుగారికి సిహారును ఇచ్చేదను. అక్కడికి పోయెదరా ?” అని యన దాసుగారంతదూరము ప్రయాణము చేయుట కీష్టపడలేదు. దాసుగారు అంగీకరింపకపోయు నందులకు ఆచార్యులుగారు బాధపడి “సరే మై సూరు పోయిరండు. నేను సిహారును ఇచ్చేదను” అని దాసుగారి మెడలు వంచి ప్రయత్నమున అంగీకరించునట్టు చేసెను.

బిల్యేష్వరీయక ర్త, మద్రాసు ప్రసిద్ధీన్ కాలేజి అంధ్రపో ధ్యాయులునైన శ్రీ కొక్కాండ వేంకటరత్నముగారు దాసుగారి బాటసారి కావ్యమును విని “శ్రీరాఘవు” వలెనున్నదని పొగడిరి. రెంటాల సుబ్బారావుగారి మిత్రుడైన ఆచంటవేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశరై, దాసుగారి కవిత్వము విని ఆనందించిన వారిలో ఒకదు. ఇట్లు దాసుగారు ఆనాడు మద్రాసులోగల అనేక పండిత ప్రశంసలందుకొని మై సూరు ప్రయాణమునకు సిద్ధమైనారు.

15. National congress president; Fellow of the Madras university; Member of legislative council; ‘విద్యావిష్టుడి’ బిరుదాంకితుడు, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషలలో మంచి ప్రవేశమున్న వ్యక్తి, దాసుగారు తమబాటసారి కావ్యమును అంకితమిచ్చినది పీరికే.

ఆనందాచార్యులుగారి సోదరుడొకడు బెంగుళూరులో నున్నాడు. ఆయనకు ఆచార్యులుగారు సిపారుసినిచ్చిరి. అదితీసికొనిదాసు గారు బెంగుళూరుబయలుదేరి రైలులో వెళుచుండగా, “పోలీసుకమీషు నరు గారింట గొప్ప సంగీతసభ కలదు. వెంటనే వెనుకకురావలసినది. అని రెంటాల సుబ్బారావుగారు తంత్రినిచ్చిరి. నానితో దాసుగారు మరల మద్రాసువచ్చి సభలో పాల్గొని సంగీతమున దాక్షిణాత్ముల కన్న టొత్తరావులు తక్కువ అను అఖిప్రాయమును వమ్ములైచేసిరి. ఈ సభ జరిగిన మరునాదు మరల బెంగుళూరు రైలులో వెళ్లిరి.

ఆచార్యులుగారి సోదరుని పరపతితో దాసుగారు పేరన్నతో గూడి రాజభవనమునకు వెళ్లిరి. రాజువారు దాసుగారి కంకమును విని ఆ రాత్రి హరికథ వినుటకంగీకరించిరి. ఆ రాత్రి మహారాజువారి బంగళాలో అంబరీషచరిత్రము చెప్పగా, దాసుగారి సంగీతమును, రాజువారు “Your Music is very sweet” అని మెమ్పుకొని మటియెక కథను చెప్పమని కోరిరి. రెండవనాటి రాత్రి గశేంద్ర మోతము చెప్పిరి. ఆ నాడు పేరన్నగారి పాటను “It lulls me to sleep” అని రాజువారు ప్రశంసించిరి, దనరాకు మై సూరురండు సింహాసనముపై కూర్చుండి మిమ్ములను సత్కరింతును” అని సెలవిచ్చిరి.

దాసుగారు బెంగుళూరులో రెండు సెలలుండి అక్కడక్కడ మరికొన్ని హరికథలుచెప్పి గుంటూరు వచ్చిరి. గుంటూరులో రెండు హరికథలుచెప్పి విజయనగరము చేరుకొనిరి. దాసుగారు విజయనగరము రాకముండే వారిని మై సూరు ప్రభువు గౌరవించినట్లు ప్రతిక లలో వచ్చినది. ఆ వార్తలను కాలేజీ ప్రినిపాలైన రామానుజాచారిగారు విజయనగర ప్రభువునకు తెలిపెను. పండితులలో దాసుగారి పేరు కూడ నమోదు చేయించి సెలకు పదేను రూప్యముల పండిత వేతనము ఆనంద గజపతి ఏర్పాటు చేసెను. దాసుగారు విజయ నగ

రము వచ్చిన తరువాత ప్రిన్సిపాలు కాలేజీలో ఒక హరికథ సేర్పాటు చేసి, హరికథానంతరము సభా సమక్షమున పండిత వేతనము సంగతి ప్రకటించెను. దాసుగారు అప్పటి వరకు ఆనంద గజపతి దర్శనము చేయలేదు. దాసుగారి కప్పుడు ముప్పుదియేంద్రు.

‘దసరాకు మై సూరు రావలసినదని’ దాసుగారికి మై సూరు నుండి తంతిరాగా మై సూరు వెళ్లిరి. మై సూరు మహారాజు మరల రెండు హరికథలు చెప్పించుకొని దాసుగారికి “గవర్ను మెంటు డిజె నుతో నన్ను బంగారు ముదుగులు, రెండుజతల సాలువులు, ఒకపీణి, ఒక తుంబురా, వేయినూటి పదారులు, రెండవక్కాను రై లు చారీలు “ఇచ్చి సత్కరించి మిస్టర్ నారాయణదాన్ ! మీకు ఫస్కాను బహు మతి నిచ్చితి” నని పల్గొరి. దాసుగారి ఆనందమునకు ఆవధులులేవు. కల్గిన ఆనందము నోటమాటలేక చేతులెత్తినదా యన్నట్లుగ దాసు గారు కృతజ్ఞతతో మహారాజున కంజిలించిరి. “మా దర్శారులో సర్వీసు చేసేదరా ?” యని ప్రథువన “మర్యాదను గొల్పునొల్పను” అని స్వతంత్ర ప్రవృత్తిని నిరాంటంకముగ వెల్లడి చేసిన స్వేచ్ఛాజీవిత ప్రియులు దాసుగారు.

దాసుగారు సెలవు తీసికొన భోవుచుండగా ‘మహారాజువారు’ ఒక భోవోగ్రాఫు యంత్రసహయముచే దాసుగారి గాత్రమును కోరి మూడు లైట్ వై రికార్డు చేయించిరి. ఒక లైటు జంజూటీ రాగముతో పాడిన బెంగుళూరువై ప్రాసిన పద్మము¹⁶. ఒక లైటు కన్నడ

16. అలరు తేనియలూరు దలిరుల జిగిమీరు

విన్నఁగఱుదీరు బెంగుళూరు

చిఱుత మబ్బులకారు చెమటరాని పికారు

వేదుక లింపారు బెంగుళూరు

రాగము. మరియుక ప్లేటు హిందూస్తానీ రాగమలో పాడిన 'సయ్యి
జావో నహింబోలుం" అను టుప్పిమి.

దాసుగారిట్లు మై సూరులో ఘనసన్నానమునుబొంది అక్కడ
నుండి బెంగుళూరులో, మద్రాసులో కొన్ని హరికథలుచెప్పి బళ్లారి
వెళ్లిరి. అక్కడ సుప్రసిద్ధ సాటకక ర్తలు, పరస వినోదినీ స్థాధ్యక్షులు
న్యాయవాదులు అయిన ధర్మవరము రామకృష్ణ మాచార్యులు గారిని
కలసికొనిరి. వారు నారాయణదాసుగారిని గౌరవించి టోక్కుట్లుపెట్టి
రెండు హరికథలు చెప్పించిరి.

బళ్లారి నుండి బయలుదేరి త్రోవలో గుంటూరులో, అమలా
పురములో, చోడవరములో కొన్ని హరికథలు చెప్పి విజయనగరము
నకు వచ్చిరి.

ఆనందగణపతి సంబంధము

నారాయణదాసుగారు మై సూరులో పొందిన ఘన సన్నాన
విషయము పత్రికలవలన ఆంధ్రదేశమంతము వాయువువలె వ్యాపించి
నది. ఆంధ్రదేశములో నారాయణదాస నామము సెఱుగని వ్యక్తి
లేదు. నారాయణదాసు అనగానే హరికథయనియు, హరికథ అన
గనే నారాయణదాసనియు వెంటనే స్ఫురించు విషయమైనది. దాను

చెఱుకు తీయని నీరు చేల పచ్చనిబారు

వేల్పునగరుగేరు బెంగుళూరు
అవుల పాలేరు తాపుల వేమారు

పిలువదగిన పేరు బెంగుళూరు.

వింత నగ నాటముల నారు బెంగుళూరు

పెను తెపుళ్లు మందు వేర్చుంగుళూరు

వెల్లదొరలను రాగోరు బెంగుళూరు

వేసుడువు లేల? బంగారు బెంగుళూరు.

గారు విజయనగరము వచ్చుటతోడనే వారిని చూచిపోవుటకు వచ్చి
పోవు మిత్రులతో దాసుగారి యిల్లు తీర్చరముగా మారినది.

విజయనగరము రాకముందే విజయనగర ప్రశ్నవులైన ఆనంద
గజవతిగారు ఏర్పాటు చేసిన పండిత వేతనమందుచున్నను దాసు
గారికి ఆస్తాన ప్రవేశ భాగ్యము కలుగలేదు విజయనగరముతయు
దాసుగారి 'శంభో' నినాదముతో మారుమ్రొగుచున్నను అప్పటి
వరకు కోటలో హరికథ జగగలేదు. ఆనందగజవతిదాసుగారి మాట
నెపుడెత్తినను అక్కడనున్న విచ్ఛాంసులు అతడు పొగరుపోతనియు,
ఆతని గానము పవిత్రము కాదనియు, ఆతని గానము విని మైసూరు
ప్రశ్నవు ఆకాల మరణనునొందెననియు అసూయతో ప్రచారము
చేయుచుండిరి అట్టి దుష్టచారముచేసిన వారిలో వృద్ధుడైన ఆస్తాన
వైణికుడు ముఖ్యుడు. రసిష్టడైన ఆనంద గజవతికూడ ఆ ముదుసలి
మాటకు ఏదురు చెప్పాలేక వోనముగా నుండి ఆలస్యముచేసిన కళంక
మునకు గురియయ్యెను. కొంతకాలముగడచిన తరువాత శ్రీ లింగం
లక్ష్మీ¹⁷ సిహార్పువలన దాసుగారికి రాజదర్శన భాగ్యము కలినది.
దాసుగారు కొలువునకేగి నారికేళఫలము సమర్పించి—

ఆశ్రితుల పాలి దాక్షిణ్య మరులమొద్ద
శార్యముం గోవిదులకడ సాత్మ్వకతయు
నెసగు సేలిన వారి కథీషు జయము
నిచ్చ గావుత సంతత మీళ్యరుండు

17. శ్రీ లింగం లక్ష్మీలీ పంతులు గ్రీకు, లాటిను జర్మను, ఆంగ్లములందు
మంచి పాండిత్యమున్నవాడు. ఇందు ఆనందగజవతికి గురువు. ఇతడు
నాసుగారి హరిషంఖు విని దాసుగారిపై భాషిప్రాయము నేర్చారచ
కొని యుండుటచే సిహార్పు చేసెను.

అని ఆశువుగా నాశిర్వచనముచేసి కూన్చుండిరి. దాసుగారితో ఆనందగజపతి గోరవ పూర్వకముగ ప్రసంగించుట ఆస్తాన వైణికునకు బాధకల్గించి కొంత గడబిడ చేసెను. ఆ రోజు దాసుగారు వేసిన కొన్ని పద్యములను, సంగీతమును ఆనందగజపతి విని సంతసించెను. ఇది వారి ప్రథమ సమావేశము. దాసుగారిని ఆనందగజపతి ప్రత్యక్ష ముగ జూవిన తరువాత కూడ ఆస్తాన విద్యాంసులు కొండెములు చెప్పట మానచేదు. ఈ ముదునలియైన ఆస్తాన వైణికుడు మరణించు వరకు దాసుగారిని ఒక సారి తప్ప పిలిపింపనేటేదు.

ఆస్తాన వైణికుని మరణానంతరము ప్రభువుదాసుగారిని వెంటనే పిల్చించెను. అది మొదలు ఆనందగజపతి బ్రతికిమున్నంత వఱకు పీలు చికిత్సాలు దాసుగారితో గఢిపెడివాడు. ఒక పర్యాయము “సతతము సుతసమేసంగు సత్యప్రతికిన్” అను మకుటముతో ఆశువుగా శతకము చెప్పమని కోరగా, కోరుటయే ఆలస్యము దాసుగారు శతకమును చెప్పి చివర

చతుర కళా విద్యా సం
గతికిన్ స్థిర ధృతికి ప్రకటకరుణామతి కీ
కృతి యానంద గజపతికీ
సతతము సంతస మేసంగు సత్యప్రతికిన్

అని చెప్పి ముగించిరి. దాసుగారి సంగీతము విని “మీ గాత్రము కోటూ పేటూ పట్టదు” అనియు; వారి ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు “మనందరికోక కన్నే దాసుగారికి సంగీత సాహిత్యములను కన్నులు రెండు” అనియు చెప్పచుండెడివారు. ఆనందగజపతి దాసుగారికి ఎంత చనువు ఇచ్చిరన్న వారితో చదరంగము, పేకాట ఆడు నుండెడివారు. దాసుగారు కూడ సేవకునివలెగాక మిత్రునివలె ప్రవ

ర్థించెడివారు. కాని పీరి ఈ సాహిత్యాను బంధము రెండు సంవత్సరములకన్న సాగలేదు¹⁸.

1895-98 సంవత్సరముల మధ్యకాలమునందు సూర్యనారాయణ శతకమును, రుక్మిణీ కల్యాణము, హరిశుంద్రోపాఖ్యానము ప్రఫోద చరిత్రమును వ్రాసిరి.

తిరుపతి వేంకట కవులతో ప్రఫమ సమావేశము

వికారి సంవత్సరములో (1899)లో కాశింకోట జమీందారు గారి తోబుట్టువు వివాహము జరిగినది. ఆ వివాహమునకు దేశమందలి జమీందారులందఱు వచ్చిరి. కిర్రంపూడి జమీందారుగారితో శతావధానులైన తిరుపతి వేంకట కవులు వచ్చిరి. హరికథ చెప్పటకుదాను గారికి ఆవ్యోనము వచ్చినది. తిరుపతి వేంకట కవులు అవధాన సరస్వతిని, నారాయణదాను హరికథా సరస్వతిని ఆంధ్రదేశమందలి ప్రతి పీధియందును ఊరేగించిన శారదాభక్తులు. ఈ మహామహాల కలయికతో ఆంధ్రసరస్వతి సాపూర్ణావతారముతో కాశింకోటలో సాక్షాత్కారించినట్టుయినది. దాసుగారు నృత్యసాగీతములతో గూడిన హరికథలతో, తిరుపతి వేంకట కవుల ఆశకపిత్యములతో సరస్వతి అనంతముఖయై పీరవిహారము చేసినది. ఇది దాసుగారు తిరుపతి వేంకట కవులు కలసిన ప్రఫమ సన్నిఖేశము¹⁹.

18. 1895లో అనంతగజపతిని నర్సించెను. 1897లో అనంతగజపతి మరణించెను.

19. కథలు - గాథలు - ప్రఫమ భాగము - పుట శిథ.

విచిత్ర సంఘటన

దాసుగారు తమ ముస్కుది యాఱవయేట ఒక వోల్ఫ్ సాహాయుమున ఉర్దూ, పార్శ్వ, అరబీ భాషల నభ్యసించుచుండిరి. అప్పుడు దాసుగారి జీవితుసనందోక విచిత్ర సంఘటన జరిగినది²⁰. ఒకనాడు తెల్ల వారుజామున ఒక బ్రాహ్మణ మిథునమువచ్చి దాసు గారికి నమస్కరించిరి. “మీరెవ్వరు ? ఎందులకువచ్చితిరి ?” అని దాసు గారడుగగా, వారు సంతానార్థమై వచ్చి నామనియు, క్రితము రాత్రి కలలో ఒక మహానీయుడు కన్ఱడి “నారాయణదాసుగారి ప్రసాద మును పొందుడు. సంతానము కల్గును” అని చెప్పేవననియు, అందు లక్కే మీయను గ్రహమును బొందుటక్కే వచ్చినాము అనియు చెప్పిరి. దాసుగారు ఆశ్చర్యపడి “ఈ రోజు ఏకాదశి మీరు ఇరువురు ఉపవసించి పరమేశ్వరధ్యానము చేసి, రేపు ఉదయము సాగునముచేసి, రాగి చెంబుతో నీటిని పట్టుకొనిరండు” అని చెప్పగా, వార్తాటే చేసిరి. వచ్చిన వారిని జూచి దాసుగారు “నీ భార్య నీరుపోయమండనా పాదములు నీపు కదుగుము” అని చెప్పగా, ఆ దంపతులు అల్టే చేసిరి. పిదప దాసుగారు ఆచమనముచేసి వారి దోసిక్క లో నీరుపోసి త్రాగించి “ మీకు సంతానము కల్గును. వెళ్లిరండు” అని సాగనంపిరి. ఆ దంపతులకు కొంత కాలమునకు పుత్ర సంతానము కల్గెను.

దాసుగారికప్పటికి సంతానము లేదు. బ్రాహ్మణదంపతుల విషయము తెలిసికొని దాసుగారిభార్య తనకు గూడ సేదైన మంత్ర ముపదేశింపుమని గోలచేసెను. దాసుగారు నవ్యకొని తనవద్ద ఏ మం

20. నారాయణదాస జివిత చూత్ర (సురువాద పేంకట చయనులు)

త్రము లేదనియు, వారికి విశ్వాసము చెడకుండ మాత్రమే ప్రవర్తించితిననియు సమాధానము చెప్పిరి. దాసుగారి భార్యాపరిస్థితి గ్రహించి చదువులవ్వు “నాయనా ! సావిత్రిచరిత్రము వ్రాయుము. సంతానము కలుగును” అని చెప్పగా, దాసుగారు భీషణ చరిత్రముతోపాటు సావిత్రి చరిత్రము గూడ వ్రాసిరి. ఇది జరిగినది 1902లో. 1903లో దాసుగారికొక పుత్రిక కల్గినది. ఆ బిడ్డకు సావిత్రి అని నామకరణము చేసిరి.

1904లో బెంగుళూరులో గొప్ప గాయక మహాసభ జరిగినది. ఆ మహాసభకు భారతదేశ మందలి గాయకులందరు వచ్చిరి. దాసు గారికి కూడ ఆహ్వానమురాగా వానును పేరన్నతో గూడి వెళ్లిరి. రోజుకొక మహాగాయకుని కచ్చేరి. నారాయణదాసుగారి వంతు వచ్చినది. దక్కిణ దేశములో ప్రసిద్ధి పొందిన దక్కిణామూర్తి పిచ్చె నాటి దాసుగారి హరికథకు మార్గంగికుడు. నాదుదాసుగారు రుక్కిటే కల్యాణ కథ చెప్పిరి. అంతటి మహా విధ్వంస్తుడైన మార్గంగికునకు కూడ ‘జాగా’ దొరకనీయక దాసుగారు సభలో తమ లయ ప్రతిభను ప్రదర్శించిరి. దక్కిణామూర్తి దాసుగారికి రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించెను. దాసుగారికి ఆ మహాసభ ‘లయబ్రహ్మ’ బిరుదముతో సత్కరించినది.

1905లో దాసుగారి తల్లి పరమ పదించినది. 1908లో పేరన్నకు గొప్ప జబ్బుచేసినది. వైద్యులు ఆశవదులుకొనిరి. వైద్యులకు వశముకాని వ్యాధి. ‘మృత్యుంజయ శివ’ శతకము ఆశువుగా పేరన్న దగ్గర కూర్చుండి చెప్పిరి. దాసుగారి దృఢ విశ్వాసబలమో, దైవబలమో, పేరన్నకు మాత్రము ఆరోగ్యమిఖినది. పేరన్నలో మరు నాటికే మార్పు కన్నడుట వైద్యులకు గూడ ఆశ్చర్యము కల్గించినది.

సత్కారములు - సాధువాదములు

1910లో దాసుగారు ప్రాసిన తారకముఖును సంస్కృత గ్రంథమును జూచి గీర్యాణ పండిత లోకమేల్ ప్రణమిల్చినది. Geldner అను జర్నలు ప్రొఫెసర్ అశ్వర్యపోయి శ్లోకద్వాయ దూషమున ప్రశంసించెను.

1911లో బరంపురమునందు హరికథలు చెప్పగా శ్రీ టి. సదాశివయ్యరుగారు మొదలగు పురప్రముఖులు దాసుగారి ప్రతిభకు ముప్పుది తులముల బంగారు కడియములను బహుమానమిచ్చిరి.

1912లో రాజమండ్రిలో ఆంధ్రఫిష్ట్మ్యూలైన న్యాయపతి సుబ్బారావు గారు, వడ్డాది సుబ్బారాయకవి, గంటి లత్కున్న మొదలగు మహామహాలు ఘనసమ్మానము చేసిరి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ పత్రమున నవరత్నాఖచిత్థజక్కిర్తిని దాసుగారికి సమర్పించిరి.

1913లో ఆనందగజపతి సోదరియైన అప్పలకొండ యాంబ (రీవారాణి) దాసుగారి హరిశ్చంద్ర హరికథ విని “దాసుగారూ ! ఏ మాత్రము దుఃఖవాసనలేని హరికథ మరియుకటి చెప్పుదు” అని యన, దాసుగారు రెండవసారి రుక్మిణీ కల్యాణ కథను జెప్పిరి. రాణి ఆ కథవిని అమందానందముతో ఏమికావలెనో కోరుకోమనెను. దానికి దాసుగారు “ఈశ్వరకట్టాకుముకన్న కోరదగిన వస్తు వేమియున్నది” అని చెప్పిననూ, రాణి నలువది పెద్దకాసులు కానుక నిచ్చి తల్పి చెందెను.

1913లో కాకినాడలో గొప్పగానసభ జరిగినది. ఆ ఉత్సవము లందు దాసుగారి గానమునకు కాకినాడ ప్రజలు తన్నైయులై ముత్యాల కర్ణకుండలములనిచ్చి పూజించిరి.

1913లో దాసుగారు తమ ఏకైక పుత్రిక పెండి చేసి కాశీ వెల్లి తిరుగు ప్రయణములో అలవోబాయలో ప్రసిద్ధ గాయసీమణి యైన జానకీ భాయిని తమ రాగాలాప నై పుణ్యముచే జీవస్థాంఱువుగా జేసిరి. దాసుగారు జానకీబాయిని గోప్య విద్యాంసురాలుగా స్థాత్రి పులాక పరీకు చేతనే గుర్తుపట్టిరి. అట్టి ఆమె ప్రశంసలు దాసుగారికి అమితానందదాయకములైనవి.

అలవోబాదు నుండి కలకత్తా వచ్చి, తెలుగురాని దేశమున హరికథ చెప్పిన ఎట్లుండునో జూడదలచి దాసుగారు కలకత్తాలో శ్రీ కృష్ణ జననమను సంస్కరిత హరికథను హిందీలో నుప్పన్యసించుచు చెప్పిరి. ఆనాటి సథానభ్యులలో విశ్వకవి రహింద్రులోకరు. నాటి సభలో రహింద్ర కహింద్రులత ఆనందించిరన్న, తరువాతకొన్ని సంవత్సరములకు విజయనగరమువచ్చి దాసుగారిని చూడగానే గుర్తుపట్టి నమస్కరించి “అనాడు మీరుపాడిన బేహోగురాగ మిప్పటికిని నా చెవులలో ప్రొగుచునే యున్నది” అని ప్రశంసించిరి.

1914లో కాశీయాత్రచేసివచ్చి కాశీశతకము వ్రాసిరి. అంతలో దాసుదారిని చల్లపల్లి జమీందారు శ్రీ రాజు అంకినీదు మల్లికార్జున ప్రసాదరావుగారు హరికథ చెప్పుటకు ఆహ్వానించిరి. రాజుగారు గోప్యగోప్య విద్యాంసుల నాహ్వానించిరి. ఆ పండిత సభలో దాసుగారు పరవళించి హరికథ చెప్పిరి. కుడియెడమ చేతుల సమ విషమ జాతుల వీణను వాయించిరి. ఆ అనవ్యా సాధారణ ప్రతిభకు పండిత మండలి పరవళము చెందినది. జమీందారుగారు ఇరువది నాలుగు నవరసుల బంగారముతో గూడిన గండ పెండరమును దాసుగారి కాలికి స్వయముగా తొడిగి తమ రసికతను వెల్లడించుకొనిరి.

1914లో శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రగారు బందరు పట్ట

ఊమునందు విద్యుత్స్వాం సమకుమున ప్రశంసించి దాసుగారికి “వారికథా పెతామహ” అను బిరుదమునిచ్చిరి.

ఈ కాలమునందే వేంకటగిరి, ప్రౌదరాబాదు, విశాఖ పట్టణము శ్రద్ధాచలము మొదలగు పట్టణములందు దాసుగారికి ఘన సన్మానములు జరిగెను. నందిగ్రామమునందు దాసుగారికి “మహాపందంబుతో స్వాత్మి వాక్సందో హంబులు మిన్నుముట్టఁగడు నోజన్ మంగళ ధ్యానముల్ దిందింప్రొయగ” బ్రహ్మరథము పట్టిరి. “వరవేదండని విష్టుచేసి మరియుం బాజా బజంత్రీలతో” మాజవీడులో దాసుగారిని ఉంచేగించిరి.

ఈ కాలమునందే సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు అనునొక దాష్టాత్మ్యదు వచ్చేను. అతడు రెండు తాళములతో పల్లవి పాడుటయందు ప్రసిద్ధుడు. అతడు సువర్ణ ఘంటాకంకణమునుధరించి వీజయనగరము నకు రాగా, దాసుగారే వారికి గొప్పసభ యేర్పాటు చేసిరి. సభా నంతరము దాసుగారు దాష్టాత్మ్యనితో మూడుగాని నాల్సతాళసు లతోగాని పాడగలరా? యని యదుగగా, నా వలె రెండు తాళములతో పల్లవి పాడినవారిని ఎందును జూడలేదు. ఎక్కుడనైన ఉన్న యెడల నా వీర ఘంటా కంకణము తీసివేసెదను అని గర్వముగా సమాధానమిచ్చెను. అప్పుడు దాసుగారు వాసికి గర్వఫంగము చేయదలచి అయిదు తాళసులతో పల్లవి పాటి చూపించెను. ఆ పండితుడాళపృథ్వీయి తన ఏరఘంటా కంకణము విప్పదీసి దాసుగారికి నమస్కరించెను. సభ దాసుగారికి ‘పంచముభి పరమేశ్వరుడు’ అను బిరుదునిచ్చి సత్కరించెను.

1915లో దాసుగారికి ఖార్య వియోగము తటస్థమైనది. అష్టీనరసమ్మగారికి రామాయణ కథాపై మక్కల యెక్కువ. ఆమె

ఆత్మశాంతికై దాసుగారు యథార్థరామాయణమును వ్రాసి ఆమెకే అంకితమిచ్చిరి.

1919లో సంగీత ప్రీయుడు, భూస్వామియైన కానుకు ర్తి లక్ష్మీ నరసింగరావు ప్రోత్సాహముతో విజయరామ గజపతి విజయనగర మందు సంగీత కళాశాలను స్థాపించెను (5-2-1919). ఆ విజయరామగాన పారశాలకు దాసుగారిని ప్రీన్సిపాలుగా నెస్టుకొనిరి²¹.

1921లో దాసుగారు రామచంద్ర శతకము వ్రాసిరి. ఈ సంవత్సరమునందు నందిగామలో హరికథాభివర్ధనీ సమాజము దాసుగారి రుక్కిణీ కల్యాణ హరికథ 'పోటీ'లు నిర్వహించినది²². దాసుగారు తమకు జరిగిన సత్కారములలో నిది మఱచిపోలేని సత్కారముగా నెంచిరి.

1922లో బరంపుర మందలి కళ్ళికోటు కాలేజీ పండితుడు, హరిదాసు, దాసుగారికి ఏకలవ్య శిష్యుడును అయిన పసుమ ర్తి కట్టమూ ర్తి పార్వతీ పరిణయమును యక్కగాన ప్రబంధమును వ్రాసి దాసుగారికి అంకిత మిచ్చెను.

1923లో కంకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగెనది. గొప్ప గొప్ప దేశనాయకులు చేరిన ఆ మహాసభలో దాసుగారు హరికథ

21. ఆ కళాశాలలో అరుశాఖలుండెను. 1. వయులిన్ - ద్వారం వేంకట స్వామి నాయుడు. 2. మృతంగసు - లింగము లంగ్లైజీ 3. వీణ - వాసా వేంకటరావు. కట్టు సూర్యన్ 4. నాచస్విరము - మునుస్వామి. 5. గాంధీజీ - పేరి గామమూర్తి, వరహాలు దాసు 6 హరికథ నారాయణదాసు. (ప్రీన్సిపాలు)

22. మొట్టి బహుమతి వాజ పేయాబుల సుబ్రహ్మయ్యకు వచ్చినది.

చెప్పిరి. సరోజినీదేవి ఆ హరికథను విని అనేక విధముల దాసుగారి ప్రతిభను ప్రశంసించినది. ఈ సంవత్సరమే దాసుగారికి ఇంగ్లండుతోని Empire Exhibition కార్బూక ర్తలు భారతీయ ప్రతినిధిగా ఆహ్వానించిరి. కాని వెళ్లేదు.

1924లో విజయరామ గజపతి కుమారుడైన అలక నారాయణ గజపతి ఉదకమండలను వెళ్నేను. అప్పుడు బరోడా మహారాజు కూడ నక్కడకు వచ్చేను. వారిరువురి సంఘాషణములో దాసుగారి ప్రస్తావనవచ్చి వెంటనే దాసుగారిని అక్కడకు రప్పించుకొనిరి. దాసుగారితో వేంకటరమణదాసు కూడ వెళ్నేను. పీరి ప్రతిభను జూచి ఈ యుద్ధరు జమీందారులేకాక, అప్పుడక్కడనేయున్న మైసూరు మహారాజు మట్టికొన్ని సారులు విరిని తమ వసతి గృహమునకు రప్పించుకొని విని ఆనందించి ఘనముగా సత్కరించిరి. ఆ పర్యాటనమున దాసుగారు ఉదక మండలముపై చెప్పిన పద్యమతి రమణీయము²³.

23. వేసవి యొండైన ప్రీయమగుచుండు ని

ల్లాలి చూపుల పొలయల్క మాడ్క్కి
హితమయ్యెదు నకాల హితమయ్య వి
వాహ మందతి యుపవాస మట్టు
పరుష ప్రకృతి యయ్య బహుఫలదంబగు
ననవతరంబు పిత్రాజ్ఞ కరణి
అభ్యున్నతంబయ్య నతి సులభంబగు
సాధులన్ భగవత్ప్రసాదము వలె.

1924లో దాసుగారి పష్టిపూర్తి మహాత్మవము సాప్రదాయ బద్దముగ ఘనముగ జరిగినది. విజయ నగరమున నాటి (30-8-24) ఉత్సవమునకు రాని పాటగాడు లేదు. దాసుగారి ప్రత్యక్ష, పరోక్ష, ఏకలవ్య శిష్యులతో విజయనగరము క్రిక్కెరిసి పోయినది.

1926లో బహుగ్రంథకర్త, కవి పండితపోషకుడు నైన రాజా మంత్రి ప్రెగ్గడ భుజంగరావు తన పుత్రుక వివాహ సమయమున దేశములోగల విద్యావంసులనెల్ల ఆహ్వానించిరి. దాసుగారిని హరికథ చెప్పటపు ఆహ్వానించిరి. పండితసఫయన్నచో ఉఱుము విని పురివిష్ణు మయ్యారమువలె వరపశించుట దాసుగారి లక్షణము కదా ! నాడు దాసుగారు తమ హరికథా మృతముచే రాజువారికి చరిత్రలో అమరత్వము ప్రసాదించిరి. భుజంగరావుగారు అందఱను ఆదిరించినదియెకయేత్తు. దాసుగారిని సత్కరించినది యొకయేత్తు. ఆదిభట్టుకదా !

1927లో విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనమును అచ్చ తెనుగున అనువదించిరి. ఈ సంవత్సరమే మద్రాసులో ఏర్పాటుచిన అభిభారత సంగీత పరిషత్తును ప్రారంభించుటపు దాసుగారిని ఆహ్వానించిరి. ఆ ప్రారంభిత్తువములో దాసుగారు కూర్చున స్వరాతర కృతులను పాడిరి. ఆ గానమునకు సభ నిస్తరంగ సీరథియైనది.

1928లో వీరి హరికథలను విని మద్రాసు విద్యావంసులు “ఆంధ్రదేశ భూపణము” అని ప్రశంసించిరి.

చెమటపట్టని తావు సొఖ్యముల ప్రోవు

అలసటల గొట్టు దొరలకు నాటపట్టు

క్రూర జంతుల వేర్పుత్తు ఇంణినత్తు

కనుక ఈ సీలగెరియే స్వర్గంబు తునుక.

1929లో అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి, వేల్పుమాట, ప్రొమెస్కు బడి మొదలగు రచనములను, 1930లో వేల్పువంద, గౌరప్ప పెండ్లి, శ్రీ హరికథామృతము మొదలగు గ్రంథములను ప్రాసి జనస్తుతిక్క పాత్రుత్తెరి.

1931లో గుంటూరులో ఆంధ్రగాయక మహాసభకు అధ్యక్షులైరి. ఆ నాడు (27-6-1931) వారు చేసిన పద్య ప్రసంగము అనవద్య హల్ద్యము.

1932లో కొ త్త పేటలో హరికథా భవనమును నిర్మింపదలచి, ఆ యూరిపెద్దలు హరికథా పితామహునిచే శంకుస్థాపన చేయించిన ఔచిత్యవంతనుగా నుండునని యొంచి దాసుగారిచే శంకుస్థాపన చేయించిరి.

1932లోనే దాసుగారు రుబాయతును ప్రచరించిరి. దాసు గారి బహుభాషా వేత్తత్వమును సర్వేషణల్లి రాథాకృష్ణ పండితుడు మొదలగువారు బహుభా ప్రశంసించిరి.

1933లో విశాఖపట్టణ ప్రముఖ న్యాయవాది, సాహితీ వేత్త యగు ప్రఫల లక్ష్మీనరసింహాము దాసుగారిని సథా సమక్షమున సన్మానము చేసెను. జయశ్రురాథీశుద్ధే స విక్రమదేసవరావు “సంగీత సాహిత్య సార్వభోగ” అను బిరుదమునిచ్చి సత్కరించెను.

విశాఖ పట్టణమున మఱియెక నాటి (8-2-1933) సభలో “శ్లంగార సర్వజ్ఞ” అను బిరుదము నిచ్చిరి. తునిలో ఉద్దండ పండితు లెందఱో కూడి 9-11-1933లో బ్రహ్మరథము పట్టి దాసుగారి సర స్యుతిని పూజించిరి.

1935లో విజయనగరమున గొప్ప కవి పండిత సదస్సు జరిగినది. “భారతీ తీర్థ” వార్షికోత్సవములు జరిగినవి. శ్రీ విక్రమదేవ వర్మగారు ఈ సభకు అధ్యక్షులు. “భారతీ తీర్థ” సంస్థ దాసుగారికి “అట పాటల మేటి” యను బిరుదమిచ్చినది.

1936లో “Hyderabad Bulletin” సంపాదకీయములో దాసుగారి రుణాయతును గొప్పగా ప్రశంసించినది. వైదరాబాదు లోని ఆంధ్ర మిత్రమండలి దాసుగారిని ఆహ్వానించి సత్కరించినది. వైదరాబాదు నుండి రాగానే గానపాతళాల ప్రీన్సిపాలు పదవినుండి విరమించిరి.

1937లో ఇల్లెందులో గొప్పసభ జరిపి పురుషులు దాసుగారిని సన్మానించిరి. దాసుగారు ఆ సభలో నాడు (19-5-1937) పాడగా, డెబ్బిది మూడవయేట గూడ వారి గౌత్రము ఏ మౌత్రము తగ్గకుండుట జూచి ప్రజలు ఆశ్చర్యము చెందిరి.

1938లో రామేశ్వరము పోవుచుండగా, త్రైవలో పుదుకోగ్నట మవోరాజు ఆహ్వానించి “పాటకచేచి” చేయించుకొని సత్కరించిరి. తిరువానూరు మవోరాజు ఆహ్వానించి హరికథను చెప్పించికొని గౌరవించిరి. నాడు (23-7-1938) మవోరాజు దాసుగారికిచ్చిన కాలము గంటన్నర మౌత్రమే. కానీ దాసుగారు పాదుచుండగా తమకు తెలియకుండగానే మూడు గంటల కాలము కూర్చుండిరి. దాసుగారి కథానంతరము మవోరాజు బహువిధముల ప్రశంసించి సత్కరించిరి.

రామేశ్వరము నుండి తిరిగి వచ్చునప్పుడు మదాసులో చెన్న పురి ఆంధ్రమహాసభవారు దాసుగారిచే సీతాకల్యాణకథ చెప్పించుకొని సత్కరించిరి. నాటీసభ (28-8-1938)లో ఆంగ్లభాషా ప్రపాట

లైన 'ఐఫీనర్లు' ఎక్కువగా నుండుటచే దాసుగారు Shakespeare గ్రంథములపై తమకు గల ప్రభుత్వమును ప్రదర్శించి ప్రశంసలందు కొనిరి. దాసుగారు సంగీత సరస్వతికి అపూర్వార్థావోరమైన "దశవిధరాగ నవతి కుసుమ మంజరి" ప్రాసిన దిప్పుడే.

1939-43 మధ్యకాలమునందు అనేక సత్కారములను పొందుచు, హరికథలు చెప్పుచు సీమపల్చువహిం, మన్మిమిన్ను, జగ జీవీతి" గ్రంథములను ప్రాసిరి.

1943లో విజయనగరమునందు ఆంధ్రకళా పరిషత్తు ప్రారంభించిరి. ఆ నాటి (7-5-1943) ప్రారంభించున సథకు అధ్యక్షులు కూడ దాసుగారే.

1943-45 మధ్యకాలములో లలితా సహస్ర నామములను "తల్లి విన్ని" అను పేరుతో అనువదించిరి.

నిర్మాణము

1945లో దాసుగారి దౌహిత్రునకు మశాచకము వచ్చేను. దాసుగారు మనుమని వ్యాధిని జూచి "తాతా! ఈ వ్యాధి నిన్ను విడిచి నాకు వచ్చిన బాగుండును కదా" అని అనిరట. వారిపాక్షుద్ది బలమో, దైవనిర్ణయమో కాని ఆ బాలునకు వ్యాధి తగ్గినది. దాసుగారికి జ్వరము వచ్చినది. క్రమముగా జ్వరము తీవ్ర రూపముదాల్చి దాసుగారి భాతీక కాయమును పుష్టిబహుళ పంచమినాడు (2-1-1945) ఈ లోకమునకు దూరము చేసినది.

దాసుగారి ఆయువు మాత్రము వారి భాతీకకాయముతోనంత రింప లేదు. వారి ఆయుఃప్రమాణము తెలుగు ప్రజలను హరికథలపై ఆస్తికి యున్నంతంలము.

హరికథితర కృతులు

రమణీయమైన వాక్యమునఁ ధ్వనులెన్నియున్నను, గ్రహణసమయ సందర్భమునుబట్టి ఏ విధముగా శ్రీత ఒక్క అర్థాంతరమును మాత్రమే గ్రహించునో, అదేవిధముగ మహాపురుషులలో ఎన్ని ప్రతిభాసూఫర్తులున్నను ఏకాంశమునఁదే లోకము సామాన్యముగా స్థానమిచ్చుచుండును. సర్వమంత్ర వ్యాపకుడైన భగవంతునకు ఒక్కాక్క మంత్రమునుబట్టి ఒక్కాక్క రూపకల్పన చేసినట్లు, నైకముఖ ప్రతిభావంతులకు గూడ ప్రథాన కర్మక్షేత్రమునుబట్టి ఏకాంశమునఁదే స్థానమిచ్చుచుండుట లోక లక్షణము ఇట్లే బహుముఖ ప్రతిభావంతులైన దాసుగారిని కూడ కేవలమొక హరిదాసుగా మాత్రమే లోకమర్థము చేసికొన్నది.

దాసుగారు అసాధారణ ప్రజ్ఞా సమన్వితులైన హరికథకులని ప్రత్యక్ష దర్శన భాగ్యము నోచుకొన్న సమాలిక మహాజనక్రుతి. మహావిమర్శకులు, మహాపండితులు అని వారి ప్రతిభా సముద్రములో కొన్ని ఉదఖిందువైన లక్ష్మీకృతుల ఫలక్రుతి.

దాసుగారి గ్రంథకులందు హరికథలకన్న ఇతర కృతులక్కువ. వారి లేఖని ప్రసవించిన గ్రంథ సంతానము నలువదియాయి. అందు హరికథలు పదునాయిగు. హరికథేర కృతులు ముప్పుదిరెండు. ఈ హరికథితర కృతులు ఒకే ప్రక్రియలు సంబంధించి

నవికావు. అనేక ప్రక్రియలకు ప్రతినిధులు, దాసుగారి బహువిధ ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించు ప్రతిమలు. దాసుగారి హరికథేర కృతులను ధావత్ గండభేరుండ దృష్టితో మూడు విఖాగములు చేయవచ్చును. 1. స్వతంత్ర గ్రంథములు. 2. అనువాద గ్రంథములు. 3. శాస్త్ర గ్రంథములు. గచ్ఛత్ పిషీలిం దృష్టితో పరిశీలించినచో దీనిలో ననేకాంతరేఖ ప్రక్రియలు కన్పదును.

స్వతంత్ర గ్రంథములు

శతకములు : - దాసుగారు వ్రాసినవి యేడు శతకములు. ఇవి మూడు రకములైన భాషలకు సంబంధించినవి. సంస్కృత శతకములు, మిశ్ర భాషా శతకములు, అచ్చ తెనుగు శతకములు.

కాశీ శతకము, రామచంద్ర శతకము సంస్కృత భాషా శతకములు. కాశీ శతకము అనుష్టుప్పులతో వ్రాసిన శతకము. దీనిలో మకుటములేదు. విషయము కాశీ నగర విశేషములు. ఇక రామ చంద్ర శతకము భుజంగ ప్రయాత వృత్తముల శతకము. దీనిలో “రామచంద్ర” అను మకుటము కలదు. విషయము భక్తి వై రాగ్య ములు.

ముకుంద శతకము, మృత్యుంజయ శివశతకము, సూర్య నారాయణ శతకము, సత్యవ్రతి శతకము మిశ్ర భాషా శతకములు మకుంద శతకము “కుదితానంద మూలకంద ముఖుందా” అను మకుటముతో గూడిన కంద పద్మముల శతకము మృత్యుంజయ శివశతకము “శివా”యను మకుటముతోనున్న కంద పద్మముల శతకము. విషయము సోదరుడైన పేరన్నకు జబ్బ చేసినపుడు రోగ నివారణమనకై మృత్యుంజయాని ప్రార్థించుట. సూర్యనారాయణ

శతకము “సూర్యనారాయణ” అను మకుటముతో వ్రాసిన మత్తేభ, శార్దూల విక్రీడిత వృత్తముల శతకము. విషయము భగవన్నుతి, ఆత్మ నివేదనము. సత్యప్రతి శతకము “సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్” అను మకుటముతో, ఆనందగజపతి కోరికమై ఆశవుగా చెప్పిన కంద పద్యముల శతకము.

‘వేల్పువంద’ అచ్చ తెనుగు శతకము. “రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్పు” అను మకుటముతో గూడిన సీసపద్యముల శతకము. రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్పు అనగా సింహాచలస్వామి.¹

‘మృత్యుంజంయాష్టకము’ అను ఒక అష్టకమును సంస్కృతమున వ్రాసిరి ఈ కృతి లభ్యమగుటలేదు.

శతకములు, చాటువులు కవుల ఆదర్శములను ప్రతిబింబించు ఆదర్శకములు. ఆత్మాశయ కవిత్వమున కాశ్రయములు. ఈ లక్షణము దాసుగారి శతకములకు గూడ శతశాతము వర్తించును.

రూపకములు :- దాసుగారు వ్రాసిన రూపకములు రెండు. దంభపుర ప్రహసనము, సారంగధర నాటకము. దంభపుర ప్రహసనము ఒకసారి ముద్రితమయ్యు నేడనుపలబ్ధము.

సారంగధర నాటకము² ఐదంకముల గద్య పద్యాత్మక

1. రెంట త్రాగుదు-ఏనుగు; రెంట త్రాగుదుతీ-డి-సింహము; రెంట త్రాగుదు తిండి-మెట్ట సింహాచలము; రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్పు-సింహాచలస్వామి.

2. ఈ నాటకమును వైశంత్ర గ్రంథములలో జీర్ణం స్తూల దృష్టి చేసిన నిర్ణయము. సూత్ర దృష్టి నిరి యనుకరణ గ్రంథము.

నాటకము. అంకములు మరల రంగములుగా విథ క్తములు. ఈ నాటకమునకు కథాస్థలము రాజుమహేంద్రవరము. మాశవ దేశము కాదు. సారంగధరుని తండ్రి రాజరాజనరేంద్రుడు. రాజు మహేంద్రుడు కాదు. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రుని రెండవ భార్య. వేశ్యకాదు. చిత్రాంగి సారంగధరులకు మొదట వివాహప్రయత్నము జరిగినట్లు తనువాత రాజరాజుకు చిత్రాంగికి వివాహస్తేవనట్లు కథ.³ ఈ నాటకమునందును సారంగధరుని కరచరణములు ఖండింపబడవు. జబ్బిన్నయను తలారి రాజుజ్ఞ ప్రారము కాలు సేతులు ఖండింపక సారంగధరుని కాపాడి రహస్యముగ నుంచును. ఈ సన్నిఖేష కల్పనమువలన సిద్ధుడు వచ్చి రక్షించు అతిమానుషచర్యకు అవసరము కలుగక కథ వాస్తవికతతో చుట్టటికము కలిపెను.

అనుచిత ప్రణయోప నిష్టద్రవహస్యములను బోధించు ఉపాధ్యాయులలో చిత్రాంగి యొకతె. వాదనై పుణ్యమున ఈ చిత్రాంగి వరూధినికి చెల్తెలు. వరుసలు తిరుగవేయుటలో తారకు అక్క. సారంగధరుని మిథునోచిత కృత్యమునకు తొందరపెట్టు సన్నిఖేషము

3. ఇవి దాసుగారి కల్పనమును కవకాశములేదు. బాణాల శంఖుదాసుని ద్విషప సారంగధర చరిత్రలో ఈ కల్పనమున్నది. “ధర్మవరము” వారు కూడ విపో సాపంధర నాటకములో నిశ్చే గ్రహించిరి. సారంగధరుని కథ సవనాథ చరిత్రము నుండి యెట్లు మారుచు వచ్చినవో ఛలిసీకానుటకు డా. పి. యస్. ఆర్. ఆప్స్టరాపుగారి ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు (పుటులు 65 రి 67); సమగ్ర అంధ సాహిత్యము (ప్రపంచపుటులు 103, 104) చూడుడు.

తోని శేషా శేషితమైన చిత్రాంగి వాదనై పుణ్యమును రుచి చూడుడు.

సారంగ :- అమ్మా! మా తండ్రిగారు వేటకు వేంచేయునపుడు మంత్రితో కొన్ని రాచ రార్యములను గూర్చి మాటాడు మని సెలవిచ్చినారు. ప్రాద్యపోవుచున్నది గనుక నేబోవలెను. కట్టాణించి బిడ్డకు సెలవిప్పించ గోరెదను.

చిత్రాంగి :- నిన్న గట్టాణించి యొపతె విదువగలదు? మంత్రితో వావల రాచ రార్యముల కేమీ కాని నాతో నీ వలరాచ కార్యముల జూడుపు.

దాసుగారు పాత్రల నెట్లు పోషించిరో తెలిసికొనుటకు ఈ యుదాహరణము చాలును.

ప్రబంధములు :- దాసుగారు వ్రాసిన ప్రబంధములు నాలుగు.

1. బాటుసారి. 2. Traveller. 3. మేలుబంతి. 4. తారకము. ఈ నాలుగు ప్రబంధములు నాలుగు విధముల ప్రబంధములు. బాటుసారి వేదాంతపరమైన గూఢార్థమున్న ప్రబంధము. Traveller బాట సారికి ఆంగ్లానువాదము. మేలుబంతి దాసుగారు తమ జీవిత కాలములో అనేక సందర్భములందు చెప్పిన చాటువుల సంకలన ప్రబంధము. తారకము ప్రాండ ప్రయోగ ప్రదర్శనమైన సంస్కృత గ్రంథము.

బాటుసారి :- బాటుసారి 195 పద్యములతో గూడి ఆశ్వాస విభజనములేని నిర్వచన ప్రబంధము. అంగ్ల కవియైన Goldsmith వ్రాసిన Travellerకు దీనికి సంబంధము లేదు. కల్పిత కథ.

ఒక బాటుసారి భార్య పుత్రులతో ఓడమీద ప్రయాణము చేయుచుండగా ఓడకొండకు తగిలి భిన్న మగును. ఎవరి త్రోవ వారి దైనది. బాటుసారి యొంటరియై యొట్లో యొక యొద్దునకు చేరి, ఒక కొండ ప్రక్కగల తోటలో నిప్రించును. నిదమేల్కాంచి తిరుగుచు నొక సుందరభవనమును జూని యాళ్ళయ్యమంది దానిలో ప్రవేశించును. అందు సుందరి బృందముతో నున్న ఒకరాజు ఈ మొండి మొలతోనున్న బాటుసారికి వస్తుములిచ్చి ఆళ్ళయమిచ్చును. కొంతకాల మక్కడనేయొండి తన భార్యపుత్రులు గూడ రక్షింపబడి నట్లు తెలిసికొనును. కొంత కాలమున కారాస్సు తన అన్న కుమారు నితో బాటుసారిని ఒకపట్టణమునఁ పంపును. అక్కడ బాటుసారి తన భార్య పుత్రులను గలసికొనును. ఆ రాజకుమారుడు కూడ ఆ పట్టణ మందొక స్త్రీని పెండ్డాడును. ఆ నూత్న దంపతులతో, భార్య పుత్రులతో బాటుసారి మరల ఆ రాజు రాజ్యమునకు తిరిగివచ్చి సుఖ ముగా నుండును. ఇది బాటుసారి సంగ్రహ కథ⁴.

మేయుటంతి:- ఇది చాటు ప్రబంధము. దీనిలో పండిందు స్తుబకములున్నవి. 1. దైవస్తుతి స్తుబకము. 2. ప్రభుప్రశంసా స్తుబ కము. 3. మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తుబకము. 4. విద్యాత్రప్రశంసా స్తుబ కము. 5. దేశ ప్రశంసా స్తుబకము. 6. సంగీత సాహిత్య స్తుబకము 7. వర్ణన స్తుబకము. 8. హాతోపదేశ స్తుబకము. 9. అనువాద స్తుబ

4. దానుగారు బాటుసారి కథ కంఠకును వేదాంతపదమైన గూఢార్థమును బాటుసారి పీరికలో విపరించిరి. బాటుసారి కాంగ్రాను వాహమైన Traveller ముద్రించు కంటేదు.

5 మేలు బంతియను నామకరణమును దానుగారే చేసిరి. స్తుబక విఫజ నము చేసినది సంపాదకులైన యస్విజోగారావుగారు.

కము. 10. ఆశాసన స్తుబకము. 11. స్వ్యవిషయ స్తుబకము. 12. మణి ప్రవాశ స్తుబకము.

మేలుబుతిలో దాసుగారి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శకములైనవి, సమ కాలిక మహాజనమూర్తి చిత్రణ సమర్థకములైనవి పద్యములు కొన్ని వందలు కలవు. ఇక గ్రంథములోని ప్రతి పద్యము వారి ప్రతిభకు ప్రతిబింబమే.

తారకము :-

“జానాతే య న్న చంద్రార్గ్ జానాతే య న్న యోగినః
జానీతే య న్న భర్గోపి తజ్జానాతి కవిః స్వయమ్
వచస్సుధామయం కావ్యం పీత్యావం తృప్త మంసః
కృతజ్ఞోభి ప్రశంసామి భవంతం కవిశేఖరమ్”⁶.

అని మార్ఖర్లు విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృతశాఖాధ్యాతులైన K.Geldner మహా పండితుని ప్రశంసలందుకున్న ప్రబంధము తారకము. దాసుగారి పాండిత్య పీర ప్రదర్శనమునకు రంగస్థలమైన గ్రంథము తారకము. “పాణిసీయ సూత్రాణా ముఖై దికానా ముదాహరణమే తస్కృవ్యమ్” అని గ్రంథారంథమునందు దాసుగారి భీషమైప్రతిజ్ఞ. సంస్కృత వాజ్ఞాయమందు భట్టికవి ప్రాసిన “రావణ వధమ్” (భట్టి కావ్యము) అను గ్రంథమేక్కటి మాత్రమే యిటువంటిది ఇతఃపూర్వ

8. సూర్యచంద్రులు దేనిని ఎఱుగరో, యోగులు దేనిని ఎఱుగరో, శివుడు కుండ దేనిని ఎఱుగడో దానిని కవి ర్వయముగా ఎఱుగును.

వాగమృతమయమైన కావ్యమును నేను ఆస్యాదించి, తృప్తమానసు డనై కృతజ్ఞత కలవాడనై కవిశేఖరుడవగు నిన్న ప్రశంసించు చున్నాను.

మున్నది ఇది రెండవది ఏక వ్యక్తిగతి ధీరుతైన మహామహాపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రగారి వంటి మహా పండితులను ఆశ్చర్య పఱచిన ప్రోథ ప్రయోగములుకల గ్రంథము దాసుగారిని సామాన్య హరిదాసుగా తలచు వైయాకరణ ఖసూచులకు దాసుగారి వ్యక్తిగతి వైదుష్యము తారస్తాయి యను తెలుపు గ్రంథము తారకము.

తారకము ఐదు సర్గ లతో 298 శ్లోకములతోనున్న గ్రంథము. మొదటి సర్గ ఉపజాతులతో, రెండవసర్గ మాలినీ వృత్తాలతో, మూడవ సర్గ అనుష్టుపులతో, ఐదవసర్గ ప్రహంత్తి ణీ వృత్తాలతో ప్రాయబడిన గ్రంథము అనగా ఒకొక్క సర్గ లో ఒకొక్క చందోభేదమును మాత్రమే గ్రహించినట్లు సృష్టిము. కాని నాలువ సర్గ మాత్రముల్లు కాదు. సుముఖి, తన్మీ, వై శ్వదేవి మొదలగు మారుమూల వృత్తములను గూడ గ్రహించిరి. ఇట్లే మొదటి సర్గ లో లజ్జ, రెండవ సర్గ లో లజ్జ మూడవ సర్గ లో లిట్ అను లకారములను మాత్రమే గ్రహించిరి. ఇక ఈ గ్రంథము విచిత్ర పదములకు, వినూత్న సమాసములకు నిధి.

తారకమందు వర్ణితమైనది తారకుని చరిత్ర. ఈ తారకుదు రాతుసుడైన తారకుదు కాదు. బ్రాహ్మణుడు. దీని యందలి కథ కల్పితమని “ప్రసాధయామ్యద్వయామ్యదూహామ్” అని దాసుగారి కంటో క్రియే. తిరుపతి వేంకటకులు వారి ప్రఫావతీ ప్రద్వయమ్మ సాటకములో శుచిముఖిని అవధానిగా జీసినట్లు, దాసుగారు తమ తారక గ్రంథమందలి తారకుని వాగేయకారుడుగ చిత్రించిరి.

ప్రోథ ప్రయోగముల వలన మహా పండితుడుగా, సహృదయాహోదకరములైన వర్ణనముల వలన కవిశేఖరుడుగా, సత్సందేశముల వలన మహా వ్యక్తిగా దాసుగారిని తీర్చిదిద్దు గ్రంథము తారకము.

ఇది దాసుగారి ప్రబంధముల సంగ్రహం వివరణము.

నా యెఱుక :-

“నా యెఱుక” దాసుగారి స్వియచరిత్ర. ఇది ముప్పుదియేండ్ల వయస్సువలుకు మాత్రమే వ్రాయబడినది. “ముప్పుదేండ్ల వలుకు మాత్రమే వ్రాసి నిల్చినారేమి?” అని కొందరు మిత్రులు ప్రశ్నింపగా దాసుగారిచ్చిన సమాధానమిది.

“ఎవ్వని చరిత్రమైనను ముప్పుదియేండ్ల వలకే లోకమెఱుగ వలయును. ఆ పైని అనవసరము. ముప్పుదియేండ్ల వలకే సుగుణ ముందును. ఆ పైన పేరాసయు, అసంతుష్టియు పెచ్చపెరిగి పోవును. దైవత్వము నశించును. దేవతలనందుకే ప్రతిదశులన్నారు. ముప్పుదియేండ్లు దాటిన మీదట నందరు రాతుసులే”

“స్వయముగ చెప్పవలసిన అగత్యమున్నంతటి తన జీవితకథను మాత్రమే స్వయచరిత్ర కారుడు వస్తువుగా స్వీకరింప వలయును. అన్యమైన జీవిత కథను ప్రదరిస్తాంమ పని జీవిత చరిత్ర కారునిది.”

నారాయణదాసుగారు నా ‘యెఱుక’ను 1895లో ప్రవాసిరి. వీరేశలింగము గారి స్వియ చరిత్ర ప్రథమ భాగము 1903లో మొదటి సారిగా ప్రకటింప బడినది. వీరేశలింగముగారు వారి స్వియ చరిత్ర అవతారికలో “తెలుగు భాషలో స్వియరచన కిది ప్రథమ ప్రయత్నము” అని ప్రవాసిరి. సత్యమే. ఆంధదేశములో మొదట ప్రకటితమైన స్వియ చరిత్ర వీరేశలింగముగారిదే. కాని మొదటగా వ్రాయబడిన స్వియ చరిత్ర నారాయణదాసుగారిది. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు కూడ వీరేశలింగముగారికన్న ముందే స్వియచరిత్ర రచన ప్రారంభిం

చిరి.⁷ బాతకచర్య కూడ పీరేశలింగముగారి స్వీయచరిత్ర ప్రికటింప బడిన తరువాత ప్రికటింపబడినదే. కనుక ప్రికటన దృష్ట్యా కందు కూరి ఎారి స్వీయ చరిత్రిమే ప్రిథమాంధ్రి స్వీయ చరిత్ర.

దాసుగారి ఈ స్వీయచరిత్ర యందు వారి బాల్యజీవితంలోని, విద్యార్థి జీవితంలోని విశేషము లెన్నియో యున్నవి. వారి అభివృద్ధికి కారకులైన మహా మహాలెందలునో స్వీయచరిత్ర మనకు పరిచయ మొనర్చును. వ్యక్తి విరుద్ధమైన భాషను గౌరవింపని దాసుగారు దీనిలో స్వీచ్ఛగా రచనచేసిరి. శివకోవెల, ముకోగ్రాపి, పాటకుడు, భరద్వాజవిందు, అభినయకత్తే మొదలగు వ్యక్తి విరుద్ధ ప్రయోగములు దీనిలో కోకొల్లు.

రువ్వు, తుంబ, తరవాణి, వంతర, దిబ్బిభడవ, గుంటడు మొదలగు మాండలిక పదములు; నాభూకు, ఫరాగ్నియుంచు, జరూరు, సీదా,

7. శ్రీకాటూరి వేంక ఆశ్వరావుగారు బాతకచర్య ఉపాధ్యాత్మమనందు ‘తెలుగులో ఆత్మచరిత్రమును గచించుటకు శ్రీ వేంకటశాస్త్రీల వారే ప్రథములని చెప్పవలయును.....ఇప్పటికి 35 సంవత్సరముల క్రిందము, అనగా శ్రీ ఇందుకూరి పీరేశలింగం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్ర రచనమునకించుక పూర్వమే, యూ గ్రంథచన మారంభింప బడినను ఉత్సార్థిరచనము మాప్రము మొన్నమొన్ననే జరిగినది.’ అని 20-9-1984 తేదీనాడు వ్రాశిరి.

‘తెలుగున వేంకటశాస్త్రీగారు కనుకూరి వారు స్వీయచరిత్ర రచించుట కించుక వూర్యమే వ్యాహారమున బాతకచర్య యను స్వీయ చరిత్రను రచించుట కారంభించి’ తిరుపతి వేంకటకులు-పుట-42.

(అంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాట్య లక్షణాన్ని ప్రచురణ) — దివాకర్ల వేంకటావథాని.

రస్తా, కరాసు, సేగుండలు మొదలగు అన్యదేశ్యములు; పెద్దగురుడు (గంజాయి), చిన్నగురుడు (న్లామందు), గోవిందుడు (సారాయి) మొదలగు సాంకేతిక పదములు ఈ స్వీయచరిత్రమునందెక్కువ. దీని లోని బరంపుర వర్ణనము కావ్యములుడలి పూరవరనలను తలపించును. దాసుగారు సత్యదృష్టితో వారి లోపములను గూడ దాచక వ్రాసిరి.

కీర్తన :- బాల బాలికలు పాదుకొనుటకు పీలుగా దాసుగారు రామాయణగాథను ఒక కీర్తనగా వ్రాసిరి దీనిపేరు బాలరామాయణ కీర్తన. కాని ఈ చిన్నకృతి నేడు సంపూర్ణముగా లభ్యమగుటలేదు.

అనువాద గ్రంథములు

నారాయణదాసుగారు బహుభాషావేత్తలు. సంస్కృతము, ఆంధ్రము, ఆంగ్లము, హిందీ, ఉర్దూ, అరబీ, పారశికము వారికి స్వాధీనములైన భాషలు. కనుక వారి లేఖనికి బహుభాషా సంస్కరమఖ తప్పదు. ఆ సంస్కర సుకృత కృతులే ప్రకృత అనువాద కృతులు.

అనువాద గ్రంథములు ఏడు. 1. ఉమరుభయ్యము రుబాయతు 2. నవరస తరంగిణి. 3. తల్లివిన్ని 4. నుంఱుగంటి. 5. ప్రొక్కుబడి 6. వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి. 7. వేల్పుమాట.

ఉమరు ఖయ్యము రుబాయతు

ఉమరుభయ్యము⁸ రుబాయాలు (రుబాఇయాన్) ప్రపంచ ప్రసిద్ధములైనవి. రసికుల రసనలతో కొన్ని వందల యొండునండి

8. ఉమర్ ఇతని వ్యవహారము. పూర్తిపేరు ఖియాత్ ఉద్దీన్ అబుల్ ఫత్హు ఉమర్బిన్ ఇబహీము. కాలము 1048-1122.

బాంధవ్యమున్న ప్రాతచుట్టుములు. తెలుగు దేశములో వేమన పద్యములవలె ఖయ్యము రుబాయాల సంఖ్య విషయములో కూడవిమర్శకులకు ఏకాభిప్రాయములేదు. రుబాయాల సంఖ్య ఐదు వందలకు పదమూడు వందలకు మధ్యలో ఊయల లూగుచున్నది.

రుబాయాలను అనువదించిన వారు ప్రపంచమునందెందఱో యున్నారు. విదేశీయుల విషయముల్లుండ తెలుగు దేశమున ఆంగ్రీకరించినవాను పదియారుగురు.⁹ వీరిలో ఆదిభట్ట నారాయణదాను గారోకరు.

ఉమర్ రుబాయాలను ఆంగ్ల భాషలోనికి మొదట అనువదించినవాడు Edward Fitzgerald. మొదటగా సంస్కృత భాషలోనికి అనువచించినవారు దాసుగారు. దాసుగారు నూటపది రుబాయాలను గ్రహించి యనువదించిరి. రుబాయిలతోపాటు Fitzgerald ఆంగ్లాను వాదమును గూడ దాసుగారు అనువదించిరి. మూలమైన రుబాయికి ఒక సంస్కృతీకరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. అట్లే Fitzgerald ఆంగ్లమునకు ఒక సంస్కృతీకరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. ఇట్లు దాసుగారి అనువాదము ఈ గ్రంథమునందు నాలు విధములు.

9. 1. దువ్వారి రామిరెడ్డి, 2 రాయపోలు మబ్బారావు, 3. ఉమర్ ఆలిషా, 4. ఆదిభట్ట నారాయణదాను, 5. రామచంద్ర అప్పారావు, 6. చిలుకూరి నారాయణరావు, 7. సూధవపెద్ది బుచ్చిసుంవరరామ శాస్త్రి. 8 బూర్గుల రామస్కషారావు. 9. సూధర్తి శ్రీ టి. భాస్కర రావు, 10 గుడిపాటి వేండటచలం, 11. శ్రీదేవి, 12. శీరీండ్రి విజయత్తు, 13. నారపరెడ్డి. 14. బలరామమూర్తి, 15. రఘునాథ చక్రవర్తి, 16. మల్లపరపు విశ్వేశ్వరావు.

సర్వేష్టల్ రాథాకృష్ణ పండితుని మెప్పుపొందిన అనువాద
గ్రంథమిది.

నవరస తరంగిణి :- నవరస తరంగిణి దాసుగారి గ్రంథము
లందేకాదు, ఆంధ్ర వాజ్గైయమునందే అహూర్వగ్రంథము. ప్రపంచ
కవ్వలైన పేట్ సియర్, కాళిదాసుల గ్రంథములలోని ఘట్లము
లను నవరసములుగా విభజించి అనువదింపబడిన గ్రంథము.
ఈ వైపు మూలములు రెండవ వైపు వారి అనువాదములు
కలవు. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు విపులమైన, విలువైన, అతో
చనాత్మకమైన పీరిక ప్రాసీరి.

“జగత్ప్రీసిద్ధులైన పేట్ సియర్, కాళిదాసుల కవిత్వమందలి
సొగసులు తెలుగు వారలకుఁడెలుపు దెలిగించినాడను — —
పేట్ సియర్ కాళిదాసుల తారతమ్యము కొంతవలకీ పుస్తకంబున
నాంధ్రులకుఁడెలియఁగలదని నా నమ్మకము” అని పీరికయందు ఈ
గ్రంథ రచనమునకు వారు చెప్పిన కారణము.

“నిజమగు కవులు ఒకరికొకరు తీసిపోరు వారిలో ఒండొరుల
పోల్చుట వీలుకాదు. ఎవనిమట్టుకు వాడే ఘనుదు” అని చెప్పుచునే
ఈ మహాకవులను గూర్చి కొన్ని అభిప్రాయములను వెలిబుచ్చిరి.

తన కావ్యదర్శణంబున జగము సైల్జూపిన మహానుభావుడు
భారతీయులలో వ్యాసుడు, నాంగైయులలో పేట్ సియరని నా యథి
ప్రాయము — — భారతీయ గ్రంథములలోని యూహాలన్నియు
గలిపినచో పేట్ సియరుని యూహాలగునేమో — — నపీనులలో
జయదేవ మాఘు శివభూత్యాదులుం గాళిదాసునకు సమానులో లేక
యథికులోగాని లోకమునందలి కవులలో పేట్ సియరునకు సమా
నుడుగాని యథికుడుగాని లేదనవచ్చను”.

ఒకటి రెండు ఉదాహరణములిచ్చుటు ఆ గ్రంథమును అవమానించుట. ¹⁰

నూతుగంటి :- నూతుగంటి అనగా నూతు కథలను కన్నులు గల గ్రంథము. ఒక్కొక్క కథ ఒకకన్ను వంటిదని దాస హర్షయము. 'నూతుగంటి' అనుగ్రంథము Easops Fablesలోని నూతు కథలకు వచనరూప పరివర్తించాడు. బాలుర కర్థమగు కై లిల్లో అచ్చుతెనుగు భాషలో ప్రాసిన గ్రంథము. ప్రతి కథాంతమున ఆ కథ తెల్పుడి నీతిని దాసుగారు ఒక పద్యముగా ప్రాసిరి.

వేల్పుమాట :- వేల్పుమాట అనగా భగవదీత కాని ఈ గ్రంథము భగవదీతకు అనువాదముకందు. భగవదీతలోనుండు శ్రీకప్పార్జునులు ఇందుండుటతప్ప మతే విధముగను దీనికి భగవదీతతో సంబంధములేదు. భగవదీత శ్లోకభావములు కాని, వ్యాఖ్యాన భావములుగాని దీనిలో నుండవు. ఇందులో కప్పుడు చేయబోదయంతయు చాసుగారి వేదాంత గ్రంథ పరన జన్మసారాంశమే. కప్పునిదికాదు. దీనిలో కప్పుడే నిమిత్తమాత్రుదు.

భగవదీతతోవలె పదునెనిమిది అధ్యాయములు లేవు. “అందిక, పొందక, అచ్చిక, మచ్చిక, ఎమిగ్గిక, నమిగ్గిక, కోరిక, చేరిక” అని ఎనిమిది భాగములతో మంజరి ద్విపదలో ప్రాసిన గ్రంథము.

10. ఉదాహరణములు కాపులిసవారు దాసభారతి ప్రచురించిన కచ్చితీక్రుతులు, ఆరిథట్ల నాల్మాయణదార్య సారాయిన నీరాజనము అనుగ్రంథములను జాడుదు. అందును :— ఉప్పు తంజ్విపరావు, Manager, Leaf stocks & supply, I.L.T.D. Center, Guntur.

దాసుగారికి పవిత్ర భావమున్న గ్రంథమిది.

ప్రేముక్కు-బడి : ప్రేముక్కు-బడి యనగా దేవతా ప్రార్థన దీనికే బుక్కంగ్రహమని నామాంతరమున్నది. బుగ్గేదమునందలి మూడు వందల నాలుగు మంత్రములకు స్వరజ్ఞానముతో కూడిన అచ్చుతెనుగు అనువాదము. ఒక్కొక్క మంత్రమును ఒక్కొక్క దర్శనా అనువదించిరి. చల్యవేల్పు (వరుణ :)-41; వేల్పుతేదు (ఇంద్ర :)-66; వేకువ (ఉష :)-32; కవలు (అశ్వినో)-48; వేల్పుట్టాజ్జ (బృహస్పతి) -21; ప్రార్థువేల్పు (సవితా)-19; వేడివేల్పు (అగ్ని :)-23; ఏటివేల్పు (వదీ)-19; కవవేల్పులు) (మిత్రావరుణం)-15; ఎతుకవ (అదితి :)-9; రాయబారము (సరమా)-11. మొత్తము 304 దర్శనాలు.

ఈ గ్రంథము దాసుగారి వేదవైదుష్యమునకు, స్వరశాస్త్ర సర్వజ్ఞత్వమునకు నికపడ్డపదము.

వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి: - వెన్నుని వేయి పేర్లవినకరియన విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనము. విష్ణు సహస్రనామములు వ్యాస భారతమునందలి ఆనుశాసనిక పర్వతాలోని శీఘ్రాచుధిష్ఠర సంవాదమను నథ్యాయములోనివి. సహస్ర నామములను అచ్చుతెనుగులోనికి అనువదించిరి. దీనిలో ప్రసిద్ధ చంద్రభేదముల నామములను గూడ అచ్చుతెనుగులోనికి అనువదించిరి.

తేటగీతి-ఇలవేల్పు; కందము-తండ్రి; తరువోజ-కన్నబిడ్డ; మత్కోకిల-ముద్దుపల్గు; మంజరి-బడి; మహాస్రగ్రంథ-నగుమోము; సీసము-బిజు మొదలగు విధములుగ క్రొత్తనామములను కల్పించిరి. సమపృత్త భేదములను, విషమవృత్త భేదములను పాదమునకొకటి చొప్పున ఒకే పద్యములో ప్రవాసిరి.

ఈ గ్రంథము దాసుగారి అచ్చుతెనుగు చాద స్తమునకు గీటు తాయి. రసాస్యాదన తత్పరులకు పంటితాయి.

తల్లి వినిగ్రా : - తల్లి వినిగ్రా అనగా తల్లి గొప్ప. ఇది లలితా సహస్ర నామములకు అనువాదము. దీనిలో నెక్కువగా వాడిన చందము చెందు (మంజరీ ద్విపద).

శాస్త్ర గ్రంథములు

దాసుగారు గురు శుష్మావచేసి ఒక్క శాస్త్రము కూడ చదువలేదు. అయినను అనేక శాస్త్రములకు గురువైనాడు ఈ భగవచ్చిష్ట్యదు. “ప్రపేదిరే ప్రాక్తన జన్మ విద్య” అను కాళిదాసో క్రికి ఆధునిక యుగమున దాసుగారు ప్రథమోదావారణము.

దాసుగారు వ్రాసిన శాస్త్ర గ్రంథములు తొమ్మిని. 1. మనిగ్రమిన్సు. 2. తర్వా సంగ్రహము. 3. వ్యాకరణ సంగ్రహము. 4. సీమపల్సువహా. 5. పురుషార్థ సాధనము. 6. చాతుర్వర్గీ సాధనము. 7. జగజ్ఞోగ్ర్భితి. 8. దశవిధరాగ నవతి కుసుమమంజరి. 9. అచ్చు తెలుగు పలుకుబడి.

ఈ కృతులలో ఎక్కువ అలభ్యములు. తర్వా- సంగ్రహము, వ్యాకరణ సంగ్రహము వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నదే కాని ముద్రితములు కాలేదు. అముద్రిత ప్రతులు కూడ లభించుటలేదు. చాతుర్వర్గీ సాధనము అచ్చయినట్లును, సంస్కృత గద్య కృతయనియు తెలియుచున్నది కాని లభ్యమగుటలేదు. ఈ చాతుర్వర్గీ సాధనమే పురుషార్థ సాధనమై యుండవచ్చును.

మనిగ్రమిన్సు : - మనిగ్రమిన్సు అనగా ఆయుర్వేదము. ఇది వచన గ్రంథము. కొంతభాగము మాత్రమే ముద్రితము. ఈ భాగ

మును ముద్రించిన ఆదిభట్ట నారాయణదాస అముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘంవారు 'తొలి పలుకు'నందు “**శ్రీ మదజ్ఞాండాదిభట్ట నారాయణదాసుగారు వేదములు, స్తుతులు, అష్టాదశ పురాణ ములు పరిశీలించి, ఆయుర్వేదము గురించి వ్రాయబడిన నిషయములు సేకరించి, అచ్చ తెనుగులో మన్మిమిన్న అను వేరుతో రోగ లక్షణముల గురించి, రోగ చికిత్స గురించి, మందులు తయారు చేయుట కుపయోగించు ఓషధులు గురించి యొక పెద్ద గ్రంథము రచించినారు. అందులో నొక భాగమైన “కుదురు” ప్రచురించ గలిగితిమి అని వ్రాసిరి.**

ముద్రిత భాగము తొంబది నాలుగు పుటుల గ్రంథము. దీనిలో తొమ్మిది విభాగములున్నాయి. 1. కదురు. 2. సర్వవిద్యాసారేదశమః సంపుటః. 3. అధర్వ సంహిత నుండి. 4. తైత్తిరీయారణ్యకము. 5. బుగ్యేదతైత్తిరీయారణ్యకము. 6. షతరేయ ప్రాహ్లాడము. 7. చాందోగ్యోపనిషత్తు. 8. అధర్వ సంహిత-మందులు. 9. యజుర్వేదము-మందులు.

దీనిలో ప్రతి వ్యక్తి తప్పక తెలిసికొనదగిన వైద్యరహస్యము లెన్నియో యున్నాయి.

సీమపల్కువహించిన వహించువాలు :- ఇదియొక అచ్చ తెనుగు నిఘంటువు. సీమపల్కు అనగా అచ్చతెనుగు వహించువాలు పుస్తకము. సీమపల్కు వహించువాలు అచ్చ తెనుగు పుస్తకము.

ఇది అపూర్వమైన నిఘంటువు. దీనిలో వర్ణయపదములు, వ్యుత్పత్తులు, నానార్థములు కలవు. “అ-నుండి-కందు”వలకు మాత్రమే ముద్రితము. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు “కుదురు”

అను పేరుతో గొప్ప పీరికను వ్రాసిరి. ఈ పదునైదు సుటల పీరిక పీరిక కాదు, బవు భాషా పరిశోధన జన్య సర్వస్వాపేటిక.

ఈ కుదురుతో సంస్కృత పదములవలె కన్నడు తెనుగు పదములను, తెనుగున వాడబడు పారశీక పదములను, తెనుగని కొందలు కాదని కొందలు పల్గొన పదములను పట్టికలుగా కొన్ని వందల యుదాహారణములను అకారాదిక్రమమున నిచ్చిరి. ఈ పట్టికలను చదివి జీర్ణము చేసికొన్నాచో నెవడైన పండితుడు కాగలడు.

దానుగారి బవు భాషాధికారమును ఆధికారికముగ తెలియ జేయు గ్రంథము సీమ పుస్తకమో.

దశవిధ రాగ నవతి తుసుమమంజరి

ఇది యింతవఱకు ముద్రింపబడలేదు. దీనిని గూర్చి “కచ్చపి క్రుతులు అనుబంధము”లో నిట్టున్నది.

ఇది సంగీత ప్రపంచమున హానుమంతుని సముద్ర లంఘనము వంటిది. ఒక అపూర్వ కొశల ప్రదర్శనము. 1938లో దానుగారు కన్యాకుమారియందు అమ్రివారిని దర్శించుకొని ఆ పరమాను భూతితో పడి పిపిధ జాతులతో తొమ్మిదేసి పంక్కలకు తొమ్మిదేసి రాగముల చోప్పున అనగా మెంత్తము 90 రాగములలో అమ్మివారి పరముగ అన్వేషముగునట్టు రాగనామ నిర్దేశము చేయుచు సర్వ కళాత్మక పంచజాత్యేక తాళముతో సస్వరముగ విరచించిన దేవిస్త వము. ఆరోహణ క్రమమున సాగిన ఆ తొంబది పంక్కలు చక్కని సంస్కృత రచన అనంతరము అవరోహణ క్రమమున సస్వరముగ సాగిన తొంబది పంక్కలు మిళ్ళ భాషాత్మకములు.”

సంగీత ప్రపంచమున ఉదయించిన ఏకైక భానుబింబ మీకృతి.

జగజ్ఞోయితి :- జగజ్ఞోయితి గ్రంథమునకు మటియొక పేరు
అష్టాదశ విద్యా ప్రకాశిక. ఇది రెండు సంపుటములుగా ప్రకటితము.
మొదటి సంపుటము నాలుగు ప్రకాశములు. రెండవ సంపుటము
నాలుగు ప్రకాశములు. ఇప్పటికచ్చయిన గ్రంథము 879 పుట్లు.
ఇంకనెంతగ్రంథమువ్రాసిరో! ఒక విద్యాతృష్టకల జీవి ఒక జీవిత
కాలములో నింతటి విజ్ఞానము గడించుటకు అవకాశమున్నదా? అని
అశ్వర్యము కలించునటి గ్రంథము.

దాసుగారి విజ్ఞాన భాండాగారము జగజ్ఞోయితి.

అచ్చతెనుగు పలుకుబడి :- అచ్చ తెనుగు గొప్పదనమును
గూర్చి మంజరి ద్విపదలో వ్రాసిన గ్రంథము. రెండు రెండు పాద
ములకు అంత్యప్రాసాలం కారము పాటించిరి.

తీయన మెత్తన తేట తెల్లంబు
నుడులలో నచ్చ తెనుంగు నయంబు

— — — — —
తేట తీయని యచ్చ తెలుగు రాకున్న
తెలుగు వారి కీటద్రి తెలియుట సున్న

— — — — —
యెల్ల పల్గులఁదెలుగే మేలుబంతి
పజలలో ననెలు వాడే వలంతి.

అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి గ్రంథము దాసుగారిపై అచ్చ
తెలుగునకుగల పలుకుబడిని తెలియజేయు గ్రంథము.

పూర్వ రంగం

నారాయణదాసుగారికి రసికలోకమిన్నిన బిరుదము హరికథాపితా మహాదు. పితామహా శబ్దమునకర్థము బ్రహ్మాయని, కదా. అనగా ఈ బిరుదము ప్రకారము నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియకు ఆధ్యాత్మిక కావలెను. ఇంకను ఈ బిరుదము-ప్రకారము దాసుగారికి పూర్వము హరికథలు లేవా? హరికథా కథకులు లేరా? అను ప్రశ్నల కవకాశము కల్గును. ఈ బిరుద సామంజస్యము పరిశీలించుటకు హరికథ పుట్టు పూర్వములను కొంత త్రవ్యక తప్పదు.

సామాన్య మానవుని సాహిత్యభిరుచికి కథా శ్రవణ ప్రవణత్వము తొలి బీజము. సామాన్య సాహిత్య జీవులను ఆకట్టుకొను వానిలో కథాపటుత్వము కన్నిష్టి కాధిష్టిత విషయము. ఈ కథాభిరుచితో కూర్చుండిన రసికులను కదలకుండగ మంత్రముగ్గులను జీయు రెండవ శక్తి ఆపాత మధురమైన గానము. సదస్యులను బొమ్మలవలెజీయు నైపుణ్యమునందు గానము కథకు సమ ప్రతిభకల్గిన సహారి. ఈ కథాగానములు రెండును ఆలాపన¹ ప్రధానములే. మానవునకు ఆనందభిక్ష పెట్టిన మొదటి జంట కవులు ఈ కథాగానములు.

1. ఆలాపన-మాట; రాగము.

మానవుడు ఏ తణానునందు ఆనందాన్నేషణా తత్వరు డె నాడో ఆ తణామే కళాదేవతకు స్తుట్టినరోహి. మానవునకు ఆనందాన్నేషణ పుట్టుకణో వచ్చి బుద్ధి. ఇక ఆనందప్రియుడై న మానవునకు కథాగానములు మొదటి చుట్టుములు కదా. కనుక ప్రతి జాతిలో ఏదో ఒక రూపములో ఈ గాన రూపమైన కథాకథన పద్ధతి స్తుక తప్పదు. వాని నామములు భేదింపవచ్చను. ఆఖ్యాన విధానము భేదింపవచ్చను. స్తుట్టిట మాత్రము తప్పదు.

ఈ గాన రూపమైన ఆఖ్యాన పద్ధతి వేదరాలమునందే బీజ ప్రాయముగా నుండి, టతిహసిక యుగమునందు బాగుగా ప్రస్తరించినదని విమర్శనుల విశ్వాసము. కుశలవుల రామాయణ గానము విమర్శకులు చూపించు మొదటి యుదాహారణము. ఇంతే కాదు. ప్రాచీన కాలమునందు ప్రతయూహములలో హరికథాగానములు, సామూహిక భజనలు జరుగుచుండివని తెలియుచున్నది. సామూహిక భజనలమీదకన్న హరికథా గానములైవై ప్రజలు ఆస్త్కి చూపేడివారట. దానికి కారణము భజనలందు హరికథలనుందున్న కథాపటుత్వము లేకపోవుటయే.

సరస్వతీపుత్ర శ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు “నారద హనుమదాదులు హరికథకులుగా పురాణ యుగమున ప్రస్తుతికి వచ్చిరనిపించును. శ్రీ మద్భాగవతమునందు హరికథల విషయమున కొంత చర్చ యున్నది. కనుక హరికథా ప్రసంగము నాట్యిదినేటివి కాదు. అచేచాలప్రాచీనమైనది”² అని హరికథల ప్రాచీనతను ప్రమాణములు చూపింప ప్రశ్నల్నించిరి.

2. శ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు ప్రాసిన “భారతీయ సంస్కృతి-హరికథలు” ఈ వ్యాఖ్యానముకల ఏదవ తరగతి ఉపవాచకము కష్టపడి వేపాల్చించి నాకంచించిన మిత్రులు శ్రీ పులిచెర్రు సుబ్రాంపుగారు.

ఇట్లు హరికథయొక్క ప్రస్తుతి అణి ప్రాచీన కాలమునుండి కలదని తెలియుచున్నది. కాని యింతవలుకుగల హరికథా నామ ప్రసంగము ఒక ప్రక్రియా భేదముగా మాత్రము కాదు హరికథయనగా కేవలము విష్ణు సంబంధమైన కథయని మాత్రమే.

హరికథను ఒక ప్రక్రియగా తీర్చిదిద్దిన భాగ్యతి మధ్యయుగము నందలి మహారాష్ట్రీలది. శివాజీ ప్రభుపును గురుతుల్యుడు సమాఖ్యికుడునైన సమర్థ రామదాసస్వామి హరికథలను చెప్పేడివాడు. ఈ సమర్థ రామదాసస్వామి హరికథకుల ధనమునకుగాక భక్తి ప్రాధాన్యమీయవలెనని ప్రచారము చేసిన భగవద్గీతకుడు. ‘దాసబోధ’ యను గ్రంథమునందు హరికథకును సులభముగ మోక్షము కలునని ప్రకటించి హరికథకునకు ఉత్తమోత్తమైన స్థానమిచ్చిన వాడు. పురాణముకంటే హరికథ భిన్నమని నిర్ణయించి హరికథకు ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానమును కల్పించిన హరికథాప్రియుడు సమర్థ రామదాసస్వామి. సమర్థ రామదాసస్వామియే కాక, ఈ కాలము నందే మోరోపంతు, వామన పండితుడు, తుకారాము (తుకోబా) మొదలైన ప్రసిద్ధ హరికథకులు మహారాష్ట్రీ దేశమున ఎందఱో కలరు. తుకారాము శక్తి సామర్థ్యములను గూర్చి, హరికథలను గూర్చి లోకమునందెన్నియో కథలు ప్రచారమునందున్నవి కదా!

ఈ విధముగ నిప్పటికి తెలిసినంతవలుకు హరికథా ప్రక్రియకు ఆద్యలు మహారాష్ట్రీలే. కాని నేడు ఆంధ్రదేశమునందున్న హరికథకు మహారాష్ట్రీల హరికథకు కొంత భేదమున్నది. మహారాష్ట్రీలు ఈ ప్రక్రియకు పెట్టినపేరు ‘అథంగము’. ఈ అథంగములందు ‘వోహి’ వృత్తముల ప్రాధాన్యముకువ. కథా ప్రారంభమునకు ముందు పాండిత్య ప్రక్రూర్కములైన పెద్దపెద్ద పీరికలుడును. ప్రథాన కథకు ఈ పీరికకు సంబంధము తక్కువ. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యసంబంధములైన

అనేక విషయములకు ఈ పీరిక ఒక చర్చ వేదిక. ఈ అభంగము లందు శాస్త్రీయ సంగీతమునకంత ప్రాధాన్యములేదు. కనుక కథకుడు స్వరశాస్త్ర నిష్టాతుడు కానక కృతులేదు. పాదుటు చక్కని స్వరమున్న వాడైన చాలును. నృత్యప్రస్తీయే యుండు. సమయాచిత అభినయము మాత్రమే చాలును. ఇవి పదునేడవ శతాబ్దము నాటి మహారాష్ట్ర¹ల అభంగముల స్థాల లక్షణములు.

మహారాష్ట్ర¹ దేశమునుండి పదునేడవ శతాబ్దమున ఈ ప్రక్రియ దక్షిణ దేశమునకు దిగుమతియైనది. “దక్షిణ దేశమునకు హరికథా కాలశైపము దిగివచ్చుట 17వ శతాబ్దిలో నటు కర్ణాటకము నిటు తంజాపురాంధ్ర నాయక రాజ్యమును మహారాష్ట్ర¹ల కై వస్తునై తరువాతనే యనితోచును”². అను ఈ మహా అభిప్రాయ భేదమునకు అవకాశము లేనిది.

కాని చిత్రము. మహారాష్ట్ర¹ ప్రభువులు ఆంధ్రదేశమునందు ఎక్కువగా ఆదరించిన ప్రక్రియ యతగానము. వారు అభంగములు తెనుగున ప్రాయించినట్లు సాక్ష్యములులేవు. మహారాష్ట్ర¹లు యతగానముల నాదరించుటకు కొన్ని కారణములున్నవి. ఈ యతగానము వారి అభంగమువలె గానరూపమైన ఆఖ్యానమై యుండుట; అభంగమునందు లేని వేషధారణము యతగానము నందుండి రూపకలక్షణము కూడ జతపదుట; అభంగమునందు అన్ని పాత్రలను ఒక్కడే అభినంచుంచు కష్టముండ యతగానమునందు ఒక్కొక్క పాత్రను ఒక్కొక్కడు గ్రహించి నటించు సుకరమైన అవకాశముండుట మొదలగునవి ప్రధాన కారణములు.

మహారాష్ట్రీల అథంగముల ప్రభావముచే తమిళ కన్నడ దేశములందు కూడ ఈ ప్రక్రియ పేరు మార్పుకొని అవతరించినది. తమిళమున 'కాలషేపము' కన్నడమున "హరికథా కాలషేపము" అను నామకరణములతో ప్రవేశించినది. తమిళులకు మహారాష్ట్రీల కన్న సంగీతమువై 'మోజు' ఎక్కువ. ఆ కారణముచే తమిళుల కాల షేపములందు మహారాష్ట్రీల అథంగముల కంటే సంగీతపు పాలు ఎక్కువైనది. తమిళుల కాల షేపమునందు కథ చెప్పువానికి తోడుగా సహాయ గాయకులుందురు. ఇది కాల షేపమునందలి క్రొత్తవిశేషము ఈ తమిళ కాల షేప లక్షణములే దాదాపు కన్నడ హరికథా కాల షేపమునందు చేరినవి. మహారాష్ట్రీల అథంగమును గాని, తమిళుల కాల షేపమునందుకాని కన్నడుల హరికథా కాల షేపమునందు కాని నృత్య ప్రాథాన్యము లేదు.

ఈ ప్రక్రియ పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ఉత్తరార్ధమున తెలుగు దేశమువై అడుగుపెట్టినది. మహారాష్ట్రీ ప్రభువులు ఈ ప్రక్రియను ఆదరింపకపోయినను ఆ ప్రభువులతో ఎందఱో మహారాష్ట్రీ పండితులు తెలుగు దేశమునకు వచ్చి స్థిరపడిరి. వారు క్రమముగా తెలుగు నేర్చుకొని తెలుగు పండితులు కూడనైరి. ఇట్టి తెలుగు నేర్చిన ఆంధ్రితరులు అక్కడక్కడ చెదురు మదురుగా ఆంధ్రదేశములో తెలుగులో హరికథలను షెప్పుట ప్రారంభించిరి. వీరి హరికథలందు మహారాష్ట్రీల అథంగముల ప్రభావము, తమిళుల కాల షేప ప్రభావము కన్నడు చుండెడిది. అథంగములందు వలె 'వోలీ' వృత్తములు, సుదీర్ఘములైన పీరికలుండెడివి. కాల షేపములందువలె సంగీతప్రాథాన్యముండెడిది. వీరిని జూచి తెలుగువారు కూడ మొదలు పెట్టిరి. ఇట్టి వారిలో సుదర్శనదాసుగారు ఒకరు⁴. వీరు "కుచేలో పాఖ్యా

నము, కర్ణ చరిత్ర"లను హరికథలను చెప్పిరి. రాయల్సీమయందలి అనంతపుర మండలములలోని హిందుపుర వాస్తవ్యాలైన శ్రీ బాగేపల్లి అనంతరామా చార్యులుగారు మరియెకరు. పీరు చంద్రవోస చరిత్రము, కుచేలోపాభ్యాసము, అనసూయా చరిత్రము, సావిత్రీ చరిత్రము, సుభద్రా పరిణయము, శశిరేఖా పరిణయము, మూడు న్నర వజ్రము మొదలగు హరికథలను వ్రాసి చెప్పిరి. పీరు హరికథలను యతుగానములని పేరింగైన్న వారిలో అనంతరామాచార్యులుగారు ఆద్యలు.

ఇట్లు తెలుగు దేశమున తెలుగువారు కూడ అక్కడక్కడ హరికథలు చెప్పాటు ప్రారంభించినను, పందొమ్మెదవ శతాబ్దపు టుత్త రాథము వలయ తమిళ కన్నడదేశముల నుండి హరికథకులు తెనుగు దేశమునకు వచ్చి హరికథలు చెప్పి వెళ్లుచుండెడివారు.

శ్రీ బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులుగారికి శ్రీ నారాయణదాసుగారు ఇంచుమించు సమకాలికులు. కనుక నారాయణదాసుగారు హరికథా రంగమున ప్రవేశించు నాటికే ఆంధ్ర దేశమున హరికథా ప్రక్రియ కలదు. హరిదాసులు కలరు. హరికథా గ్రంథకర్తలు కలరు. ఇక మరి నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియకు ఎట్లు ఆద్యలు? పీరిపట్ల హరికథా పితామహ బిరుదమెట్లు సార్థకము?

దీని కొక్కలే సమాధానము. హరికథా ప్రక్రియను అనేక విధముల అభివృద్ధిచేసి దాని బహుళ ప్రచారమునకు కారకులైన మహాపురుషులు దాసుగారు. అస్తిపంజరముగా నున్న హరికథా ప్రక్రియను సమాంసలముగా తీర్చిదిద్ది ప్రాణ ప్రతిష్టచేసి ఆంధ్రదేశమంతటను ఉత్సవములు చేయించిన భ్యాతి దాసుగారిది. కనుక ఈ ప్రక్రియకు ప్రధాన ప్రచారకుడుగా ఈబిరుదు సార్థకము. ప్రచార

కులకు పితామహస్థానమిచ్చుట సాహిత్య లోకాచారమేకదా. తిక్కునకు ముందు కవులున్నాను తిక్కునను కవిప్రియులుని యనుటలేదా? పెద్దనకు పూర్వము తెలుగు కవిత యున్నాను పెద్దనను ఆంధ్ర కవితా పితామహుడునుట లేదా?

దాసుగారు హరికథా రంగమున ప్రవేశించు వఱకున్న హరికథల వృత్తాంతము దాసుగారికి పూర్వమునందున్న చారిత్రక పూర్వ రంగమేకాని దాసుగారి హరికథా జీవితమునకు మాత్రము పూర్వ రంగము కాదు. దాసుగారిపై ఈ పూర్వ హరికథల ప్రఫావము వీస మంత్రైనను లేదు. దాసుగారు హరికథకులగుటకు కారణములు మూడు. వారి స్వయభావ లక్షణమైన సంగీత ప్రియత్వము మొదటి కారణము. ఇది ఆంతరంగికమైన ఆ జన్మ సిద్ధమైన కారణము. దాసుగారు హిద్యార్థిగా నున్నప్పుడు విజయనగరమునందు యకుగాన ప్రదర్శనము లెక్కవగా జరుగుచుండెడి. ఇవి చూచినప్పుడు నాట్యముపై అభినయముపై ఆస్తికి వోచినది ఇది రెడవ కారణము. విజయనగరమునందే కుప్పన్యామి నానుడు అను దాక్షిణాత్మ్యదు ద్రువ చరిత్ర హరికథను ఆదుచు పాదుచు చెప్పుటనుటాచి దాసుగారు, సంగీత సాహిత్య నృత్యములకు హరికథ సరియైన ప్రక్రియ యని నిర్ణయము చేసికొని హరిదాసుగా మారిరి. ఇది మూడవ కారణము. ముఖ్యకారణము.

హరికథలు

శ్రీదిఖట్ట నారాయణదాసుగారవగనే వారిని ప్రత్యుత్సుగా నెరుగని వారికి గూడ వెంటనే స్వరించు విషయము హరికథ. దానికి ప్రథాన కారణముచూ సుగారు అరువది సంవత్సరములు కొన్నివేల సారులు హరికథలు చెప్పటయే. దాసుగారు హరికథలు చెప్పట ప్రారంభించినది మొదలుగా వారు వ్రాసిన హరికథలనే చెప్పిరి. అన్ని సారులు చెప్పిన హరికథలనే మరల మరల చెప్పచుండ ప్రజలకు విసువు పుట్టులేదా? విసువు పుట్టులేదు సరికదా, టీక్కట్టు పెట్టినను అందకప్రజలు తిరిగి వెళ్నిన సందర్భము లనేకము. దాసుగారి ప్రతిథ అటువంటిది.

వారు కేవలము పుస్తకమును వల్లించెడి హరిదాసుకాదు. ఒకే హరికథ భిన్న భిన్న ప్రదేశములలో ప్రేతకులనుబట్టి సంగీత సభగనో సాహిత్య సభగనో, శాస్త్రసభగనో మారుచుండిచి. సభనుబట్టి సంగీత విద్యాంసులుగ, నృత్యకక్షా మర్గజ్ఞలకు మహానృత్య కథా మర్గజ్ఞలుగ, సాహితీ వేత్తలకు మహాసాహితీ వేత్తలుగ దర్శన విచ్చిన సర్వకథా స్వరూపులు. సర్వజ్ఞ సార్వభౌములు.

హరికథకు గజైకట్టుటవరకు దాసుగారు కేవలము హరిదాసు. గజైకట్టిన తరువాత ఆయన హరిదాసు కాదు. కొంతసేవ మహా నటుడు. కొంతసేపు మహాగాయకుడు. కొంతసేపు విద్యాసాన్మత కులను గూడ తికమక పెట్టించు విద్యద్విద్యద్విద్యరుడు. కొంతసేపుకడు

పుట్ట నవ్వించు విదూషకుడు. అదియిది యననేల? సభాభిరుచిని బట్టి యేదైన కాగల మూర్తిభూత సకల కళాసూఫ్రి.

దాసుగారి ప్రతిథ ప్రధానముగ వ్యక్తి నిష్టము. గ్రంథనిష్టము కాదు. అనంతముఖ ప్రజ్ఞాప్రభావితమైన దాసుగారి హరికథాకథన శక్తిని నామమాత్రాధారములైన వారి హరికథా గ్రంథములతో ఉపించుట అనుభూతిని నిర్వచింపబోవుటవలె సులభ విషయము కాదు. అట్లని వ్యర్థ ప్రయత్నము కాదు. హరిశక్తిలో ఏకదేశ మనియే సారాంశము.

దాసుగారు ప్రాసిన హరికథలు పదునాలుగు. 1. ప్రథమ చరిత్రము 2. అంబరీష చరిత్రము. 3. గంగేంద్ర మోకము. 4. మార్కోండయ చరిత్ర 5. రుక్మిణీకల్యాణము. 6. హరిశ్చంద్రో పాభాయ్యనము. 7. ప్రహోద చరిత్ర 8. భీషణిచరిత్రము. 9. సావిత్రీ చరిత్రము 10. యథార్థ రామాయణము. 11. గౌరప్య పెండ్లి 12. జానకీ శపథము. 13. గోవర్ధనోద్ధారము. 14. శ్రీహరి కథామృతము.

వస్తుగ్రహణము

దాసుగారి హరికథలన్నియు ప్రసిద్ధములైన పురాణేతి వృత్తములే. రామాయణ, భారత, భాగవతములనుండి, ఇతర పురాణములనుండి గ్రహింపబడినవే.

రామాయణ హరికథలు: యథార్థ రామాయణము, జానకీ శపథము రామాయణ హరికథలు. యథార్థ రామాయణము వాలీస్కి రామాయణ బాలకాండము నుండి యుద్ధకాండము వరకు గలకథ. ఇది వాస్తవసునకు శ్రీరామజననసు, సీతాకల్యాణము, పాదుకా

పట్టాభిమేకము, రామసుగ్రీవమైత్రి, హనుమత్సందేశము, సామ్రాజ్యసిద్ధియను ఆఱు హరికథల సంపుటి. వాలీశ్రీ పడధాంగ్యయికి దాసు గారి భాష్యము యథార్థరామాయణము. జానకీ శపథము రామాయణము నందలి ఉత్తరకాండ కథ.

భారత హరికథలు: శ్రీష్ముచరిత్రము, సావిత్రీచరిత్ర భారత హరికథలు.

భాగవత హరికథలు: దాసుగారి హరికథలలో భాగవత హరికథలెక్కువ. ద్రువ చరిత్రము, అంబరీష చరిత్రము, గణేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీ కల్యాణము, ప్రహోద చరిత్రము, గోవర్ధనోద్ధారము, శ్రీహరికథామృతము, భాగవత హరికథలు. వీనిలో గోవర్ధనోద్ధారము ద్రువచరిత్రము లభింపలేదు. శ్రీహరికథామృతము సంస్కృతహరికథ. తక్కిన వన్నియు తెలుగు హలికథలు. శ్రీహరి కథామృతము శ్రీకృష్ణజననము, పితృబంధవిమోచనము, ధర్మ సంస్కారము అను మూడు హరికథల సంపుటి.

పురాణ హరికథలు: మార్కోపోడేయ చరిత్ర, గౌరప్ప పెండి హరిశ్చంద్రోపాభ్యాసము ఇతర పురాణముల నుండి గ్రహించిన హరికథలు. మార్కోపోడేయ చరిత్ర మాఘ పురాణము నందలికథ. భాగవతకథకాదు. గౌరప్ప పెండి ఇచ్ఛవచ్ఛినట్టుగా కల్పించిన కల్పితకథ. కాశిదాస కుమారసంభవ కథ కాదు. హరిశ్చంద్రోపాభ్యాసము గౌరవ హరింద్రోపాభ్యాస కథానుసరణము.

రచనాదేశము

దాసుగారు ఈ హరికథలను పాండిత్య ప్రదర్శనము కౌరకు వ్రాయలేదు. ప్రజలకు ఆస్తిక్య బుద్ధి కలించుటకు, ధర్మబోధ

చేయటకు ప్రాసినవి. అటపాటులతో⁶ అనందము కలించుచునే తన జాతికి ఉత్తమ సందేశము నందించుట దాసుగారి ధేయము. ఆ కారణము చేతనే వారి హరికథలకు ఉపోద్యాత ప్రాయములైన నీత్యపదేశములుండును.

అంకితములు

పీరి పదునాలుగు హరికథలలో⁶ రెండు లభ్యములు కావుక దా! మిగిలిన వానిలో యథార్థరామాయణము, హరిశ్చంద్రోపాభ్యానము తప్ప తక్కినవనిన్నయు భగవదంకితములు. యథార్థరామాయణము భార్యకును, హరిశ్చంద్రోపాభ్యానము తల్లి దండ్రులకును అంకితములు

ఇతరుల పద్యములు:-

పీరి హరికథలలో ఇతరుల రచన కలసిన హరికథ ఒక్క ధ్రువ చరిత్ర మాత్రమే. ఇది వారి మొట్టమొదటి హరికథ. దీనిలో పీరి పద్యములతోపాటు విశాఖపట్టణ నివాసియగు శ్రీ ధూశిష్టాడి కృష్ణయ్యగారి పద్యములు, భాగవత పద్యములు కూడ నున్నాయి.

గ్రంథ నామములు:-

దాసుగారు వారి హరికథలకు పెట్టిన నామములన్నియు ప్రధానముగా కథా సూచకములు. ఇది సాధారణ పద్ధతి. కాని యథార్థ రామాయణము, జానకీ శపథము అను నామములు కొంత ఆశ్చర్యమును కలించు నామములు. యథార్థరామాయణము నందు అవాలీకమైన కల్పనలు, అన్యధామూలకమైన అంశము

లెన్నియో యున్నవి. అధ్యాత్మరామాయణము, పద్మపురాణము, తులసీ రామాయణమునందలి యంశము లెన్నియో దీనిలో చోటు చేసికొన్నవి.

ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న వాలీసైకి రామాయణమునం దెన్నియో ప్రష్కి ప్రములున్నవని దాసుగారి నిశ్చితాభిప్రాయము. వాలీసైకి రామాయణ కథను గూర్చి సుమారు నూరు సందేహములను పీరికలో సూచించిరి. వాలీసైకి యథార్థముగానిట్లు వ్రాసి యుండు నని భావించి వ్రాసినకథ యథార్థరామాయణ హరికథ.

ఇక జానకీ శపథనామ విషయము. ఈ హరికథలో జానకిచేసిన శపథము దాసుగారి కల్పనము. అందువలన నిట్లు నామకరణము చేసిరి. అంతేకాదు మరయొక చమత్కారము గూడ నున్నది. జానకీ + శపథము, జానకీశ + పథము అని రెండువిధములుగ రామాయణ నామమువలె స్ఫురించును రామాయణ నామమును రామ + అయినము, రామ + అయినము అని విభజింప వచ్చును గదా.

అంతర్వ్యభజనము:-

సామాన్యముగ హరికథలను ఒక్క దినమునందు చెప్పటకు విలుగా వాయుచుండురు. అందువలన హరికథలందు ఆశ్చర్యము, అధ్యాయము మొదలగు అంతర్వ్యభజనముల అవసరముండడు. దాసు గారు కూడ నెమ్మువ హరికథలన్నట్లే వ్రాసిరి. కాని కొన్నింటిలో అంతర్వ్యభజనము చేసిరి. కొన్నింటిలో అంతర్వ్యభజనము సూచించిరి. యథార్థరామాయణము ఆఱు ప్రత్యేక కథలుగ, శ్రీహరి కథామృతమును మూడు ప్రత్యేక కథలుగ వారే కథానుగుణములైన నామకరణములతో విభజించిరి. భీష్మ చరిత్రలో, హరిశ్చంద్రోపాభ్యానములో, జానకీ శపథములోనిట్లు నామరూలతో విభజనము లేదుకాని

విభజన సూచనములున్నవి. శీఘ్రచరిత్ర, జానకీ శపథములందు ఈ విభజనము మూడు సారులు, హరిశ్చంద్రోపాభ్యానములోనాలుగు సారులు కన్నడును. కథ మధ్యలో కృతిపతిస్తుతి వచ్చట, ఆ స్తుత్య నంతరము 'అవధరింపుము' అని వచ్చట పీరి సూచన విధానము.

యథార్థ రామాయణమునందు భాగములకు 'అశ్వాశము' లనియు, శ్రీహరికథామృతమునందు 'బిందువు' లనియు నామకరణము చేసిరి. శ్రీహరికథామృత మందలి ఒకొక్క భాగము ఒకొక్క అమృత బిందువని నారాయణదాస వ్యాదయము.

విశ్వాస రచనలు:-

విశ్వాస రచనలనగా కొన్ని విశ్వాసములతో చేసిన రచనలు. దాసుగారు విశ్వాసములతో చేసిన రచనలు రెండు. యథార్థరామాయణము, సావిత్రీ చరిత్రము. దాసుగారి శార్యాయనగు లక్ష్మీనరసమ్మారికి రామాయణమన్న మక్కువ యొక్క వ్యాపారములలో లక్ష్మీనరసమ్మారి మరణానంతరము దాసుగారు ఆమె ఆత్మశాంతిక్కు చేసిన రచనము యథార్థరామాయణము. ఈ యథార్థరామాయణ కృతి ఆమెకే అంకితము. ఇది యొక విశ్వాస రచన. ఇక సావిత్రీచరిత్ర విషయము సావిత్రీ చరిత్రము ప్రాయము వఱకు దాసుగారికి సంతానము లేదు. దాసుగారి తల్లియైన చదువులవ్వు “నాయనా! సావిత్రీ చరిత్రము ప్రాయముము. నీకు సంతానము కల్గును” అని చెప్పగా దాసుగారు సావిత్రీ చరిత్రమును ప్రాసిరి. ఇది ప్రాసిన ఒక సంవత్సరమునకే దాసుగారికొక పుత్రిక జనిస్తుంచినది. దాసుగారు ఆ పిల్ల కు సావిత్రీ యను పేరు పెట్టిరి. ఇది రెండవ విశ్వాస రచన.

భాష:-

అభిప్రాయ ప్రకటన సాధనములలో ఉత్తమోత్తమమైనది భాష. ఈ భాషను ఏకపత్రినుగనేలడివాడు కని ఒక కులసతియే తన

పతిచెంత వివిధ సందర్భములలో దాసీగా, మాతగా, మాత్రిగా ఎట్లు ప్రవర్తించునో, అట్టే కవితా లతాంగి కూడ కవిచెంత భావ భారము నకు తగిన నడకలతో, అలంకారములతో వై పిధ్వమును ప్రదర్శించుచు ప్రవర్తించును. పతిప్రతకు గుణ సౌందర్యముతో పాటు సౌందర్య గుణము కూడ నుండిన భర్త యెట్లు అధికతరముగా స్వాధీనమగునో అట్టే భాషకూడ లక్ష్మాను కూలతతో పాటు రసిక హర్షదయంకర్షణ లక్షణము కూడ కల్గియున్నాచో పాఠకులు పాత్రలవలె కవికి వశిలగు దురు. దాసుగారి హరికథా భాషా విలాసిని ప్రతిదిన ప్రదర్శనాను భవముచే ఈ శక్తుల సెప్పుడో గడించుకొన్నది.

దాసుగారి హరికథలు మూడు రకముల భాషలతో నున్నవి. సంస్కృతము, నాటు తెలుగు (అచ్చతెనుగు), మిశ్రభాష. శ్రీహరికథామృతము సంస్కృతమునందు, గౌరప్ప సౌండి నాటు తెనుగు నందు ప్రాయబడిస హరికథలు. తక్కిన వన్నియు మిశ్ర భాషా హరికథలు మిశ్రభాష తత్సమ, తద్వములతో గూడిన భాష. దాసుగారి నాటు తెనుగు తద్వములు కూడలేని శుద్ధదేశ్వర్భాష.

దాసుగారికత్వంత ప్రీతికరమైన నాటు తెనుగు భాష ఎట్లుండునో తెలిసికొనుటకు ఒక్క ఉదాహరణమునైన స్వల్పశించుట న్యాయము. గౌరప్ప సెడ్డిలో పార్వతి పరమేశ్వరు నుద్దేశించి పల్కిన విధము—

అలరు విల్ముని తిమురడచిన నీ కాదు
దానిపై గోరిక తగులదేము !

గదుసు బిత్తరి బూటుకపుమాట నస్యున్నట
తగవు కాదని పాటి తప్పేదేము !

చదలేఱు నా యేర లెదురయి నిన్నన
బిగి కాగిటన్ గ్రుచ్చి విదువదేమో !

నా మంచి తలిదండ్రులే మరి నీవెడ
వాలకమున కొప్ప జాలరేము !

నిన్ను గానక నులియైన నిల్వనోప
మంచి పోనీకు ననబ్రతికించువడిగ
ఏల జాలము ? నన్నిక నేలుకొనుము
కడలి మిసిమితాల్ప ! కను మంగమెలవేల్ప !

దాసుగారికిషమైన సీమ పల్లులను ఆషైపించెడి వారికి గౌరప్ప
పెండ్లి కుదురు'లో (పీటిక) ఎట్లు తర్క సహితముగా సమాధాన
మిచ్చినో తెలిసికొనుట ఆవశ్యకము.

“తమ సీమ సల్గుపరువు నిల్వుకొనుతగు చదువరులు తమ
వారి చెంగటన్నమ తేటు నాటు పల్గునదప్ప ప్రాతల న్యల్లించుకొని
యెరువు తెచ్చుకొన్న వచ్చిరాని లాటి యాట పాట మాట మీటల
నోటు స్వల్పనోదుదురు—నిక్కమగు తెలుగు వాడఱవ యేసనాచు
దునా-యిరుబుట్టు వెప్పుడైన తన బిడ్డడు మలకపోలికనుండఁ
గోరునా-ఎవ్వని మట్టునకు వాడే యెక్కువ యెవని గొప్పవానిది-
పరువైనవాడు లాటి వానివలె వాలకము వేయసియకొనునా-
యెదిరికినొంగునా-తనకుదోచినట్టు పాటిచూడి ప్రాత కూతల
స్నేఱవేర్చుకొనున్నాని పైవారల త్రోవిద్రోక్కు-నా- ఏ సీమవారి
కాసీమన్నొలింటి నాటినుండి వాడుకతోసున్న యాట పాట మాట
మీట మెలపులో జ్ఞమైనింపు-ఎవరి వంటలు వారివెవరి నడవడికలు
వారివే సీమ పల్గు లాసీమ వారలకింపు”.

సంగీతము

హరికథలందు సంగీతమునకు ప్రాధాన్యమెక్కువ. హరికథలను రచించువారికి సంగీత శాస్త్ర ప్రవేశముండి తీరవలెను. దాను గారు మహా సంగీత విద్యాంసులు. “లయబ్రహ్మ, పంచముభి పరమేశ్వరుడు” మొదలగు బిరుదములు కలవారు. పీరికి సాహిత్యము నందెతటి వైదుష్యమున్నదో సంగీతమునందు కూడ నంతవైదుష్యమున్నది. సంగీత సాహిత్యములు రెండును దానుగారికి రెండు నేత్రములు. వానిపై వారికి వామదష్టిణ వ్యత్యాసభావము కూడ లేదు. రెండును వామ నేత్రములే, రెండును దష్టిణ నేత్రములే.

పీరి హరికథలన్నియు స్వర సరస్వతీ స్వరూపములు. ప్రాసి హరికథయిందు వారు ప్రాసిన కీర్తనలకు మొదట రాగములను, తాళములను, గతులను ప్రాసినారు. అట్లు సూచించుటకు కారణములు రెండు. దానుగారు క్రొత్త క్రొత్త రాగములనేకము ప్రాసిరి. విద్యాంసులకు ఈ రాగతాళ సూచనమువలన కొంత ప్రశ్న తప్పను. దానితోపాటు దానుగారి పరిప్రశ్న కూడ తెలియును. ఇది యొక కారణము తెలియని వారు వారి కృతులను ఇచ్చవచ్చినట్లు పాడి పాడుచేయుదురు. ఈ సూచనమువలన పాడుచేయుటకు అవకాశములేదు. ఇది మటియొక కారణము.

ఇక పీరి హరికథలన్నియు నొక యొత్తు. జానకీ శపథమొక యొత్తు. ఇది దానుగారి స్వర సరస్వతి సర్వాశలతో సాంకూతాగ్నరముందినకృతి దీనిలో ప్రతికీర్తసకు స్వరము కూడ ప్రాసిరి.

కలగడా-రూపక తాళము

ప ॥ నీ ధ ప ధా పా రి - గ ప గ రి రి సా ॥ నీ ॥

శ్రీ గణ నా ధా - యీతి బు ధ యుం ధా ॥ శ్రీ ॥

అ॥ సీస రి సనీ సనీ ధ - వ ధ గా వ ధ పా॥ సీ॥

నా గథూ షథ క్తపోష - న గ జా త త న యా॥ శ్రీ॥

మిత్రము॥ గా వ ధ నీ సా రి నీ - సా ని ధ పా నీ ధా పా
బా గు గ నీపాదంబుల్ - బ ట్టి తి వి మైనుశుండా

సా పా సా ని ధ పా ని ధ - పా గా రీ గ రి పా గా రీ॥ సీ॥

యోగీంద్ర స్తుత సద్గుణ - యోగం గా ధ ర బాలక ॥ శ్రీ॥

ఇక సావిత్రీ చరిత్రమునందు ఒక చమత్కారము చేసిరి. అన్ని
కీర్తనలకు చివర ఆ కీర్తన ఏరాగములో పాడవలెనో, ఆ రాగము
పేరు కూడ వచ్చునట్టు ప్రాసిరి.

పురాణ భోరణి

దాసుదారి హరికథలలోని ఇతివృత్తములన్నియు పురాణ
వాసనలచే గుబాళించునట్టివే. కథన విధానమునందు కూడ కొన్ని
హరికథలలో పురాణ భోరణిని ప్రవేశ పెట్టిరి. సంస్కృత హరికథ
యగు శ్రీహరి కథామృతమును, తెనుగుహారి కథయగు గజేంద్ర
మోతమును శుకమహార్షి పరీషితునకు చెప్పినట్టు ప్రాసిరి.

కల్పనలు

కల్పనలు కవి ప్రతిభకు ప్రత్యుత్త ప్రమాణములు. కవి శక్తికి
కొలత బద్దలు. మెఱుగు పెట్టబడిన ప్రాత నగలు క్రొత్త నగలవలె
తళతళ లాడినట్టు, క్రొత్తక్రొత్తకల్పనలతో నిత్యముమనకుపరిచితము
లైన ప్రాతవిషయములేక్రొత్తక్రొత్త రాంతులతో ప్రకాశించును. శబ్ద
బ్రహ్మము నుపాసించు కవిబ్రహ్మలకిది బ్రహ్మ విద్యకాదు. సాధారణ
విషయము. కవియను బిరుద ప్రదానముచేయు విషయము. కాని కవి
బ్రహ్మ సృష్టికి, బ్రహ్మ సృష్టికి నొక భేదమున్నది. బ్రహ్మ సృష్టిలో

ముందు కాంతి దాని వెనుక శబ్దము పరువుతెత్తును. కవిబ్రహ్మ
స్టోర్ ముందు శబ్దము తరువాత కాంతి పరువుతెత్తును.

దాసుగారి లేఖని కల్పనలకు కల్పవృత్తము “నిన్నటి యాపిరే
నేడు స్నేహ స్నేహికానక తప్పనట్లు” ప్రాసినదే ప్రాయమట దాసుగారి
క్లిప్పము లేనిపని. అందుల కే దాసుగారు వారి కథలందెన్నియో
కల్పనలు చేసిరి.

అంబరీష చరిత్రమాందు విష్ణు చక్రము దుర్మాస మహార్షి
వెంటబడి తరుమగా, దానికి భయమంచి మహార్షి పాటారిని, పరమేష్టిని,
పరమేశ్వరుని శరణువేడును. తమవాత పంకజనాథుని శరణువేడును.
ఈ సందర్భమున దాసుగారు ఒక కల్పనము చేసిరి.

దుర్మాస మహార్షి వారిని శరణువేడగా, ఇంద్రుడు తాను
గోవర్ధన్ ద్వారణ వృత్తాంతములో భంగముండిన ఉదంతమును; చతు
ర్ముళుడు తాను గోవులను, గోపాలురను మాయమునరించి యవ
మానము పాలయిన సూదర్శనును; శివుడు తాను జగన్ గ్రహిసీ
ఘుటుమున మోసపోయిన విధమునుచెప్పి తమ అశ క్తతనువైల్లడింతురు.
దాసుగారు చెప్పిన ఈ మూడు కథలు భాగవతాంతరాఘములే కాని
ఈ కథలకును అంబరీష చరిత్రమునకును ఎట్టి సంబంధములేదు. ఈ
కథలనిట్లు అంబరీష కథతో ముడిపెట్టినది దాసుగారి లేఖనియే

జానకీ శపథ హరికథలతో చివర జానకి శపథము చేయును.
జానకి శపథము చేయటు వాల్మీకి ఉత్తర కాండమునందున్న
విషయమే. కాని ఉత్తరకాండములోని శపథమునకు,
దాసుగారి జానకీ శపథ హరికథలతోని శపథమునకు సంబంధమేలేదు.
ఈ శపథము వీరి కల్పనమే. తాను చేసిన కల్పనవెంటనే స్ఫురించు
టకు భాసమహాకవి తన నాటకమునకు ప్రతిమయని పేరెట్లుపెట్టెనో,

దాసుగారు కూడ తమ కల్పనము వెంటనే స్వరించుటకు వారి హరికథకు జానకీ శపథమని పేరు పెట్టిరి. దాసుగారి హరికథలోని అవాలీకమైన జానకీ శపథ మిది—

సురుచిరముగ నే సాధ్యానై న - చో నిషుడొక్క గడియలోన
కరువు దీర్ఘబ్రతుకు హాయిగా - గురియించు గాత పర్జన్యదువాన

ఈ జానకీ శపథమున చిన్న చిన్న కల్పన లింకను గొన్న
కలవు. అందులో లక్ష్మీందు పత్రముపై వ్రాసిన లేఖ యొకటి.
రామపత్ని అరణ్యాంశులో అటునిటు తిరిగి ఎండబడలికచే నిద్రించును
అప్పుడు లక్ష్మీందు కరినమగు రామూజ్ఞాను సీతకు నివేదింపలేక, ఒక
పత్రముపై వ్రాసి నిద్రించుచున్న సీత ప్రక్క- పడ్వై చి రాజధాని
కేగును. ఈ పత్ర లేఖ కల్పనము దాసుగారి లేఖనీ జల్పనమే.

సీత తన తల్లి యైన భూదేవి యొడిలోనికి చేరుట వాలీకము.
హరికథలో దీని ప్రస్తావనయే లేదు. శపథానంతరము వర్షము కురి
యును. సీత పాతిప్రత్యము వెల్లడి యగును. సీతారాములు సుఖ
ముగా నుందురు. ఈ సీతారాముల పునస్నమాగమము దాసుగారి
కల్పనమే.

సావిత్రీ చరిత హరికథయందు సావిత్రీ సత్యవంతుల ప్రణయ
మునకు బీజముగా ఒక స్వప్నమును వ్రాసిరి. “ఒక సుందరుడు -
చేతిలో గంద్రగొడ్డలి-నెత్తిపై గంప - ఆ గంపలో ముసలి ముద్దలైన
తల్లి దంద్రులు - వారి కతడు సేవ చేయుట - అతడు సావిత్రిని
'ప్రాణ నాయకీ' యని పిల్చుట - సావిత్రి కూడ అతనిని ప్రాణేశ్వరు
నిగ భావించుట” ఇవి కల విశేషములు. సావిత్రి నిద్ర నుండి లేచి
యతనినే వివాహమాడుటకు నిశ్చయించుకోనును. ఈ స్వప్న
వృత్తాంతము దాసుగారి కల్పనమే.

గౌరవు పెండి యను అచ్చ తెనుగు హరికథలోని కథ యంతయు క్రొత్తదే. కాళిదాస కుమార సంభవ కథకాదు.

హిమవంతుడు అమరలోక ప్రాప్తి యెట్లు కల్గునని కశ్యపుని ప్రశ్నంచును సంతాన వంతుడైన తప్ప మోతుము కలుగదని కశ్య పుడు సమాధానము చెప్పును. హిమవంతుడు సంతానార్థియై విష్ణు వును గూర్చి తపముచేయును. విష్ణుప్రసాదమున ఒక పుత్రీక కల్గును. ఆమెయే గౌరి. గౌరి శివుని గూర్చి భయంకర తపము. చేయును. బ్రహ్మ | పత్యక్తుమై “శివుడే నిన్ను కోరి వివాహమాడును” అని చెప్పి తపము మాన్యంచును. తరువాత శివుడు అసహ్యమైన వృద్ధుని వేష ముతో గౌరిని జేరి ముక్కుంటిగా భావించి తన్న వివాహమాడు” మనును గౌరి ఆ ముదుసలిని బేసికంటిగ గ్రహించి తల్లిదండ్రుల అనుమతిమై వివాహమాడుదునని పలికెను. అతడు అంగీకరింపక వాదించుచుండగా హిమవంతుడు మేనకతో నటకువచ్చును. మేనకా హిమవంతులు కూడ వివాహమునకంగీకరింతురు. శివుడు వెడలి పోవును. మరికొంత కాలమునకు శివుడు వెనుకటి ముదుసలి వేష ముతో వచ్చి “మీరిరువురు నన్ను మోసము చేసితిరి. పెండియక్కర లేదని” కోపముతో పోబోవుచుండ, గౌరి శివుని మెడలో విరిదండ వేయును. శివుడు అంగీకరించి మరల వెళ్లును. తరువాత ఒకసారి మొసలి వాత పడిన ఒక విప్రబాలుని గౌరి తన తపస్సుధారపోసి బ్రతి కించును. గౌరి మరల తపము ప్రారంభించును. శివుడు మరల ప్రత్య క్తుమై తపము మాన్యంచి తల్లిదండ్రుల కడకు పంపును. తరువాత హిమవంతుడు వై భవోవేతముగా పెడి యేర్చాట్లు చేయించును. పెండికి సర్వదేవతలు వచ్చిరి. గౌరి యొడిలో ఒక పిల్ల వాడు కూరు చుండును. దేవతలు ఆ పిల్ల వానిపై ఆయుధములు వేయబోగా వారి చేతులు కొయ్యబారి పోవును. వారు ఆ పిల్ల వాడు పరమ శివుడని

గ్రహించి తమాభికు వేదుదురు. తనువాత గౌరీ మహేశుల కల్యాణము అతివైపు భవముగా జరుగును ఇది కథాసారము

ఈ గౌరపు పెండ్లి హరికథలో ప్రసిద్ధ వృత్తములకు, ప్రసిద్ధ రాగములకు కూడాక్రోత్తనామములను కల్పించిరి మత్కోకిల-గందు కెంపు కంటి; మత్తేశ విక్రీసితము-ఏనుగు చెఱలాట; శార్దూల విక్రీది తము - బెబుటి చెఱలాట; ఉత్సులమాల - కలువదండ; చంపకమాల-తుమెన్నెదకంటు మొదలగునవి ప్రసిద్ధ వృత్తములకు అచ్చ తెనుగు అనువాదములు

శ్రీ రాగము - కలిమి; కేదార గౌళ - పొలము గౌరు; ముఖారి - నోటిపగ; పూర్ణ చంద్రిక - వెన్నెల మొదలగునవి ప్రసిద్ధ రాగముల అచ్చ తెనుగు అనువాదములు.

యథార్థ రామాయణము నందిక కల్పనలకు కొదువలేదు. ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రాయదగినన్ని కల్పనలు కలవు. శ్రీరామ జనన కారణములలో నారద మహర్షి విష్ణువున కిచ్చిన శాపమొక ముఖ్య కారణముగా చెప్పబడెను. ఇది తుల్సీ రామాయణమునుండి గ్రహించిన అంశము దాసుగారి హరికథలో అహల్య రాయగా మారును. అహల్య రాయగా మారుట వాల్మీకము కాదు ఇది అధ్యాత్మరామాయణమున పద్మపురాణములందలి విషయము దాసుగారి యథార్థ రామాయణమున అహల్య భర్తయగు గౌతముని శాపమువలన పాపాణ రూపము చెందదు తనంతట తానే సతీమాహిత్యముతో రాయగామారును సీతాపహరణ సమయమున రావణుడు భూమితో గూడ పెల్లిగించినట్లు యథార్థ రామాయణ కథ ఇది కూడ వాల్మీకము కాదు అధ్యాత్మ రామాయణమునుందలి యంశము ఇట్లే వాలి వధ సందర్భమున వాల్మీకమున సుగ్రీవనితో యుద్ధము చేయుచున్న వాలిని శ్రీరాముడు చాటు నుండి శాణమేసి చంపగా,

యథార్థరామాయణమున కావుమనుచు పర్యై త్రైసుగ్రీవుని తరుము చున్న వాలిని ఎదుట నుండియే రాముడు సంహరించును. సీత ఖద్ద ముతో తన తల ఖండించుకొనబోపుచుండగా హనుమంతుడు చెట్టు దిగి అమెను రక్షించి శ్రీరాముని అంగుశీయకమిచ్చినట్లు దీనిలో మరియుక కల్పనము. ఇట్లనేక కల్పనలకు పుట్ట యథార్థ రామాయణము

గణేంద్ర మోక్షణ హరికథలో దశావతారస్తుతి చేయుచు ఆ దశావతారసులను సృష్టిక్రమ పగిచామానుసారసుగ (Evolution theory) అన్వయము చేసిరి

పాత్ర పోషణము

పాత్రులు రసమునకు ముఖ్యాలంబనములు కవి లోకమునకు పెట్టేడి ఆనంద భిక్షకు ప్రధానాదారములు. ఒక పాత్రనైనను లోకములో సజీవముగా నిల్చిగలినచో కవి కృతార్థుడైనట్టే సజీవ పాత్ర నిర్మాణ దత్తత సామాన్య విషయముందు. మహాకవులను వరించుప్రిష్టయము. పాత్ర నిర్మాణము బొమ్మ గీచినట్లు సృష్టముగ నిర్మించుటు మహాశిల్పిలగు కవులకు కలము పట్టుకొనగనే కౌగిలించు కొను కౌశలము. సజీవ పాత్ర సాంఘాత్కారమునకై కవితోపాసకులు సామాన్యముగ వరించు మంత్రములు నాలుగు.

- 1). పాత్రచేయ సంఖాపణము 2). పాత్ర యొక్క చేష్టలు.
- 3). ఈ పాత్రము గూర్చి యితర పాత్రులుచేయ సంఖాపణములు.
- 4). కవి తానై చేయు వర్ణనలు. .

ఈ పాత్రులు రెండు రకములు. పురాణేతివోసములలో ప్రసిద్ధములైన పాత్రులు. కవిచే క్రొత్తగా కల్పింపబడిన పాత్రులు. ఈ ప్రాత క్రొత్త పాత్రులను గ్రంథములందు ప్రవేశపెట్టునపుడు కవులకు కొన్ని సాధక బాధకములు ఎదురగును. ప్రాత పాత్రులు సమయ

పరిపాలితములు. ఈ పాత్రల జీవులకుణ మిదివలుకే సుస్థాపితము. వీనిని తన గ్రంథమునందు ప్రవేశపెట్టునపుడు కవికి స్వేచ్ఛయుండదు. కనుక ఆ పాత పాతలను గ్రహించునపుడు క్రొత్త కవి ఆ పాతల స్వభావ లకుణమున కతిచారముగ వర్ణింపరాదు. అవసరమైనచో స్థాపితమైన స్వభావమును ప్రకాశవంతము చేయుటకు చిన్న చిన్న మార్పులు చేయవచ్చును. ఆ మార్పులు పరమార్థ భంజకములు మాత్రముకారాదు. ప్రాత పాతల యెడల క్రొత్త కవికి పాత చిత్రణాధికారముండదు. పాతపోషణాధికారము మాత మేయుండు నని సారాంశము.

ఇంతవలుకు ఎందులకు చెప్పవలసి వచ్చినదనగా, దాసుగారి హరికథలలోని పాతలన్నియు సమయ పరిపాలితములైన పురాణ ప్రసిద్ధములైన పాత పాతలే. కనుక పీరి హరికథలలోని పాతలను పాత చిత్రణ దృష్టితోకాక పాతపోషణ దృష్టితో పరిశీలింపవలసినదే.

దేవవ్రతుడు భవంకరమైన ప్రతినచేసి భీష్ముడగుట భారత విషయమే. ఆ భీష్ముమైన భీష్మ ప్రతిజ్ఞకెట్లు మెఱుగులు పెట్లు చున్నారో పరిశీలింపుడు.

రాలనీ చుక్కలు కూలనీ కులగిరు

లిలఁ గ్రుంకనీ వార్ధలింకిపోని

ఆకస్మీకముగ సూర్యాచంద్రముల్ గతుల్

తప్పనీ జగమ్మలఁ దల్లదిలని

పిడుగులు గురియనీ పెటుతి బ్రహ్ముండముల్

పేలాల పోలికం బేలి పడని

ప్రశయము పెట్లనీ థైరవుండు త్రిశూల

ధారుడై ధాలనేతము తెరువని

యేది యెస్తైనగాని యెక్కింత్యైన
నా ప్రతిన తప్పి పోవదు నమ్మివలయు
నఖల పాపని నాతల్లి యయ్యైనేని
ధర్మ వెప్పుడు నా తండ్రి తప్పుడేని.

ఈ పద్యము భీమ్మని స్థిర సంకల్పమును హరికథా కథనవేళ
సంగీతాత్మకముగా చక్కగా పాడి సూచించుటకు అనువైన త్తే లిలో
నున్నది.

యథార్థ రామాయణమున దశరథుడు వార్ధకమునందు సంతా
నముకలునా ? యను సందియముతో మాటాడిన విధము సై రాజ్య
భావ ప్రదర్శనమునకు చక్కని యదాహరణము.

ఎండమావుల సీటినుండి యెట్లులఁ జల్ప
తెమ్మైర యేతెంచి తీర్పుడప్పి ?
కుండే లెదిరి తన కొనవాడి కొమ్మైలఁ
గ్రుచ్చి పులిస్నేలఁ గూల్చుటెట్లు ?
పుట్ట గొడ్రాలు టొమ్మైలు చేపునకువచ్చి
పసి బిడ్డ యాకలిం బాపుటెట్లు ?
మట్టి విత్తున్నాట మటీ దాని వలన నె
ప్పుడయిన మామిడి మెలుచుటెట్లు ?

గాడి నిప్పునఁ దామర కలుగుటెట్లు ?

ఎండమావుండు టెట్లు ? ఎద్దీనుటెట్లు ?

ముసలి వానికి పిల్లలు పుట్టుటెట్లు ?

ఆఱు నూరై న సాజంబు మాఱుటెట్లు ?

ఈ విధముగ పాత్రల జీవలకుణ మెటీగి వానిని బొచిత్యాను
పానముతో రచనా విన్యాసాపదముతో పునరుద్దీపితములుగ జేయుట
ఈ హరిదాసునకు నిత్యానుష్టానము.

రస పోషణము

కావ్యమునకు రసము జీవకణ. ప్రతిథా సామగ్రితో అలంకారపు తాలింపులతో బౌచిత్య పాకముతో సలకుణముగానున్న రస పదార్థమునక్కె సహృదయుని చిత్తము గంతులు వేయుచుండును. ఎన్ని అలంకారములున్నను, ఎన్ని వాక్ప్రమత్సరములున్నను కావ్యమునందు రసదేవతా సాఙ్కాత్సరము కల్పనిచోనది సహృదయ హృదయంగమ గ్రంథము కాలేదు. అది ప్రాణిన వాడు కవి శబ్ద వాచ్యాడుకండు. రసజనక సామగ్రి సజీకరణము అధికార సూత్రము.

దాసుగారి హరికథలందు రసరాజై ప్రభుత్వ మెట్లున్నదో స్తాలీపులాక న్యాయముగ పరిశీలింతము.

కవితకు మొదటి చుట్టుము శృంగార రసము. శృంగార శృంగారములేని కవిత కవిత కాదనుస్థితి ఈ మొదటి చుట్టును గడించినది. రసరాజ మగుటయే మూలహేతువు. వ్యాస వాలీగ్రుకులచే అంగి రసగారవమునందక పోయినను పిదప రాజయోగముచే శృంగార రసము నకు రాజయోగము పట్టినది. ఈ అలుసును అవకాశముగా తీసికొని తరువాతి కవులు శృంగార రసముచే తమ నాయికలకు ఆపాద మస్తకము అఫ్యంగములు చేయించినారు.

దాసుగారి గ్రంథములలో శృంగారము అదుపు ఆజ్ఞలతో ఉచిత రీతిలో నున్నది. రుక్మిణి కల్యాణములో క్రొత్తగా యావ నమును తొడిగి కొనుచున్న రుక్మిణి ఏరి కన్నుల యెదుట యెట్లు రూపుదాల్చినదో గమనింపుడు.

ప : లేజవ్వ నంపు పసందు-నాగ్గొజాను క్రొంట్రొద్దు వేగిన సందు

అ : గాజుల నేర్చు-జాజుల కూర్చు

॥లేజ॥

1. తొగరు వాతెర దొండ-నగునగు రేయెండ
ముగుద పల్చులు ముత్యులు-న-మృగువ చూపు మగమిలు
పల్గుగనె రాలు వరాలు-పసి ముద్దరాలు ॥లేజ॥

2. నీలసు టుంగరా-ల్చులుగ ముంగురు లేపై
లుర చెక్కిత్తు తశ్చు-వేవేలుర యక్కలిక్క బెశ్చు
పెక్కెలా నవరసము లొల్చు నడకుల్చు ॥లేజ॥

3. కాయజు కటూరి-కలికి ప్పిటూరి హో
హోయిర నెమ్మాము తీరు-నోరూధ్యుర చందురుసారు
నారాయణదాస నుతిమీరు-వయసు ముద్దుగారు ॥లేజ॥

మటియొక యుచాహారణము. అంబరీష చరిత్రములో
పరమేశ్వరుని వంచింప రమేశ్వరుడు మోహినీ రూపములో వచ్చి
నపుడు దాసుగారు చేసిన జగనోధ్యింహినీ జగనోధ్యివాన వర్ణనము.

చిరు గుంట కలిన చెక్కిత్తి తోదుత
నద్దిరా యద్దమెట్లగును సాటి ?
ముక్కు ప్రెక్క మొదలు మోవి మూలవఱకుఁ
బొల్చురు వంక కే పోలిక్క గలదు ?

హోయలుగఁ బల్చులు నొకషైపు గన్పురుఁ
పిన్న నవ్వన తెటు వెన్నెల యెన ?

నదుమ చక్కని నొక్క తొడరిన గడ్డము
పొలుపున కెద్దానిఁ బోల్పువచ్చు ?

భథిర యాత్తెత్తుకవేద్య స్వభావ మహిమ
నుపు లుత్తేకులుం దమ యూహాలన్న
తప్పుఁ బల్గుటగాక సత్యమునఁ దరమె ?

యజున్నకె నను మలీవాని యబ్బకె న.

శృంగారాచిత్యములు చేతిలో చేయి వై చికొని స్నేహముతో
దాసుగారి ప్రతిభా పథములో ఎట్లు సాగిపోయినవో తెలిసికొనుటకు
ఈ యుదాహరణములు చాలును.

కరుణరసము నించుక స్వీచ్ఛింతము. భారతీయ నాయికలలో
జానకి కరుణ రసమునకు మేదటి యాడుబిడ్డ. ఈ రామలక్ష్మిని
లక్ష్మిణుడు ఒంటీగా అడవిలో విడ్డి వెళ్ళినపుడు జానకి శపథ హరి
కథలో దాసుగారి వర్ణరసము అతి మనో జ్ఞము.

ఎలి పిల్లలు గూళ్ళ కెక్కగ గుడ్గగూ

బలు బుపి పతులుం బయలు డానె

వై దేహి దురవస్థ పరికింప లేనట్లు

ఖన్నుడై సూర్యాండు కన్నుమూనె

పసుపు కుంకుమము నాకసమున సంజయ్యన్

బేరాస పెద్దమ యారబోనె

అంచలుగా నక్కలరచుచు దెసలందు

థరిణీజ కషంబు సెఱుక ణేసె

చీకటి సుసుంగున్న భూమి చింతపండె

చుక్కలున్ సీతకై మింట బొక్కుచుండె

పొదలి దవు దివ్యేలుగ కొండ పోళుమండె

జనకజకు నప్పు డప్పుమ శనియు నిండె.

కథను ఆపి పీటమీద కూర్చుండబెట్టి పని కటుకొని వర్ణరసములు

చేసి కథకు ఆ వర్ణరసములను అతికించుట సామాన్య కవి లక్షణము.

అట్లుచేసిన ఏక ప్రస్తుతిగా సాగవలసిన కథకు వర్ణనలు కాళ్ళ సంకె

ళ్ళగును. ఈ పద్యమునందట్లుగాక కథ-వర్ణనలు కలసియే ప్రయా

ణించినవి. ఈ వర్ణనలు కూడ ఎన్ని యాహాలతో, ఎన్ని శాస్త్ర

సంప్రదాయములతో పెనవేసికొని యున్నవి !

ఇక హాస్యరసము. నాట్యశాస్త్రము నుండి రసముల జాబితాలో హాస్యము వల్లింపబడుచున్నాను. పూర్వ గ్రంథములందు హాస్యము హాస్యము పాలేయైనది లక్షణ రక్షణ చున్నంత హాస్యమునకు లక్ష్య శితణములేదు. శ్రవ్యకావ్యములందు సరిగా వినబడదు. దృశ్యకావ్యము లందు మాత్రము నామమాత్రముగ కన్నడును. దృశ్యకావ్యములందు కూడ హాస్యము విదూషక పాత్రయాదు భయభోజనములతో బ్రతికి నది. హాస్యరస పోషణ విషయమై ప్రాచీనులెట్లు శ్రద్ధ వహింపలేదో దాసుగారు కూడ నల్కే తగినంత శ్రద్ధ వహింపలేదు. వీరి హరికథ లన్నియు భక్తి ప్రభోధకములగుటయే కారణము కంచును.

తక్కిన రసములు కూడ వీరి హరికథలందు చోటు చేసికొనక పోలేదు. యథార్థ రామాయణమునందు వాతి సుగ్రీవునితో సంభా షించునపుడు, రావణుడు జానకిని తీసికొనిపోబోవునపుడు రాద రసము; సావిత్రీ చరిత్రమునందు అశ్వపతి సత్యవాతుల సంభాషణము నందు, భీష్మ చరిత్రమునందు భీష్మ పరశురాముల యుద్ధ ఘుట్టము నందు వీరరసము; యథార్థ రామాయణమునందు ‘హా! లక్ష్మిణా’ యనుచు బంగారులేడి కేక పెట్టినపుడు సీత భయపడిన ఘుట్టమునందు, అంబరీష చరిత్రమునందలి కృత్యవర్షణమునందు భయానక రసము, యథార్థ రామాయణమునందలి కుంభకర్ణ యుద్ధమునందు భిథత రసమును; ప్రవ్లాద చరిత్రమునందు ఎన్నివిధముల శిక్షించినను ప్రవ్లాదుడేమియు కానందుకు హిరణ్యకశిసుని మాటలలో, నరసింహావతారావిరాఘవమునందును అద్భుత రసమును; ప్రవ్లాద చరిత్రలో ప్రవ్లాదునియందు, అంబరీష చరిత్రలో అంబరీషునియందు శాంత రసమునుగల కొన్ని ఘుట్టములు.

అలంకారికులు అంగీకరింపలేదు కాని దాసుగారి హరికథలలో ప్రధాన రసము భక్తి రసము.

ఉపమాపజ్ఞ

“కవిత్వమునకు ప్రాణ ము పమగదా” అని దాసుగారి కంటో క్తి. దాసుగారి వర్ణనలందు శబ్దాలంకారములైన యమకము, అంతాయనుప్రాసము కన్పడినను, ఎస్క్రవగా పెత్తనము చేయునది అర్థాలంకారమైన ఉపమయే.

“సాగసైన పురుషుని మగువ చేరుచునుండు
పల్లంబు వంక నీరావ్యాయు నట్టు”

“దై వంబుచేత యంతయు మేలె సూచించు
దికూసచి యంత్రం బుద్ధిచి వలెను”

“పల్లము వంకఁబ్రివ ర్తించె నీర్విశే
ష్యము జాడజెను విశేషణము భంగి”

“సహజ గాన కవిత్వ శాలి దరిన్ శుష్మ
శాస్త్రజ్ఞవలెఱ్ఱక్క సౌరు మానె”

“కొప్పు నిలువబడి విపిన నీలిగా
జుల మలారషు పోల్కు చెలఁగునేల”

ఉపమాలంకార నిర్వహణమున ఈ హరిదాసు అపర కాఁథి దాసనుటకీ యుదాహారణములు చాలును. ఇక వచనమందున దాసుగారి యుపమాలంకార శక్తికి ఉపమానమేలేదు. మానవుని విజ్ఞానమంతయు దాని కసరత్తునకు గరిషిసాలయే ఒక్క యుదాహారణము.³

“తన భార్య స్వేంట నిడుకొని విదేశాటనంబు చేయువాడు మొద్దు నోభించు నొజ్జవలె, సన్నిపాత చికిత్స చేయువై ద్వాని కరణి, శ్లేష ప్రబంధమల్లు కవిమాడిగై, ఎలుగుబంటి నెదుర్కొను వేటకాని పగిది, తుపానున నోడ నడుపు నోడంగి భంగి, గడ్డపై గిరితిరుగు వీటి వానిపోలిగై, గ్రుతకాలాంబున నుఱుకు జాఱుల జూపు సంగీ తజ్ఞుని పొలవున, కారకార్థ వాద మొనరించు శాఖికుని చందమున, అధ్యారోప వాదంబుల నిరూపించు నదైవ్యతి చెలువున, అనుమా నంబు సాధించు నైయాయికుని రీతిని, విధి లిఖితంబు నృతియించు మాహూర్తికుల వడువున, అంచగొండిన్నొలుచు సత్యశీలుల గమ నికను, మేచ్చాధీనుండగు నార్యని విధమున, లుబ్బురాలితో కాపు రముచేయు దాతలాగున, సంసారమున జిక్కుముముతువు తెఱంగున బరువు దక్కించుకొనుట దుస్తరముగదా”.

దాసుగారికి ఉపమాలం కారము అరచేతిలోని చిట్టితాళము వంటిదని చెప్పుటకు ఈ యుదాహారణము చాలును.

దాసుగారి హరికథలు ప్రదర్శనవేళ చాతుప క్రతుపులు.
శ్రవః పర్వములు.

హరికథ-దాసుగారి సేవా ప్రభావస్థలు

ఒకొకొ మహావ్యక్తి కర స్వర్ఘచే ఒకొకొ ప్రక్రియ అమృతత్వము సాధించును. తిరుపతి వేంకట కవులవలన ఆధునికయుగమున అవధాన ప్రక్రియ అట్టి గౌరవమును గడించుకొన్నది. అట్టే నారాయణదాసుగారివలన హరికథా ప్రక్రియ ప్రజలకు దగ్గరచుట్టమైనది. దాసుగారు హరికథను చేబట్టినది 1886లో. అప్పటిదాక హరికథా ప్రక్రియ ఎక్కడనో మారుమూలలాదు, ఏదోకొంతమందిచేత చెదురుమదురుగా పలకరింపబడును నామమాత్రముగన్నది. అట్లు ఎక్కడనో మారుమూలలాదు అసూర్యం పశ్యగా, అనాధగా నక్కియమన్న హంకథా ప్రక్రియ కఛాకళాత్మక దాసుగారి కరగ్రహణముచేత సాటి ప్రక్రియలతో పోటీబడి ఆఱు దశాబ్దములు ప్రభుత్వము చేసినది. అంతింతని యనిలేని యెనిలేని ప్రకాశముతో జగజ్ఞోభి ఘైనది. సూర్యచంద్రుల నెఱుగని అంధులు వందలకొలది యుందురు కాని, దాసుగారు గ్రహించిన తరువాత హరికథా జీవ్యతి నెఱుగని అంధుడు ఒక్కట్టెనను ఆంధ్ర దేశమున లేదు. దాసుగారు చేబట్టుటుకు ముందు హరికథను ప్రత్యక్షముగా నెఱిగినవారు అక్కరాస్యాలతో కూడ తక్కువ. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హరికథను ఎఱుగని నిరక్కరాస్యాదు కూడలేదు. దాసుగారి హరికథకు టీక్కట్టు పెట్టినను దూర ప్రాంతములనుండి బండ్రమీద

వవ్మన ప్రజలు అందక వెనుతిరిగి నిస్పలహతో వెళ్లిన సందర్భము లనేకము.

దాసుగారి హరికథను విన్నవాడెవడై నను, హరికథా ప్రారంభమునకు మందు 'శంభో' అని పెదగ పెట్టు వారి కెకను బ్రతికివున్నంతవలుకు మలువలేదు.¹

దాసుగారి హరికథ పామరులకే కాదు పండితులకు గూడ అనందప్రదము. విజ్ఞానప్రదర్శను. విద్యా విష్ణునులకే కాదు విద్యా స్నాతకులనుగూడ సద్య: పరవశలను జేయు పరుసవేది. దాసుగారి హరికథను సమకాలిక ప్రతికలన్నియు పనికట్టుకొని వ్రశంసించినవి. ఇక సునిశిత పరిశీలకులైన కపులూరకయుందురా! వైగా సద్ర సాకృతులకు తమ కృతులలో అతురాంశములు కల్పించి తృప్తి చెందుట కపులకు స్వీఫావ లక్షణముకదా. చంద్రుని ఊచి సంద్రము

1. ఈ శంభో నినాటమును ఎంచో కపులు అష్టరబద్ధము చేసిరి-
ముచ్చునకు రెండు-

శ్రీయతుడాబిథట్టు కులసింధు సుధాకర మూర్తియైన నా
రాయణదాసు మేఘు రవర క్రి వెంగెడి కంరమెత్తి "శం
భో"యని యొర్తిడన్ బదులు ప్రమాతలతో రజితాప్రాణి నుండి "రా
వో"యని యాటనిం బిలుచు పోల్చు ధ్వనించు నాన్య కోటికిన్.

అపిథట్టు నారాయణదాః జీవిత చరిత్రము (యక్కానము)-
పుటు-22. శ్రీ వెద్దిటి సూర్యినారాయణ దీతిగదాసు.

గంభీరమయ్యై నీ శంభో నినాటము

దిగ్గిగంతాలాబ్రహ్మిధ్వనించి

ఉరుణాశ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి - ఉదయశ్రీ
పృతీయ భాగము.

పొంగుట, అందమును జూచి యానందము చిందులు త్రోక్కుట సార్వకాలిక సత్యములు కావు. పాణిక సత్యములు. కాని జగదా నందకర్మానైన కవికి జగదానందకర్మానైన వస్తువు లభించిన కలుగు ఆనందము మారుత ప్రసరణమువలె సార్వకాలికము. మంచి ముడి పదార్థము లభించిన వారు చిత్రించు అష్టరాకారములు అతరా కారములై నిత్యనూతనములై దర్శనీయములగునని కవుల ఆశ. ఇక ఇట్టి ఆనందప్రదమైన వస్తువు లభించిన మౌనము వహింతురా? వారి కలములు కదను త్రోక్కినవి.² కరుణాశ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి గారి లేఖని నారాయణదాసుగారి తేజస్సు స్వగ్రమందెట్లు తిరుగు చున్నదో చూచి మనకిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఎవడురా! యచట తెండిం కొక్కగ్గా” సంచు

అమృత రక్కులకు నాజ్ఞ యొసఁగి

“సుధకంటె మా హారికథ లెస్స” యని బృహం

స్వతి తోడ నర్మాషణము నెఱపి

“ఏమమై వంణి! యేది పీణ! సరికొ త

తీవలా” యని గిరాందేవి నడిగి

“అగవే రంథ! ఆ హాస్త మట్లులు గాదు

త్రిపిప్ప పట్లు” మటుంచు తప్పుదిద్ది

“ఏమయా! కొ త సంగతులే” మటుంచు

బ్రహ్మమానస సుప్రతుని పలుకరించి

2. దేశములో సలుమూలలగల ప్రసిద్ధ పండితులు, కవులు, పత్రికలు దాసుగారిని గూర్చి చేపన ప్రశంసన 'ఆవిష్టు నారాయణ దాస సారావ్యాస సీరాజనము' అను బృహస్పత్రింథమండలి యశశ్చంప్రికలు చూదుదు.

ఆదిభట్ట నారాయణాఖ్యను మహాసు

తిరుగు నిందందు స్వగ్రము లందు.

ఇన్ని మాటలతో పనియేల? హరికథా ప్రక్రియకు సకలేంద్రియ సంతర్పణముగా, సాంద్రకళా కేంద్రముగా తీర్పిదిద్దిన హరికథా ఇల్ప సమాట్టు శ్రీ ఆదిభట్టు.

దాసుగారి హరికథా ప్రక్రియకు ఒక ఉదాత్తసానము నిచ్చి ప్రచారముచేసిరి గాని దానినొక కాలాంశేవ ప్రక్రియగా, ఒక వినోదక్రిడగా దేశమునందు శ్రిప్పులేదు. తన జాతి యందు భగవద్భక్తి సీతి నెలకొల్పు ఒక అమూల్య సాధనముగా భావించిరి. ఈ ప్రక్రియకల్గించు ఆనందమును ప్రధానమైన ఆ ఉపదేశ బౌషధమునకు ఒక అనుపానముగా మాత్రమే ఉపయోగించుకొనిరి. అందులకే వారి హరికథలన్నియును భగవత్సంబంధములు, సీతిఖోధకములు. హరికథపై, హరికథకునిపై దాసుగారు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయములు వారెంత భక్తి ప్రద్రవ్యతో హరికథను ఆరాధించిరో తెలుపును.

‘ఆ స్తిక్యమును ధర్మాధర్మములను సర్వజన మనోరంజకముగా నృత్యగీత వాద్యములతో నుపున్యసించుట హరికథయనబంగు. అట్టి యాపన్యాసుడు కథచండనబంగును. దైవభక్తియు, సత్యము భూతదయయు హరికథ యందలి ముఖ్యంశములు.’’

‘హరికథా ప్రవణము వలన శ్రోతలకు నిఖల శ్రేయాభివృద్ధి యగును. కథకులకు గుండ ధర్మార్థము మోక్షములు లభించును. శ్రుతి స్తుతి విజ్ఞానము, శబ్దానుశాసనజ్ఞత, అభిధాన ప్రపాణత, చన్మి ప్రభేద వేదిత్వము, అలంకార కౌశలము, రసభావ పరిజ్ఞానము, దేశసీతి చాతురి, నానాఖాపా వైశయము, సర్వకాకు విశారదత్వము, కళాశాస్త్ర నైపుణి, తుర్య శ్రీతయ చాతుర్యము, హర్షయ శారీర

శాలిత, లయకాలకళావిజ్ఞానము, ప్రభూత, ప్రతిథోద్యుతశాక్యము, సుభగగియత, దేశియ రాగాభిజ్ఞత్వము, వాక్పుటుత్వము, సభావిజయ సామర్థ్యము, రాగద్వేష పరిత్యాగము, ఉచితజ్ఞత, సార్ద్ర్యత్వము, అనుచ్ఛిష్టాంక్తి నిరంభము, నూత్నుధాతు వినిరామణ దత్తత, పరచిత్త పరజ్ఞానము, ప్రబంధ ప్రగల్భత, ద్రుష్టగీత విరచనా నైపుణి, వద్యాంతర విధగ్గత, త్రిస్థాన గమనప్రాంగి, వివిధాలప్తి నిపుణత, విశేషవధానశక్తి రమ్యరూపసు, స్వేచ్ఛాసంచారము, స్వతంత్ర జీవనము, వాగేయకారుడగు నుత్తమ కథకుని లక్షణములు.

మన శంఖ మోయన గంతంబు పూరించి
మేలుగ శ్రుతిలోన మేళగించి
నియమము తప్పక నయ ఘనంబులఁ బెక్కు
రాగభేదంబుల రక్తి గొల్ప
బంశులెగిర్చిన పగిది కాలజ్ఞతన్
జాతి మూర్ఖన లొప్ప స్వరము పాడి
చక్కని నృత్యము సర్వరసాను కూ
లంబుగాగ నభినయంబు చేసి
స్వకృత మృదు యతగాన ప్రబంధ సరణి
వివిధ దేశంబులం భిన్న పెద్దలు గల
పలుసభల హరిథక్తి నుపన్యసింప
తేని సంగీత కవితాభి మానమేల?^3

3. దానుగారు ప్రాసిన 'హరికథ' అను వాయిసము-అంధ పత్రిక సంఘ తృప్తారి సంచిక (1911.)

ఈ యథిప్రాయముల వలన దాసుగారు హరికథను ఎంత శ్రద్ధాభక్తులలో ఉపాసించిరో స్వప్తమగుచున్నది. దాసుగారు చెప్పిన ఉత్తమ కథకుని లక్షణములన్నియు హరికథకు లందఱలో నుండుట కష్టము. ఆ లక్షణములన్నియు దాసుగారిలో కలవు. వారు వేరు. వారు హరికథ కొఱకు అవతరించిన వారు.

దాసుగారు హరిదాసులకు అంతకు ముందెన్నదును తేసి అత్యున్నత స్థానము కలిగించిరి. దాసుగారికి పూర్వ్యము ఆంగ్రేజులు హరికథకులే తక్కువ. ఉన్నవారిలో కూడ హరికథను ఒక గొప్పకళగా ఆరాధించి, ఒక గొప్ప ప్రక్రియగా తీర్చిదిద్దగల ప్రతిభావాతు లంతకంటే తక్కువ. హరికథా ప్రక్రియను జీవనో పాధిగ నుపయోగించుకొను వారెక్కువ. హరిదాసుల ఈ క్రితిలోపము వలనగాని, దైన్యస్థితి కారణము వలనగాని ప్రజలకు హరికథలపై అస్తక్త పెరుగలేదు. హరిదాసులు కూడ ఊరిపెద్దలచెంత “చిత్తము చిత్తము” వల్లెవేయుచు దీన లాకిక జీవితము గదుపుచుండివారు. దానితో హరిదాసులన్న లాకిక ప్రపంచమునందు కూడ గౌరవ ముండెడికాదు. ఇక గజారోహణములు కాని, రాజ సణ్ణారములు కాని మానసిక దారిద్ర్యముతోనున్న ఈ హరిదాసుల ఊహాపథము లలో కూడ మెదతడివికావు. ఇట్టి దీన స్థితిలోనున్న హరికథకునకు అత్యున్నత స్థితి కలిగించిన మహానీయులు దాసుగారు. దాసుగారు హరికథకులుగా గండ పెండెరములు గడించిరి. గజారోహణ గౌరవములను పొందిరి. రాజుస్థానములందు సత్కరింపబడిరి. ప్రముఖ పట్టణము లన్నింటియందు సన్నామింపబడిరి. సంగీత కళాశాలలో ప్రిన్సిపాలు పదలి నలంకరించిరి. లెక్కలేనన్న విరుద్ధములు పక్క శేరినవి. అవి యివి యననేల ? హరికథకులుగా దాసుగారు పొంధని గౌరవమే లేదు.

హారికథా ప్రక్రియకు పండితమండలిచేత కూడ ప్రణామములు చేయించిన ప్రజ్ఞా స్వరూపులు దాసుగారు. దాసుగారికి పూర్వము హారికథను పండితులు గౌరవదృష్టితో చూచెడి వారుకాదు. హారికథను సాహిత్య గంధము లేని సామాన్య జీవులయందు భక్తిజ్ఞానము లను నెలకొల్పుట కుపయోగపడు ప్రక్రియగా మాత్రమే చూచెడి వారు. హారికథయన్నను, హారిదాసు అన్నను శాస్త్రనిష్టాతులైన విద్యాంసులకు తేలిక భావముండెంది. దాసుగారు మహావిద్యాంసులైన హారిదాసులవైగల ఆ చిన్నచూపును తొలగించిరి. దాసుగారు హారికథను విజ్ఞాన వేదికగా, సర్వకళా సంస్కరా చేసెడివారు. వారి హారికథలు శాస్త్ర సభలైన సందర్భము లనేకము. సభను బట్టి వారి హారికథ అవతారమేత్తుట సాధారణ లక్షణము. దాసుగారు కథను వీడియిట్లు సాముచేయుట హారిదాసు అసామాన్యదు అని తెలుపుట కొఱకే. తాము మహాపండితులమని తెలుపుట కొఱకే హారికథా ప్రియులైన దాసుగారు హారికథలకన్న ఇతర గ్రంధము లెక్కావగా వ్రాసిరి. దాసుగారి పాండిత్యమునకు పండిత లోకము ఆశ్చర్యపడి నది. ఇట్లు దాసుగారు కష్టపడి హారిదాసులకు పాండిత్య ముండదు అను అపవాదును తొలగించిరి.

దాసుగారు కుద్ద సంగీత విద్యాంసుల 'పాటకచేరి'ల కంటె హారికథను మిన్నయైన దానిగా చిత్రించిరి. సంగీత విద్యాంసుని కన్న హారికథకుడు గౌప్యయని చాటిరి. సంగీత విద్యాంసుదు తన సంగీత వైదుష్య ప్రదర్శనమునకు ప్రత్యేకముగా నొకసభ పెట్టుకొన వలెను. హారిదాసున కాంచాధలేదు. సంగీతము హారికథలోని ఒక అంగము. అంతేకాదు హారిదాసు సంగీతము భగవత్తథాసంబంధము. సంగీతజ్ఞుని పాటకచేరి' కథాసంబంధముండదు. హారికథా సంబంధము లేని సంగీతము వ్యర్థమని దాసుగారి స్థిరాభిప్రాయము.

ఉత్తముడైన హరిదాసు వాగేయకారుని కన్నమిన్నయని ప్రచర్ణన రూపముగా ప్రచారము చేసెను. వాగేయకారునియందు సంగీత జ్ఞానముండుట దృష్టి విషయము. గాత్ర మాధుర్యముండుట అదృష్టి విషయము. ఉత్తముడైన హరిదాసు తాను చెప్పు కథలను, ఆ కథలలోగల కీర్తనలను తానే ప్రాసికొనును. ఇతనికి గాత్రమాధుర్యముండి తీరవలెను. కనుక హరిదాసు వాగేయ కారునికన్న గొప్ప వాడు. దాసుగారు వాగేయ కారులైన హరిదాసులు.

సరియైన హరిదాసు తాను ప్రాసిన కథలనే ఆడిపాడి చెప్పునని దాసుగారి అభిప్రాయము.⁴ అప్పుడే తన ప్రశ్నేకత వెల్లడియగునని పీరి మతము. దాసుగారు వారు ప్రాసిన కథలనే చెప్పిరి.

దాసుగారు తెనుగు హరికథలందు కొన్ని క్రొత్త లక్షణములను ప్రవేశపెట్టిరి. వానిలో నృత్యము ముఖ్యము. మవోరాష్ట్రోల ప్రక్రియయైన హరికథకు సంగీతమును అధికముగా ఊడించి నేర్చిన వారు తమిళులు. నృత్యము నేర్చినవారు నారాయణదాసుగారు. దాసుగారికి పూర్వము హరికథలందు నృత్యములేదు. ఉన్నది అభినయము మాత్రమే. సంగీత విషయమునందు కూడ గాసుగారు కొన్ని మార్పులు చేసిరి. అంతకుముందున్న తమిళుల సంగీతమును దొడపాటయని నిరసించిరి.

4. స్వయముగా పూర్వమాట చరితమల్లి పాడియాదుచు వినిపించు భాగవతుడు నిక్కమగు పండితుడుగాని-తక్కువాడు చదువరివలె నంథముజూపు పదురుబోతు.

తెలుగు కిట్టని యఱవల వెలి యొనర్ప
వలము నన్నిట నిగ్గన్న తెలుగు వారు
అధ్యే యచ్చి యేడ్చించెడు నఱవకొయ్యి
ద్రిష్టి దొడపాటకుఁడేట తెనుగు పడదు.

రెండునాల్గుల తై ర్ష్వడ గాంప్రదపాట
వారి చే చము రంటని భాతు చేట
మనము తెలుగు వారమీక నేమయక యఱవ
బోల్లి యొకిరింత వాలక మొల్ల తగదు⁵.

దాసుగారు వారి హరికథలలో “మంజరి, న రక్తి” అను వానిని
క్రొత్తగా ప్రవేశపెట్టిరి. మంజరులు యక్కగానములందు కూడ
కన్నడవు. “మంజరి, న రక్తి” అను వానిని గూర్చి శింపంతుల
అణ్ణైనారాయణశాస్త్రి గారిట్లు వివరించిరి

“మంజరులలోనూ, ఈ న రక్తమలలోనూ, పల్లవీ, అనుపల్లవీ
ఉండవు, అన్ని చరణాలే ఉంటాయి. రెండేసి భాగాలుగల చరణాలు
రెండుగాని, మూడుగాని, నాలుగుగాని, పీటిలో ఉంటాయి. రెండేసి
భాగాలకు ప్రాసంగిక ఉంటుంది. ప్రతి భాగమునకు యతిఉంటుంది”⁶.

దాసుగారు ప్రవేశపెట్టిన మటియొక విశిష్ట సంగీత రచన
“మట్టు”. ఈ “మట్టు” లో సంగీత సాహిత్యములు సమ శక్తి

5. ‘దెబ్బకు దెబ్బ’-ఆడవ్విర్పు యిజర్ 1-4-1942.

6. సరస్వతీ వరప్రసాదుడు - ఆవిథట్ట నారాయణదాస సారస్వత
సీరాజనము. పుట-1085.

లతో నుండును. అంతే కాదు. ఈ “మట్టు” నృత్యమునకు అనుగుణముగా దూపాందింపబడినవి. దాను గారి “మట్టు” ను సాధనచేయు విద్యాంసులు సంగీత రహస్యములతో పాటు నృత్య రహస్యములను కూడ తప్పక తెలిసికొనవలెను. దానుగారి సంగీత మునకు జన సామాన్యములో అధిక ప్రచార మిచ్చినవి ఈ “మట్టు”

దానుగారి హరికథలందు “తెలుగు బాణి” ఎక్కువ. పాట లందే కాదు ఆటలందు కూడా ఈ ధోరణి ఎక్కువగా కన్నడును. తెనుగు నాట ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆటపాట లెన్నియో పీరి హరికథా సంయోగముచే ఆడి పాడినవి. రుక్కిణి కల్యాణ హరికథలో రుక్కిణి చాల్య ఘుట్టమునందు వర్ణింపబడిన బొమ్మల పెండ్లిండ్లు, వెలదు లతో వియ్యమందుట, గుజ్జనగూళ్లు మొదలైనపన్నియు తెలుగు దేశమునందలివియే కదా. రుక్కిణి కల్యాణ మందలి రుక్కిణి మవకు వైదరిఖ్మగా కన్నించదు. తెలుగు సేత్తె పుట్టి పెరిగిన తాలిక యనిపించును. ఇక రచనా విషయమున కూడ నంతే. పీరి హరికథలందు తెనుగు నుడికారపు పెత్తన మెక్కువ. తెనుగు పలుకు బడిపై దానుగారికి గల పలుకుబడి క్రొత్త తెలుగు హరికథలకు ఒడి పలుకులైనవి.

దానుగారికి తెనుగు భాషపై తెనుగు దేశముపై, తెనుగు పద్ధతులపై ‘మోజు’ మొదటి రోజులలో వామనాకారముగా నున్నను గౌరప్ప పెండ్లి రచన నాటికి త్రివిక్రమాకారము ధరించినది.

ఇట్లు దానుగారు హరికథా సరస్వతికి ఆఱు దశాబ్దములు అడి, పాడి, ఆనందముతో ఒడలు మఱచి, అనేక విధముల సేవ చేసిరి హరికథకు దానుగారెంత సేవచేసిరనిన - హరికథ అని అనగనే వెంటనే గుర్తువచ్చునది దానుగారే

దాసుగారి ప్రశ్నావము

దాసుగారికి పూర్వము హరిదాసులు హరికథ నాళ్ళయించు కొని బ్రతికరి. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హరికథయే దాసుగారిని ఆళ్ళయించుకొని బ్రతికినది. అంతకు ముందు హరిదాసుల శీవికకు కరదీపికగానున్న హరికథ సాహిత్యకాం ప్రపంచమునందొక మహా జ్యోతిష్యైనది. భావి హరికథకులకు ఆదర్శజ్యోతిష్యైనది. హరికథాయుగమునకు మార్గదర్శకమైనది. దాసుగారి చేతిలో మహా జ్యోతిగా ప్రకాశించుచు రసిక ప్రపరుల ఆనంద చకువులను గూడ మిఱుమిట్లు కొల్పుచున్న ఈ హరికథా ప్రక్రియను జూచి ఎందఱో ఆకర్షితులైరి. ఎందఱోనో హరికథ చెప్పవలెననెడి తహా తహా బయలుదేరినది. దాసుగారిని ఊపిరి సలుపుకోనీకుండ నిత్యము వరించుచున్న రాజ సన్మానములు, పండిత ప్రశంసలు, జనసత్కారములు చూచి హరిదాసు అగుటకన్న ఈ లోకమున గొప్ప ఏమి యున్నది అను భావము సాహిత్యరాధాకులలో బయలుదేరినది అంతే. ఇక దాసుగారికి శిష్యసంపద ఎక్కువైనది. ఎందఱో గజై కట్టిరి. తెనుగుదేశము హరిదాస మయమైనది. దాసుగారు ఎక్కుడ హరికథ చెప్పుచున్నను చూచి ఆనందించు ప్రేతకులతో పాటు, అనుకరించు శిష్యకోటి కూడ నెక్కువైనది. తెలుగునాట గజై కట్టినవాడెల్ల నారాయణదాసుగారి శిష్యుడే. పిరికి సాంఘాచిచ్ఛ మ్యూలో, పరంపరా శిష్యులో. ఏకలవ్య శిష్యులో కాని వారు ఏ యిద్దతో ముగ్గులో తప్ప గజై కట్టినవారిలో ఆంగ్రదేశమునందు లేదన్న వాక్కునకు అసత్యదోషము ప్టటదు. ఈ సరస్వతీ స్తునంధయునకు జన్మివంశమునకు సంబంధించిన జ్ఞాతులకంటే విద్యావంశమునకు సంబంధించిన జ్ఞాతు లెక్కావ. ఆ భారద్వాజున కొక్కుడే ఏకలవ్య

శిష్యుడు ఈ భారద్వాజునకు అనేక ఏకలవ్య శిష్యులు. దేశవ్యాప్తమైన దాసుగారి శిష్యు సంసారమును ఒక్క కుటుంబు స్వీరింతము.

దాసుగారి శిష్యులలో వాజపేయయాజుల సుబృయ్య గారాకరు. వీరు పప్పు అయ్యవారికడ సంగీతము నేర్చుకొని, హరికథా విద్యకొఱకు దాసుగారి వద్దకు చేరిరి. వీరు దాసుగారి శుక్రూప చాలకాలపు చేసి హరికథా విద్యను బాగుగా జీర్ణము చేసికొన్న హరిదాసులు. దాసుగారి కథాకథన విధాన నైపుణ్యము పీరికి చక్కగా అఖింబది 1921 లో నందిగామలో దాసుగారి హరికథల పోటీ జరిగినది. ఆ పోటీలో వీరు చెప్పిన రుక్కిణి కల్యణ హరికథకు ప్రఫమ బవలమతి వచ్చినది. గుడిపాటి శ్రీ రామమూర్తిగారు, పెంటపాడు వేంకట సుబృయ్యగాను, సుబృయ్యగారు, బవరదాసుగారు⁷ మొదలగు హరిదాస శేఖరులందఱు వీరి శిష్యులే.

మటీయెక వుఖ్య శిష్యులు శ్రీ నేమాని వరహాలు గారు. దాసుగారి కీర్తి సాధమును బహు భద్రముగ కాపొడిన వారిలో వరహాలు దాసుగారాకరు. నారాయణదాసుగారి గాత్రము పీరిలో కొంత ప్రతిధ్వనించెడిదని జనవాక్యము. ఈ వరహాలు దాసుగారు విజయనగరమందలి సంగీత కళాశాలలోని గాత్ర సంగీత శాఖకు ఆచార్యులుగా పనిచేసిరి, దాసుగారికి వరహాలు గారి గాత్రముపై గల విశ్వాసమునకు ఇది మంచి నిదర్శనము. వరహాలు దాసుగారు

7. బవరదాసుగారు దాసుగారి సౌరప్య పెండ్లి హరికథను అచ్చోత్తించిన గురుభులు.

చౌపైల్ సూర్యనారాయణగారి వంటి ప్రముఖ విద్యాంసులను తయారుచేసిన గురువులు.

నేతి లక్ష్మీనారాయణ గారు, సుబ్రయ్య గారు ఒక విచిత్ర మైన జంట. విజయ నగర వీఘలలో వీరు దాసుగారి వెంట నేర్చుకొనుచు నడచునపుడు ప్రజలకు దాసుగారు వాల్మీకివలె, ఈ జంట కుశలవులవలె గోచరించెడిదట. వీరు దాసుగారి యథార్థ రామాయణ హరికథ చెప్పటలో ఆరిటేరినవారు. వీరికి రసిక ప్రపంచమున రామాయణ సోదరులు, అని ఖ్యాతి కలినది. దాసుగారి చెంత పండిందు హరికథలను నేర్చుకొన్న అద్భుతవంతులు. దాసుగారి హరికథలలో జానకీ శపథము చాల కష్టమైనది. ఆ హరికథను దాసుగారు కూడ నొక్కసారియే చెప్పిరి. అనేక మేళక ర్త రాగములతో కూడిన ఆ హరికథను వీరుగూడ ఒకసారి చెప్పి వీరి ప్రజ్ఞను లోకమునకు ప్రకటించిరి. దాసుగారిపై వీరికి గల భక్తి అపారము. శ్రీ నేతి లక్ష్మీనారాయణ గారు “ శ్రీ నారాయణ దాస హరికథాగాన పరిషత్తు ” ను విజయవాడలో స్థాపించిరి. శ్రీ నేతి వారి దృష్టిలో దాసుగారు దైవ స్వరూపులు. విజయవాడ పట్టణమందలి సత్యనారాయణవుర శివాలయములో దాసుగారి శిలా విగ్రహమును మంత్రపూర్వకముగా ప్రతిష్ఠించి (25-2-1951) నిత్యరాధనము వేద మంత్రములతో సలుపుచున్నది నారాయణ దాస దాసులు. దాసుగారి పాదుకలు, చిట్టి తాళములు, కాలి గజ్జెలు, చేత కట్ట వీరి పూజా పీఠములోని దేవతలు. దాసుగారి ప్రభాపము ప్రియుళిష్టులపై ఎంతగలదో తెల్పుటకు ఈ పూజా విషయము చాలును. హరికథా భేరిని ప్రతి పట్టణమందును ప్రొగ్గించుచున్న శ్రీ ములుకట్ట సదాశివశాస్త్రగారు, శ్రీ వెంపటి సుబ్రహ్మణ్యానారాయణ

గారు. **శ్రీ కుప్పా పీరరాఘవయ్యగారు** మొదలగు ప్రముఖ హారి కథకులందఱు నేటివారి శిష్యులే

దాసుగారి శిష్యవర్గములో మణియుక అభిందులు **శ్రీ వేదన భట్ట** వేంకట రమణయ్య గారు. దాసుగారి ప్రాణశిష్యులలో పీరాకరు. శ్రీపత్ని చరిత్రను, యథార్థ రాఘవాయణము, రుక్మిణి కల్యాణమును పీరు ప్రత్యేకముగా సార్థకముగా అనేక పర్యాయములు చెప్పి ప్రజల ప్రశంస లందుకొన్నవారు.

శ్రీ వేరి నరసింహము గారు దాసు గారి ఆప్తశిష్యులలో ఒకరు, దాసుగారి హారికథకు వజ్రోత్సవము చేయ సంకల్పించిన గురు భక్తులు.

శ్రీ కరుమ కృష్ణదాసు గారు దాసు గారి మణియుక తీర్మి ధ్వజము. దాసు గారి నాట్యకళకు బౌరసులు. పదునాలు గేండ్రు గురువుగారి పోషణ భాగ్యము నోచుకొన్న ప్రియంతే వాసులు. **శ్రీ జనగల వేంకట సుబ్రహ్మయ్యగారు** ఈ కృష్ణదాసుగారి శిష్యగణమునందు ప్రధమ గుణములు.

శ్రీ పిల్లల మణి రామదాస భాగవతులుగారు మణియుక ముఖ్యశిష్యులు. పీరు హారికథ చెప్పాటయందే గాక కవిశేఖరులు కూడ ఒక్క యథార్థ రామాయణమును దాదాపు రెండువందల సాగుంచు చెప్పిన హారిదాసులు.

దాసుగారి శిష్య ప్రేమను ప్రతిభత్తా సంపాదించుకొన్న మణియుక మహానీయులు **శ్రీ కొండపల్లి కల్యాణదాసుగారు**. దాసు గారి చెంత గోరప్ప పెడి నేర్చుకొన్నవారు. అంతేకాదు. దాసుగారి

చెంత “పట్టుఱ ద్విముఖతాళ ప్రదర్శనములు” నేర్చుకొన్నట్టే క అదృష్టవంతులు కల్యాణ దాను గారు. కల్యాణ దానుగారి అసలు పేరు అసిరయ్య. ‘కల్యాణదాను’ అని బిరుద ప్రధానము చేసినది దానుగారే. దానుగారు ఒకసారి పీరి ప్రదర్శనానంతరమెట్లు ప్రశస్తించిరో తప్పక తెలిసికొన దగిన అంశము.

అద్దిరా కొండపల్లి కల్యాణ దాన
అదుచున్ బాధుచొకట పడవయవముల
తాళ పట్టుము వేసితీ, తాలూక్కమివె
గండ పెండెరమో నాట్య వండితుండ.

దానుగారి శిష్యకోటీలో మటియొక ఉద్దండ పిండము **శ్రీ** చిట్టమశ్శ రంగయ్యదానుగారు. దానుగారిని అనుకరించుటలో అతి సమర్థులు. సావిత్రీ చరిత్రము, రుక్మిణీ కల్యాణము, మార్గం దేయ చరిత్రము, యథార్థరామాయణము నాలుగు దళాబుముల పాటు ఆంధ్రదేశమంతటసు భైపీన ప్రసిద్ధ హరిదానులు. నూజిపీ దులో ఇరిగిన హరికథల పోటీలలో స్వర్ణపతకమును బహుమతిగా పొందిన ప్రతిభాశాలి.

మటియొక ముఖ్య శిష్యులు **శ్రీ** వద్దమాని నరసింహదాను గారు. పీరు మహా పండితులైన హరిదానులు. పీరు సంస్కృతాంధ్రములందు అందె వేసిన వారు. అంతే కాదు. ఆంగ్లము, ఒరియా, హింది, బెంగాలీ భాషలలో కూడ మంచి ప్రవేశమున్న వారు. పీరు ఆంధ్రరాష్ట్రమునందే కాక, ఇతర రాష్ట్రములందు కూడ అనేక ప్రముఖ పట్టణములలో సన్మానము లందిన జనరంజక

విద్యాంసులు “హరికథకాగ్రేసర, హరికథాపిత, కథక వాచస్పతి” మొదలగు బిఱుదములేనో వీరిని వరంచినవి.

ఇంకను శ్రీ పాద లింగమార్తిగారు, శ్రీ చెరుకుపల్లి కనక దుర్గాదాసుగారు, శ్రీ మల్లికార్జున దాసుగారు, శ్రీ శేకి రామ మార్తి దాసుగారు, శ్రీ పరిమ సుబ్రహ్మణ్య దాసుగారు, శ్రీ అదుసుమిల్లి నారాయణదాసుగారు, శ్రీ జగన్మాధ దాసు గారు, శ్రీ అప్పలస్యామి గారు, శ్రీ అన్నంసీడి బాలకప్ప దాసు గారు, శ్రీ బంక బాలకప్ప దాసు గారు ... ఇంకను ఎందఱందఱో దాసు గారి శుభ్రంపు చేసి విద్యనేర్చున్న ప్రత్యక్ష శిష్యులున్నారు.

ఇక దాసు గారి శుభ్రంపు చేయకయే దాసు గారిపై గురు భావ మేర్పుఱుచుకొన్న పరోతు శిష్యుల సంఖ్య అనంతము. దాసు గారి శిష్యులమని యసిపేంచుకొనుటయే యొక గోప్య విశేషముగా, ఘన సన్మానముగా భావించిన హరిదాసులు లెక్కలేనంత మంది బయిఱుదేరిరి. నారాయణదాసు గారి శిష్యుడు అన్నచో అది యొదురులేని సరి కెట్టు.

అట్టి పరోతు శిష్యులలో శ్రీ పసుమార్తి కప్పమార్తి గారొకగు. శీరు బారంపురపు కళ్ళికోటు రాజువారి కళాశాలలో ప్రథానాంధోవాధ్యాయులు. ఉత్తమక్రేణికి చెందిన హరికథములు వాగ్గేయకారులు కుడ. శ్రీ కప్పమార్తి గారు ‘పార్వతీకల్యాణము’ అను యకుగానమును రచించి దాసుగారికి అంకితమిచ్చిరి

పరోతు శిష్యులలో మఱచిపోలేని మఱీయొక మహా మనీములు శ్రీ శైద్ధింటి సూర్యనారాయణ దీక్షిత దాసు గారు. శీరు బహు

గ్రంథకర్తలు అనేక పట్టణములు వీరికి సన్మానములతో ఆరతులు పట్టినవి. అనేక బిఱుదములు వీరిని ఆశ్రయించినవి. వీరు హరికథారాధకులే కాదు హరిదాస పోషకులు గూడ. వీరికి నారాయణ దాసుగారిపై భక్తి అపారము అని తెల్పుటకు వీరు ప్రాసిన “శ్రీ మద్జ్ఞాడాదిభట్ల శ్రీ నారాయణదాస తీవ్రిత చరిత్రము” అను యతుగానము అక్కర సాక్ష్యము. నారాయణదాసు గారి విగ్రహ ప్రతిష్టకు వీరు నేతి లక్ష్మినారాయణగారికి అండగానుండుట శిలా సాక్ష్యము. వీరికి నారాయణదాసుగారిపై గల భక్తిభావ మెట్లు చందో బద్ధమైనదో ఒండు రెండు ఉదాహరణములు.

“ నే నేకలవ్య సవృశుండ
 నై నారాయణ మనీషి నర్చించి తది
 యానుగ్రహ వరలభీన్
 బూని యిటుల యతుగానముల రచియిగతున్

“నను నాయణదాసు గ్రోఱుని విధానన్ “నాకడన్ నీవు విర్యను నేర్యంగ నన గ్రూడోదు” వని యావంతేన్ దిరస్మార బుద్ధినిఁ బోనాడఁగ లేదు ; సంస్కృతికి బందినోచుఁ దత్తుణ్ణుమూర్తిని సేవించుట కేవనోచుకొన్నానై తిన్, గొన్నినాక్షేనియన్.”

తీరని లోపం బయ్యది
 ఆరాటముఁ గోల్ప నా హృదంతరమున శ్రీ
 నారాయణదాసుని ప్రపతి
 మారాధానయే శరణ్ణమో నహరహమున్. 8

శ్రీహరి సోమయాఙుల సుబ్రహ్మణ్యము గారు, శ్రీ మల్లాది చంద్రశేఖర శాస్త్రి గారు, శ్రీ భవిదిపాటి అయ్యప్ప శాస్త్రి గారు మొదలగు హరికథార్పకు లెందతెందఱో దాసుగారికి పద్య ప్రసూనాంజలులు సమర్పించిన పరోతు శిష్యులే. శ్రీ ములుకుట్ల సదాశివ శాస్త్రి గారు, శ్రీ అములై విశ్వనాథ ఖాగవతారు గారు, శ్రీ కూచిభట్ల కోటేశ్వరరావు గారు, శ్రీ సామవేదం కోటేశ్వర రావు గారు, శ్రీ యాళ్ళబండి తాతారావు గారు, శ్రీ దోర చిన శాబుగారు, శ్రీ బుర్రా శివరామకృష్ణ జర్మగారు, శ్రీ అక్కి పెద్ద శ్రీరామకృగారు మొదలగు హరిదాసు లందఱు దాసుగారి పరోతు శిష్యులే. ఇంతటి హరిదాస గురుకులవునకు కూలపతులు శ్రీ దాసుగారు.

తెలుగు దేశములో హరికథాలకు నారాయణాస నామ స్నానము ఇష్టదేవతాం మంత్రము.

Blank Page

112

09508

Check List			
Book Number	CP03-K-104	Date	6/6/2020
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CJ, vi, 111		
Missing Pages	NO		
Prepared	Deepika	Scanned Pages	K. Akshaya 124+P
PS			